

Powiatowa i Miejska
Biblioteka Publiczna
w Olkuszu

ilcusiada

Nr 23

Olkusz, listopad 2020

Redakcja

Wydawca:

Powiatowa i Miejska Biblioteka Publiczna w Olkuszu
32-300 Olkusz, ul. F. Nullo 29b
tel: 32 6430619
www.biblioteka.olkusz.pl

Redakcja:

Powiatowa i Miejska Biblioteka Publiczna w Olkuszu
32-300 Olkusz, ul. F. Nullo 29b
tel: 32 6430619 w. 26
e-mail: ilcusiana@biblioteka.olkusz.pl

Redaktor Naczelny:

Jacek Sypień

Zespół:

Katarzyna Kulman
Agnieszka Ryszka

Druk i skład:

GRAFAPRESS
32-300 Olkusz, ul. Żuradzka
tel: 32 7543232

ISSN: 2080-9859

Nakład: 200 egz.

Rada Programowa:

prof. dr hab. Bożena Popiołek
dr Włodzimierz Lysoń
dr hab. Marek Pieniążek
dr hab. Dariusz Rozmus

Zdjęcie na okładce:

Archiwum Muzeum Regionalne PTTK w Olkuszu,
Plan projektowanego usytuowania Olkusza. 1902 r. APKielce, RGK sygn.
17564, Olkusz - plan Deutscha, Archiwum Główne Akt Dawnych, Zbiory
Ikograficzne, sygn. 565-8, Muzeum Regionalnego PTTK w Olkuszu, Po-
mnik 20-stu Straconych w Olkuszu, fot. J.Sypień.

© Copyright by Powiatowa i Miejska Biblioteka Publiczna w Olkuszu 2020

Redakcja zastrzega sobie prawo dokonywania skrótów, korekty, edycji materia-
łów, a także do niepublikowania materiału bez podania przyczyny.
Wszelkie prawa zastrzeżone. Reprodukowanie, kodowanie, prezentowanie da-
nych, odtwarzanie elektroniczne, fotomechaniczne lub w jakiegokolwiek innej
formie oraz wykorzystywanie, również częściowe dopuszczalne tylko za wyłącz-
nym zezwoleniem właściciela praw autorskich.

Powiatowa i Miejska
Biblioteka Publiczna
w Olkuszu

- 4** Od Wydawcy
- 5** Wstęp
- 7** Jacek Sypień
Akcje pacyfikacyjne i egzekucje na ziemi olkuskiej w latach 1939-45
- 43** Norbert Karaś
Historia nazw ulic w Olkuszu

Szanowni Państwo!

Dobiega końca nasza współpraca przy tworzeniu i wydawaniu półrocznika „Ilcusiana”. Dwadzieścia trzy numery połączyły mnie i Powiatową i Miejską Bibliotekę Publiczną w Olkuszku oraz Państwa – Radę Programową, redaktora naczelnego, regionalistów, autorów artykułów, redaktorów technicznych i wszystkich czytelników, którzy wspierali nas, uczestniczyli w spotkaniach i z niecierpliwością czekali na kolejne numery.

Jestem niezwykle dumna, że mogłam przyczynić się do powołania tytułu i przez ponad 11 lat udawało mi się nieprzerwanie go publikować. 22. „Ilcusiana”, które z powodu ograniczeń związanych z sytuacją epidemiczną w kraju ukazały się w wersji cyfrowej, dziś zostają rozszerzone o kolejne artykuły, dzięki czemu ukazuje się podwójny numer.

Dziękuję wszystkim za współpracę, dziękuję także władzom naszego miasta – byłym i obecnym – którzy przez wszystkie lata przychylnie patrzyli na nasze wydawnictwo, widząc w nim ogromną wartość dla Olkusza, jego historii oraz promocji.

Żegnam się z Państwem zostawiając Was z przekonaniem, że nasze dzieło będzie kontynuowane i „Ilcusiana” będą wydawane przez co najmniej kolejne 11 lat.

Z pozdrowieniami,

Idunia Zięba

Szanowni Państwo!

Rozpocznę od anegdoty przypisywanej Winstonowi Churchillowi. Ponoć wkrótce po wybuchu wojny na posiedzeniu rządu ministrowie proponowali premierowi, że w tej trudnej sytuacji konieczne są oszczędności i trzeba zacząć je wprowadzać w kulturze. Wtedy Churchill odpowiedział „W takim razie panowie, o co my do cholery toczymy tę wojnę”? Nawet jeśli ta anegdota nie jest prawdziwa, to przekazuje prawdę. Ten niezwykle rok, w jakim przyszło nam żyć, zmusił nas do podjęcia nowych wyzwań, do których nikt nas nie przygotował. Wyzwań dotyczących naszego życia prywatnego, zawodowego, a także realizowanych pasji. Artyści, którzy nie mogą występować na scenie, dają koncerty w Internecie. Autorzy książek, nie mogąc spotkać się na żywo z czytelnikami, zapraszają na spotkania on-line. Także my, wychodząc naprzeciw tym dziwnym czasom, musieliśmy się dostosować do sytuacji. Dlatego poprzedni numer naszego czasopisma ukazał się jedynie w wersji elektronicznej, a zamiast spotkania promującego jego wydanie – opowiedzieliśmy o nim w filmie. Na podobnej zasadzie, nie mogąc spotkać się z miłośnikami lokalnej historii, zaczęliśmy realizować cykl filmowy „Olkuskie historie”.

Niezwykłe czasy wyzwoliły kreatywność, poniekąd zmuszając nas do szukania innych sposobów na przekazanie naszej wiedzy i zarazem

pasji, czyli historii. Jesteśmy bowiem głęboko przekonani, że choć tyle się zmieniło wokół nas, to jedno pozostaje niezmiennie. Zawsze będą ludzie, których interesuje odkrywanie tajemnic historii i ludzie, którzy chcą się dzielić swoją wiedzą z innymi. Mogą zmieniać się formy i techniki przekazu, ale treść pozostaje niezmienna. Bo w końcu panowie i panie, o to do cholery toczymy tę wojnę, abyśmy mogli żyć pełnią życia i móc się realizować. Zarówno jako twórcy, jak i odbiorcy.

Ale ad rem. Gorąco zachęcam do lektury artykułu „Historia nazw ulic w Olkuszu”, którego autor Norbert Karaś wykonał, jak to się kiedyś mówiło, benedyktyńską pracę analizując stare mapy i szukając w archiwach aby ustalić, jakie nazwy nosiły niegdyś wszystkie ulice w Olkuszu. Co więcej, starał się wskazać, kiedy i dlaczego nazwy ulegały zmianom. Zachęcamy także do lektury artykułu „Akcje pacyfikacyjne i egzekucje na ziemi olkuskiej w latach 1939-45”. Choć od tych tragicznych wydarzeń minęło 80 lat, to do chwili obecnej niemieckie akcje pacyfikacyjne skierowane przeciwko ludności cywilnej ziemi olkuskiej nie doczekały się naukowego opracowania. Tematyka ta była oczywiście poruszana w szeregu publikacji, ale nadal nie mamy pełnej i – co najważniejsze – potwierdzonej listy ofiar.

Zapraszam do lektury

Jacek Leppien

Jacek Sypień

Akcje pacyfikacyjne i egzekucje
na ziemi olkuskiej w latach 1939-45

Jacek Sypień

Akcje pacyfikacyjne i egzekucje na ziemi olkuskiej w latach 1939-45

Podczas II wojny światowej na terenie obecnego powiatu olkuskiego Niemcy przeprowadzili kilkadziesiąt akcji pacyfikacyjnych, których ofiarą padła ludność cywilna. Wspomniane akcje dotyczyły zarówno ludności zamieszkałej ziemie podzielonego powiatu włączone do III Rzeszy, jak i tej w Generalnym Gubernatorstwie. Oczywiście największą skalę miały działania skierowane przeciwko ludności żydowskiej.

Najwięcej ofiar pociągnęła za sobą akcja likwidacji wolbromskiego getta, podczas której w dniach 5-13 września 1942 r. w Wolbromiu funkcjonariusze Gestapo, Sonderdienstu oraz żandarmi rozstrzelali w miejskim lasku około 800 osób pochodzenia żydowskiego z Wolbromia, Pilicy i Żarnowca.¹ Nie znamy dokładnej liczby osób, które zginęły podczas likwidacji gett w Olkuszu w czerwcu 1942 r. oraz w Skale.²

Niemieckie akcje pacyfikacyjne dotyczyły wszystkich mieszkańców ziemi olkuskiej. Były one najczęściej konsekwencją realizacji przez okupanta zasad odpowiedzialności zbiorowej. Na terenie Generalnego Gubernatorstwa obowiązywało m. in. rozporządzenie generalnego gubernatora Hansa Franka z 31 października 1939 r. „w sprawie zwalczania czynów gwałtu w Generalnym Gubernatorstwie”, a także rozporządzenie Hansa Franka z 2 października 1943 r. „o zwalczaniu zamachów na niemieckie dzieło odbudo-

wy Generalnego Gubernatorstwa”. W większości przypadków ekspedycje karne i pacyfikacje ludności cywilnej były odwetem za działalność ruchu oporu (zwłaszcza za zamachy na Niemców), a także za pomoc udzielaną przez mieszkańców podziemiu niepodległościowemu oraz ukrywanie Żydów i zbiegłych jeńców wojennych. Część akcji pacyfikacyjnych na ziemi olkuskiej była odwetem za niewywiązywanie się mieszkańców z dostaw obowiązkowych kontyngentów, unikanie wywozek na roboty do Rzeszy i unikanie prac przymusowych na rzecz okupanta.

Do chwili obecnej niemieckie akcje pacyfikacyjne skierowane przeciwko ludności cywilnej ziemi olkuskiej nie doczekały się naukowego opracowania. Dość pobieżnie zostały one opisane w „Dziejach Olkusza i regionu olkuskiego”, gdzie nie podano listy ofiar, a jedynie krótki opis większych akcji pacyfikacyjnych.³ Na tym tle wyróżnia się pozytywnie wydana w 1982 r. zbiorowa publikacja o olkuskiej krwawej środzie, w której zamieszczono relacje świadków wydarzeń oraz obszerną dokumentację fotograficzną.⁴ Pierwszą próbą zebrania i opisanie akcji pacyfikacyjnych na ziemi olkuskiej była publikacja olkuskiego społecznika i twórcy Muzeum Pożarnictwa, Stefana Ząbczyńskiego.⁵ Autor, opierając się na ar-

1 I. Cieślak, K. Kocjan, *Wolbromscy Żydzi*, Olkusz [2012], s. 57.

2 K. Kocjan, *Zagłada skalskich Żydów*, [w:] „Ilcusiana” nr 20, Olkusz 2019, s. 49-113.

3 *Dzieje Olkusza i regionu olkuskiego*, t. 2, pod red. F. Kiryka i R. Kołodziejczyka, Warszawa – Kraków 1978.

4 *Krwawa środa 1940*, red. L. Mentlewicz, J. Ostrowski, B. Szczygieł, G. Zubowa, Olkusz 1982.

5 S. Ząbczyński, *Ruch oporu i straty w ludności cywilnej na ziemi olkuskiej 1939-1945*, Olkusz 1999.

chiwach powiatowego ZBOWiD, zebrał i podał nazwiska ofiar – mieszkańców ziemi olkuskiej. Podobnie, jak we wcześniejszych publikacjach, w pracy Ząbczyńskiego nie zostały wymienione ofiary pochodzenia żydowskiego. Poza tym autor przyjął formułę podawania listy ofiar według miejsca zamieszkania (urodzenia). Rozpoczynając listę ofiar zwrotem typu: „Gestapowcy i żandarmi rozstrzelali mieszkańców wsi...” nieco wprowadza w błąd, gdyż na liście często są zarówno osoby rozstrzelane na terenie wsi, jak i ofiary niemieckich obozów zagłady czy osoby, które zginęły wywiezione na roboty do Niemiec. Niestety autor nie zawsze podawał datę i okoliczności pacyfikacji. Nieco bardziej szczegółowy opis akcji pacyfikacyjnych i nazwiska ofiar opublikował lokalny historyk regionalista Olgerd Dziechciarz w wydawanym w latach 2000-2001 cyklu „Przewodnik po ziemi olkuskiej”.⁶ Niestety żaden ze wspomnianych autorów nie korzystał z dostępnych już wtedy publikacji, w których podawano listy ofiar.⁷ Pierwsze publikacje dotyczące ofiar pochodzenia żydowskiego z terenów ziemi olkuskiej to książki historyka regionalisty Krzysz-

tofa Kocjana.⁸ W przypadku pozostałych gmin powiatu olkuskiego, wydawnictwa na ten temat ukazały się znacznie później.⁹ Ważną publikacją, która umożliwiła weryfikację wcześniej podanych informacji, była książka Adama Cyry dotycząca mieszkańców ziemi olkuskiej zamordowanych w niemieckich obozach zagłady (choć autor nie podał nazwisk żydowskich mieszkańców ziemi olkuskiej zamordowanych przez Niemców).¹⁰ Niemieckie akcje pacyfikacyjne, a zwłaszcza formy ich upamiętnienia, zostały opisane w publikacji „Pamięć śladów. Śladami pamięci”.¹¹ Problematyka pacyfikacji i ich ofiar była także poruszana w lokalnych wydawnictwach regionalistycznych.¹²

Na terenie części powiatu należącej do Generalnego Gubernatorstwa akcje pacyfikacyjne były prowadzone przez różne oddziały niemieckie – zarówno wojskowe, jak i policyjne. Jedną z siedzib sił niemieckich był Wolbrom, gdzie znajdował się posterunek niemieckiej żandarmerii, policji granatowej, a pod koniec wojny stacjonował także 819 Azerski Batalion Piechoty „Dżawat Chan”, złożony z wziętych do niewoli żołnierzy Armii Radzieckiej, którzy przeszli na stronę Niemiec. W akcjach pacyfikacyjnych na terenie ziemi olkuskiej włączonej do GG brały także udział oddziały Sonderdienst (Służba Specjalna), czyli niemieckiej służby pomocniczej powołanej 6 maja 1940 r. rozporządzeniem Hansa Franka. Poza volksdeut-

6 O. Dziechciarz, *Przewodnik po ziemi olkuskiej. Gminy Bolesław, Bukowno i Sławków*, Olkusz 2000; O. Dziechciarz, *Przewodnik po ziemi olkuskiej. Tom I. Olkusz*, Olkusz 2000; O. Dziechciarz, *Przewodnik po ziemi olkuskiej. Gminy Klucze i Piłica*, Olkusz 2001.

7 *Egzekucje na terenie województwa krakowskiego w latach okupacji 1939-1945*, Warszawa, 1975; *Rejestr miejsc i faktów zbrodni popełnionych przez okupanta hitlerowskiego na ziemiach polskich w latach 1939-1945 – województwo katowickie*, Ministerstwo Sprawiedliwości Główna Komisja Badania Zbrodni Hitlerowskich w Polsce, Warszawa 1985; *Rejestr miejsc i faktów zbrodni popełnionych przez okupanta hitlerowskiego na ziemiach polskich w latach 1939-1945 – województwo krakowskie miejskie*, Ministerstwo Sprawiedliwości Główna Komisja Badania Zbrodni Hitlerowskich w Polsce, Warszawa 1984. Nazwiska represjonowanych i okoliczności ich śmierci udokumentowane m. in. w tych rejestrach stworzyły bazę danych pod nazwą „Straty osobowe i ofiary represji pod okupacją niemiecką w latach 1939-1945”, dostępną na stronie internetowej www.straty.pl. Z bazy tej korzystał autor niniejszego artykułu.

8 K. Kocjan, *Olkuscy Żydzi. Szkic historyczny*, Olkusz 1997; K. Kocjan, *Zagłada olkuskich Żydów*, Olkusz 2002.

9 I. Cieślak, K. Kocjan, op. cit.; K. Kocjan, *Zagłada skałskich Żydów*, [w:], „Ilcusiana” nr 20, Olkusz 2019, s. 49-113.

10 A. Cyra, *Mieszkańcy ziemi olkuskiej w hitlerowskich więzieniach i obozach koncentracyjnych*, Oświęcim Olkusz 2005.

11 O. Dziechciarz, J. Sypień, *Pamięć śladów śladami pamięci: miejsca pamięci narodowej na ziemi olkuskiej*, Olkusz 2015.

12 J. Liszka, *Gmina Bolesław pod okupacją hitlerowską 1939-45*, [w:] „Bolesławskie Zeszyty Historyczne” nr 3 i 4, Bolesław 1997.

schami służyli w niej także radzieccy jeńcy wojenni. Formacja była używana m. in. do pacyfikacji wsi, ściągania obowiązkowych kontyngentów, wysiedlenia ludności polskiej i żydowskiej oraz zwalczania partyzantów. Brała także udział w akcjach represyjnych i eksterminacyjnych. Poza Wolbromiem posterunki żandarmerii i policji znajdowały się również w Pilicy (19 osób) oraz w Żarnowcu (16 osób). W akcjach skierowanych przeciwko ludności cywilnej brały także udział oddziały Genschutzu, pilnujące granicy między GG a Rzeszą. Na terenie ziemi olkuskiej stacjonowały placówki służby budowlanej niemieckich wojsk powietrznych (Luftwaffenbau - LV). Do działań włączano również jednostki Wehrmachtu, stacjonujące w Wierbce.

W licznych akcjach pacyfikacyjnych i walkach z partyzantami brała także udział specjalna zmotywowana jednostka żandarmerii niemieckiej, czyli Gendarmerie-Züge (mot.) 63, stacjonująca od grudnia 1942 r. do wiosny 1944 r. w Pilicy. Dowódcą jednostki był porucznik żandarmerii (Leutnant der Gendarmerie) Herbert Kreske, członek SS i SA urodzony w Legnicy.¹³ Jednostka nastawiona była przede wszystkim na zwalczanie oddziałów partyzanckich, choć brała także udział w akcjach pacyfikacyjnych i eksterminacji ludności cywilnej. Według różnych źródeł jednostka liczyła od 40 do 65 żołnierzy, była wyposażona w radiostację oraz trzy samochody terenowe. Ponieważ znajdowała się w ciągłym pogotowiu, mogła być szybko przetrucana w dowolny rejon powiatu olkuskiego. W lipcu 1943 r. żandarmi z tego oddziału schwytali grupę Romów, która koczowała w Czarnym Lesie koło Pilicy. Przetrzy-

mywano ich najpierw w parku przy ul. Krakowskiej, a potem na terenie pałacu w Pilicy. Po kilku dniach wyprowadzono mężczyzn w kierunku stodoł stojących przy drodze do Dzwonowic, gdzie miała nastąpić egzekucja. Widząc wykopane doły, Cyganie uciekli w pola, kryjąc się w wysokim zbożu. Podczas ucieczki zginęło dwóch Romów. Potem załadowano na wozy i wywieziono w kierunku Złoteńca 6 kobiet i 23 dzieci. Zostali rozstrzelani w lesie.¹⁴

Przedstawione poniżej akcje pacyfikacyjne na terenie obecnego powiatu olkuskiego zostały podzielone według gmin w ich obecnych granicach. Okoliczności tych akcji oraz nazwiska osób rozstrzelanych prezentowane są z największą starannością, a przypadku rozbieżności dotyczących danych personalnych czy wieku ofiar, w przypisach znajdują się wyjaśnienia. Opracowanie ma bowiem na celu ocalić pamięć o tych, o których zapomniano.

Gmina Bolesław

Bolesław

24 listopada 1944 r. za działalność konspiracyjną gestapowcy rozstrzelali 10 osób. Zwłoki pochowano na miejscowym cmentarzu.¹⁵

Lista ofiar¹⁶: Bratek Jan, 33 lata, mieszkaniec wsi Krążek, zawód technik; Brzozowski Jan, 33 lata, mieszkaniec Bolesławia; Czerniak Józef, wiek 60 lat, Laski, zawód rolnik; Lenier (Lemier),

13 D. Golik, *Prowokacja w walce z „bandami”. Wybrane przykłady niemieckich akcji prowokacyjnych z terenu dystryktu krakowskiego GG*, [w:] *Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Jagiellońskiego, Prace Historyczne* 144, z. 4 (2017), s. 691-711.

14 H. Błażkiewicz, *Pilica. Zarys dziejów miejscowości*, Kraków 1992, s. 432.

15 *Straty osobowe i ofiary represji pod okupacją niemiecką w latach 1939-1945* (on-line), [na:] <https://www.straty.pl/>. Lista ofiar dostępna jest w wyszukiwarce na stronie i podawana za: *Rejestr miejsc i faktów zbrodni popełnionych przez okupanta hitlerowskiego na ziemiach polskich w latach 1939-1945 - województwo katowickie*, Warszawa 1985 oraz *Egzekucje na terenie województwa krakowskiego w latach okupacji 1939-1945*, Warszawa 1975.

16 Ibidem.

wiek 36 lat, Bukowiec (Bukowno), zawód rolnik; Lipartowski Edmund, wiek 23 lata, Bolesław; Miech Henryk, wiek 34 lata, Bolesław, zawód piekarz; Nidzińska Katarzyna, wiek 54 lata, Laski, zawód rolniczka; Sikora Jan, wiek 50 lat, Bolesław, zawód robotnik; Wójcik Jan, 33 lata, Wodąca, zawód technik; Wrona Donat Rufin, wiek 20 lat, Krzykawa, zawód uczeń gimnazjum.

Wydarzenia te opisała Stanisława Głowacka ze Starczynowa, żołnierz AK: *W listopadzie 1944 r. gestapowcy dokonali na konspiratorach szeroko zakrojonej obławy zwanej krwawym piątkiem. Silne patrole SS uczesnym rankiem otoczyły Bukowno, Bór Biskupi, Bolesław, Małobądz i kilka sąsiednich wiosek. Uzbrojeni gestapowcy na samochodach i motocyklach strzelali z automatów terroryzując ludność. Wywelekali z domów poszukiwanych wg. listy i rozstrzelali na miejscu. W ten sposób zginęli: Dąbek Józef, Labisko Stanisław, Leś Stanisław, Leon Stefański, Spyra Julian, Piętka Tadeusz, Krampus Aleksander. Wszyscy z Boru Biskupiego. Kilku innych aresztowano i wywieziono: Spyrę Antoniego aresztowano, wywieziono i nigdy już nie wrócił. Zginęli wówczas również: Edward Stopa ze Starczynowa, Miech Henryk - piekarz z Tłukienki, Donat Wrona z Krzykawy, Sikora Jan, Brzozowski z Bolesławia, Bratek Jan z Krążka, Wójcik Józef z Wodącej. W celu wykrycia dalszych konspiratorów wywieziono proboszcza z Bolesławia, ks. Skalskiego, który ukrywał Laskowską Leokadię - nauczycielkę z Boru Biskupiego i jej córkę Irenę, mgr Olesiaka Józefa, Mrożka Kazimierza, Sikorę Jana i syna zastrzelonego Stopę Józefa ze Starczynowa oraz Urbana Mariana z Tłukienki. Aresztowani: Mrozek Kazimierz, Sikora Jan, Urban Marian, Stopa Józef nie wrócili już nigdy do domu.*¹⁷

Zachowała się również relacja opisująca okoliczności aresztowania i śmierci Donata Wrony ps. Kruk: *We wrześniu 1944 roku, na skutek zdrady w ponurą noc banda siepaczy gestapowskich wtargnęła do jego mieszkania w Bukownie, aresztowała go i wywiozła do przysiółka Łazy (między Małobądzem i Laskami). Tam połamawszy mu ręce w bestialski sposób, zamordowano go i pozostawiono u jednego z gospodarzy przykrywając go budyłami ziemniaczanymi. Na drugi dzień po rozpoznaniu zwłok przewieziono je do Bolesławia i tam pochowano na cmentarzu wśród ofiar, które hitlerowcy uważali za „bandytów”. Po wyzwoleniu zwłoki ekshumowano i złożono w mogile bohaterów.*¹⁸

Z kolei we wspomnianej wcześniej publikacji „Ruch oporu i straty w ludności cywilnej” Stefan Ząbczyński podaje, że przez żandarmerię i gestapo zostali rozstrzelani: Józef Lorek (lat 36), Mieczysław Babeszek, Henryk Micek (lat 32) i Jan Sikora (lat 51).¹⁹ Poza Janem Sikorą, rozstrzelanym 24 listopada 1944 r. nie udało się potwierdzić tożsamości pozostałych osób, ani poznać szczegółów dotyczących ich śmierci. Dalej Ząbczyński napisał: *Podczas pacyfikacji wsi zostali rozstrzelani: Anzelm Chodorowski (lat 27) – Oświęcim*²⁰, *Józef Cieślik (lat 23), Józef Czerniak (lat 21), Andrzej Głąb (lat 46), Ignacy Jeziorowski (lat 24)*²¹, *Edward Leś (lat 30)*²², *Marian Otrębski (lat 34), Wacław Rudowski (lat 22), Jan Sikora (lat 21)*²³,

18 *Księga Pamiątkowa Liceum w Olkuszu*, red. I. Libura, J. Majewska, J. Hryniewicz, Kraków 1957, s. 81. Prawdopodobnie autorki wspomnienia podały błędną datę (wrzesień).

19 S. Ząbczyński, op. cit., s. 15.

20 Ur. 8.09.1917 r. Skale, zamieszkały w Bolesławiu, zamordowany 29.06.1943 r. w KL Auschwitz. Źródło: <https://www.straty.pl/>.

21 Zastrzelony w Braciejówce, pochodził z Krążka. Źródło: <https://www.straty.pl/>.

22 Ur. 2.08.1909 r. w Bolesławiu, zginął 3.09.1941 r. w KL Auschwitz. Źródło: <https://www.straty.pl/>.

23 Ur. 3.05.1921 r. w Bolesławiu, zginął 28.03.1945 r. w obozie

17 J. Liszka, *Gmina Bolesław pod okupacją hitlerowską 1939-45*, [w:] „Bolesławskie Zeszyty Historyczne” nr 3, Bolesław 1997, s. 5-6.

Józefa Skubis (z dzieckiem)²⁴, Marian Skubis (lat 22), Józef Śródula (lat 41)²⁵. Poza osobami opatrzonymi przypisami – które zginęły w obozach koncentracyjnych, a nie podczas pacyfikacji wsi – nie udało się potwierdzić zgonów pozostałych wymienionych osób, ani powiązać ich śmierci z pacyfikacją Bolesławia.

Hutki

Do pacyfikacji osady Biała doszło 15 czerwca 1944 r. Relacja o tym tragicznym wydarzeniu została spisana przez Janinę Kubańską, poetkę i regionalistkę z gminy Bolesław na podstawie rozmów z Różą Lemner: *W dniu 15 czerwca 1944 roku osada została otoczona przez liczną grupę SS-Gestapo i żandarmerię z Olkusza, Sosnowca i Bolesławia. W osadzie stacjonował w tym czasie oddział partyzancki „Hardego”, który został zaskoczony i zmuszony ogniem karabinów maszynowych do wycofania się do lasu. Wywiązała się walka. Zginął jeden z partyzantów - Adamski Władysław, ps. „Wichrzycki” liczący 22 lata.*²⁶ *Po walce gestapo spacyfikowało osadę. Od tej pory do dzisiaj osada nie istnieje. Na miejscu rozstrzelano Czerniaka Mariana lat 56, Nidzińską Bronisławę lat 50, mieszkańca Błędowa Sianka Jana lat 64. Do obozu zabrano leśniczego lasów prywatnych Gdulę Jana ur. w 1875 r. Rodzina dowiadująca się o los Jana, otrzymała odpowiedź, że znajduje się w obozie Gross-Rossen, z którego już nie wrócił. Gestapo nie pozwoliło zabrać rodzinom pomordowanych, lecz nakazano*

*trupy załadować do worków i zakopać na cmentarzu w Bolesławiu. Tylko partyzanta pochowano w trumnie. Mogiły pomordowanych znajdują się obok kaplicy cmentarnej rzymsko-katolickiej. (...) W wyniku pacyfikacji Biała została spalona, pięć domów mieszkalnych, zabudowania gospodarcze, młyn i tartak. Obecnie znajduje się tu płyta upamiętniająca zajścia.*²⁷ Niestety w dostępnej literaturze nie udało się potwierdzić zgonów ww. osób podczas pacyfikacji, z wyjątkiem zastrzelonego partyzanta ps. Wichrzycki.

Z kolei wspomniany S. Ząbczyński przedstawił nieco inną listę ofiar tej pacyfikacji: *Niemcy zastosowali drakońskie represje: rozstrzelali czterech mieszkańców osady, a pięciu wywieźli do obozu koncentracyjnego (powróciły tylko dwie osoby). (...) W czasie pacyfikacji leśnej osady na rzece białej w dniu 15 czerwca 1944 roku, z rąk hitlerowców śmierć ponieśli: Maria Czerniak, Jan Płonka, Bronisława Nidzińska, Mieczysław Probierz (lat 25).*²⁸ Podobnie jak w przypadku poprzedniej relacji, w dostępnej literaturze nie udało się potwierdzić zgonów ww. osób podczas pacyfikacji osady. Wymieniony wśród ofiar Mieczysław Probierz, ur. 7.04.1915 r. w Hutkach, był więźniem obozu koncentracyjnego Mauthausen-Gusen (figuruje na listach transportowych do KL Mauthausen Gusen). Wiemy, że miał numer obozowy 13236, ale nie znamy daty jego śmierci w obozie.²⁹

W 1972 r. w miejscu tragedii wzniesiono pomnik poświęcony zamordowanym. Napis na pomniku głosi: „Pamięci czterech ofiar terroru hitlerowskiego, straconych w dniu 15.06.1944

Mittelbau. Źródło: <https://www.straty.pl/>.

24 Ur. 13.08.1925 r. w Bukowniu, osadzona 2.02.1943 r. w KL Auschwitz, numer obozowy 34096, zwolniona w marcu 1943 r. Źródło: <https://www.straty.pl/>.

25 Ur. w 1904 r., osadzony w obóz Gross Rosen komando Niesky, zm. w kwietniu 1945 r. Źródło: <https://www.straty.pl/>.

26 K. Miszczyk, *Partyzanci od Hardego*, Olkusz 2001, s. 21-22.

27 J. Liszka, *Gmina Bolesław pod okupacją hitlerowską 1939-45*, [w:] „Bolesławskie Zeszyty Historyczne” nr 4, Bolesław 1997, s. 24.

28 S. Ząbczyński, op. cit., s. 16.

29 Źródło: <https://www.straty.pl/>.

roku – w 28 rocznicę spalenia osady leśnej mieszkańcy Bolesławia, Hutek i Lasek”.

Laski

Według listy opublikowanej przez Stefana Ząbczyńskiego, we wsi z rąk Gestapo śmierć ponieśli: Jan Gołąb (lat 44)³⁰, Jan Ślęzak (lat 37)³¹ i Jan Wasiński (lat 53).

Małobądz

Według listy opublikowanej przez Stefana Ząbczyńskiego, rozstrzelani przez Niemców zostali: Maria Kika (lat 18)³² i Józef Michalski (lat 40)³³.

Ujków Nowy

Według listy opublikowanej przez Stefana Ząbczyńskiego, zastrzelony przez Niemców został Beniamin Kondek (lat 33)³⁴.

Pniaki (przysiółek wsi Małobądz)

26 września 1944 r. rozstrzelany przez funkcjonariuszy gestapo za przynależność do partyzantki został Feliks Piekoszewski, ur. w 1925 r. w Krzykawie. Zwłoki pochowano na cmentarzu w Bolesławiu.³⁵

30 Rozstrzelany przez Gestapo w Braciejówce w 1943-02-10. Źródło: <https://www.straty.pl/>.

31 Ur. 15.05.1922 r. w Bukownie, zamordowany 14.08.1942 r. w KL Auschwitz. Źródło: <https://www.straty.pl/>.

32 Ur. 2.01.1924 r. w Małobądz, córka Antoniego i Michaliny (z domu Orzechowskiej). Ranna w czasie oblawy na partyzantów, zmarła 22.05.1944 r. w szpitalu w Olkuszu w wyniku odniesionych ran. Źródło: <https://www.straty.pl/>.

33 Ur. 1.03.1902 r. w Małobądz, rozstrzelany 22.10.1942 r. w KL Auschwitz. Źródło: <https://www.straty.pl/>.

34 Z zawodu ślusarz. Rozstrzelany 3.07.1943 r. w Pilicy-Biskupicach. Funkcjonariusze Sonderdienstu, żandarmi i policjanci hitlerowscy rozstrzelali 11 osób, podejrzanych o przechowywanie broni. Ustalono nazwiska 10 ofiar. Źródło: <https://www.straty.pl/>.

35 Źródło: <https://www.straty.pl/>.

Miasto Bukowno

Bór Biskupi

Podczas II wojny światowej w lasach okalających Bór działali partyzanci. Niemcy nie mogli się czuć bezpiecznie nawet w samej wsi. Konspiracja zaczęła się już w 1940 r. Pierwszym miejscowym szefem struktur podziemnych był Andrzej Starczynowski z Bukowna Starego, który został aresztowany przez Gestapo i wywieziony do Auschwitz, gdzie zginął. Jednym z pierwszych organizatorów ruchu oporu był Julian Spyra, którego dom służył partyzantom (został rozstrzelany przez Niemców w styczniu 1945 r.). Spotykano się też u nauczycielki Laskowskiej.

Dowódcą grupy partyzanckiej, która operowała w lasach pod Borem już w 1942 r., był kapitan Wojska Polskiego Jerzy (występuje też pod imieniem Stanisław) Stolarski „Konrad” z Warszawy (wcześniej zbiegł z obozu w Auschwitz). Oddziały leśny i konspiracyjny w Borze podlegały zgrupowaniu AK dowodzonemu przez „Borutę”. Kapitan „Konrad” zginął we wrześniu 1944 r. podczas niemieckiej oblawy. W kotle znalazło się wówczas aż 64 partyzantów. Podczas bitwy zginął także partyzant z Myślachowic i jeden Niemiec. Grupa przedarła się przez kordon i udała w okolice Wolbromia, gdzie dołączyła do oddziału „Surowiec” Gerarda Woźnicy „Hardego”.

O tym, jak ryzykowne dla Niemców było przebywanie w Borze świadczy np. fakt, że 21 listopada 1943 r. został tu zastrzelony feldfebel Krebs. Także ci z Polaków, którzy zdecydowali się na współpracę z okupantem, musieli się liczyć z karami podziemia: w 1943 r. kara chłosty spotkała niejakiego Padziurę, a wykonawcami byli partyzanci z oddziału „Ordon”.

24 listopada 1944 r. Niemcy dokonali pacyfikacji Boru Biskupiego. Partyzantów szukano we

wszystkich domach. Podczas pacyfikacji zginęli: Władysław Dąbek, Józef Dąbek, Leopold Krampus, Stanisław Labisko, Leon Laskowski, Antoni Leś, Józef Micek, Stanisław Musiorowski, Stanisław Piętka, Franciszek Puz, Benedykt Sikora, Jan Stefański, Edward Stopa, Jan Ślusarczyk (lista na podstawie oprac. S. Ząbczyńskiego i J. Liszki). Zaznaczyć należy, że materiały o obławie w Borze zawierają sprzeczne dane – część świadków twierdzi, że pacyfikacja miała miejsce 11 września, a część, że 24 listopada. Nasza wersja opiera się głównie na tekście opracowanym przez Janusza Kopczyńskiego, członka Zarządu Koła Zakładowego Związku Kombatanów R.P. i B.W.P w Bukownie, który z kolei korzystał ze wspomnień mieszkanki Boru Seweryny Cebo, która w czasie wojny walczyła w oddziale „Boruty”.

Pamięci kapitana „Konrada” oraz pacyfikacji Boru Biskupiego poświęcony jest obelisk obok kościoła, który wzniesiono w 18 rocznicę pacyfikacji. W samym kościele, na ścianie, umieszczono w 1999 r. tablicę pamiątkową poświęconą pamięci dowódcy oddziału majora Stanisława Stolarskiego.³⁶

Ofiary: Józef Dąbek, Władysław Dąbek, Aleksander Krampus, Leopold Krampus, Stanisław Labisko, Leon Laskowski, Antoni Leś, Józef Micek, Józef Miech, Stanisław Musiorski, Stanisław Piętka, Tadeusz Piętka, Franciszek Puz, Benedykt Sikora (Tadeusz Sikora w „Rejestrze miejsc i faktów zbrodni popełnionych przez okupanta hitlerowskiego na ziemiach polskich w latach 1939-1945”³⁷), Julian Spyra, Jan Ste-

fański, Edward Stopa, Jan Ślusarczyk.

Wcześniej, 15 lipca 1944 r. w Borze Biskupim został rozstrzelany przez gestapo Edward Stopa, ur. w 1906 r. w Borze Biskupim.

Gmina Klucze

Bydlin

Jak podaje S. Ząbczyński: *Podczas pacyfikacji wsi z rąk gestapo i żandarmerii śmierć ponieśli: Stanisław Brytner, Piotr Janocha, Grzegorz Mędrak i Bogdan Mól (rozszarpany przez psy celników)*.³⁸ W opracowaniach jest jednak wspomniany jedynie Piotr Janocha, który w wieku 43 lat został 30 stycznia 1943 r. rozstrzelany przez żandarmów w Bydlinie za ukrywanie partyzantów. Pochowano go na cmentarzu w Bydlinie.³⁹ W przypadku pozostałych osób nie znamy bliższych okoliczności ich śmierci.

Chechło (Błojec)

W czerwcu 1944 r. oddział AK Gerarda Woźnicy „Hardego” wracając z akcji bojowych w okolicach Trzebini, Sławkowa i Bolesławia do obozu w Górach Bydlińskich, chciał przedostać się przez Chechło. Ponieważ otrzymali informacje o obecności we wsi niemieckiej grupy pościgowej, postanowili zatrzymać się na noc w niewielkiej osadzie Błojec niedaleko Chechła. Zatrzymali się na noc z 15 na 16 czerwca 1944 r. w stodole gospodarstwa państwa Kozickich. Wczesnie rano, na wieść o obławie w sąsiedniej wsi Grabowa, zamierzali opuścić Błojec. Zostali jednak zaatakowani przez sprowadzone przez miejscowego konfidenta oddziały żandarmerii, Gestapo i Wehrmachtu.

36 O. Dziechciarz, J. Sypień, *Dzieje Bukowna*, Bukowno 2017, s. 139-140

37 Niniejsza publikacja odwoływać się będzie do „Rejestrów miejsc i faktów zbrodni popełnionych przez okupanta hitlerowskiego na ziemiach polskich w latach 1939-1945” wydanych osobno dla województwa katowickiego, kieleckiego i krakowskiego, które były źródłem informacji dla internetowej bazy strat osobowych

i osób represjonowanych podczas II wojny światowej na stronie www.straty.pl.

38 S. Ząbczyński, op. cit., s. 23.

39 Źródło: <https://www.straty.pl/>.

Podczas próby wydostania się z zasadzki poległ: Emil Sierka „Haberko” z Chechła, Aureliusz Knapę „Łobuz” z Sosnowca, Walenty Żurek „Kieres” z Chechła, Stanisław Płonka „Bimber” z Chechła i Jan Pawlik „Szczur” ze Szczyrku. Po potyczce Niemcy przystąpili do pacyfikacji wsi, paląc wszystkie zabudowania. Podczas pacyfikacji zginęło jedenaście osób – mieszkańców Błojca oraz zakładników sprowadzonych przez Niemców z okolicznych miejscowości.⁴⁰

Podczas pacyfikacji Błojca, a także w kilku egzekucjach w Chechle, funkcjonariusze Gestapo i żandarmi rozstrzelali 18 osób.⁴¹ Ofiary to: Stanisław Dobrek, robotnik (lat 24), zm. 1944; Konstanty Galmach, robotnik (lat 52) zm. 1944; Józef Leśniak, uczeń (lat 17), zm. 1944; Stanisław Leśniak (lat 35), zm. 1944; Stanisław Guzik, uczeń (lat 15), zm. 1944; Stefan Guzik, robotnik (lat 34), zm. 1944; Władysław Jaworski (lat 45); Ignacy Jaworski, robotnik (lat 30); Stanisław Kułak (lat 25); Franciszek Leśniak, robotnik (lat 38); Piotr Kukułka; Zofia Musiorska (lat 17), zm. 1944; Stefan Musiorski, rolnik (lat 38), zm. 1944; Waclaw Musiorski, robotnik (40 lat), zm. 1944; Waclaw Probierz, rolnik (lat 40), zm. 1944; Jan Sierka, robotnik (lat 36), zm. 1944; Władysław Sierka, robotnik (lat 49); Zygmunt Smętek (lat 23); Stanisław Płonka, robotnik, 32 lata, zm. 1944; Stefan Walczak, rolnik 37 lat, zm. 1944.⁴²

Na cmentarzu parafialnym w Chechle znajduje się mogiła ziemna z kamiennym krzyżem, o który wsparta jest ułożona ukośnie marmurowa tablica pamiątkowa. Po obu stronach krzyża znajdują się tablice metalowe. Na jednej jest symbol

Polski Walczącej na biało-czerwonym tle, na drugiej – odznaka Batalionu „Surowiec”. W tej mogile pochowano żołnierzy z oddziału „Hardego”, należącego do Batalionu „Surowiec” z 23 Dywizji Piechoty AK, poległych w potyczce z Niemcami w Błojcu koło Chechła 16 czerwca 1944 r. Na tablicy, zwieńczonej orłem legionowym na tarczy, widnieje inskrypcja: *Pełni poświęcenia/bohaterscy żołnierze/baonu partyzanckiego/„Surowiec”/23 DP AK/oddali swe młode życie/w walkach z okupantem hitlerowskim/16.06.1944 w Błojcu/Kawalerowie Krzyża Walecznych/Sierżant Sierka Emil/ps. Haberko lat 36 z Chechła/Kapral Knapę Aureliusz/ps. Łobuz lat 20 z Sosnowca/Kapral Żurek Walenty/ps. Kieres lat 28 z Chechła/Kapral Pawlik Jan/ps. Szczur lat 22 z Szczyrku/Kapral Płonka Stanisław/ps. Bimber lat 32 z Chechła/poległ w Cieślini/Cześć Ich Pamięci.*⁴³

Cieślin

Jak podaje S. Ząbczyński, *podczas pacyfikacji wsi zostali zamordowani: Ignacy Bromblik (lat 45), Stanisław Dąbrowski (lat 19), Ludwik Kwiatkowski, Władysław Panicz (lat 40).*⁴⁴ Z tej listy więcej informacji mamy jedynie o Ludwiku Kwiatkowskim, urodzonym w 1910 r. w Cieślinie. Był nauczycielem w miejscowej szkole (miał wykształcenie średnie). Podczas wojny był przewodniczącym gromadzkiej trójki SL „Roch” i organizatorem kolportażu prasy konspiracyjnej na tereny przyłączone do Rzeszy. Został zastrzelony przez Niemców 14 sierpnia 1944 r. w Cieślinie.⁴⁵

⁴³ O. Dziechciarz, J. Sypień, *Pamięć...*, op. cit., s. 135.

⁴⁴ Prawdopodobnie kapitan 7 Pułku Piechoty, poległ we wrześniu 1939 r. Źródło: *Księga pochowanych żołnierzy polskich poległych w II wojnie światowej. Żołnierze września*, Pruszków (nie mamy pewności, czy chodzi o tę samą osobę).

⁴⁵ Źródło: <https://www.straty.pl/>. Lista ofiar dostępna w wyszukiwarce na stronie jest podawana za: *Księga poległych i pomordowanych żołnierzy Batalionów Chłopskich 1940-1945*, Warszawa 1995.

⁴⁰ R. Jaworski, *Błojec – oblawa na partyzantów i pacyfikacja wsi*, [w:] „Ilcusiana” nr 9, Olkusz 2013, s. 106-113

⁴¹ Źródło: <https://www.straty.pl/>.

⁴² Ibidem.

Golczowice

Według S. Ząbczyńskiego, *we wsi od kul hitlerowców zginął Władysław Grzybek (lat 20)*.⁴⁶

Klucze

Jak pisał S. Ząbczyński, *w czasie pacyfikacji zginęli: Tadeusz Kocjan (lat 14), Wawrzyniec Markiewicz (lat 60)*.⁴⁷ Według cytowanego „Rejestru...”, w Kluczach w lutym 1944 r. zostali rozstrzelani przez funkcjonariuszy gestapo jako podejrzani o działalność konspiracyjną uczeń Tadeusz Kocjan (lat 15) oraz robotnik Tomasz Mudyna (ur. 18.12.1894 r.). Okoliczności ich śmierci opisuje O. Dziechciarz wspominając, że 22 marca 1944 r. Niemcy przeprowadzili w Kluczach obławę, szukając partyzantów. Doszło do potyczki, w której ranny został jeden z partyzantów – Marian Kapuściński ps. Kafel. Tego samego dnia Niemcy zastrzelili czternastoletniego Tadeusza Kocjana, który przeszmygłował przez granicę worek mąki i zatrzymanego w miejscowej fabryce papieru Tomasza Mudynę.⁴⁸

Kolbark

Jak podaje S. Ząbczyński, *rozstrzelani przez Niemców zostali: Jan Gamrat i Ludwik Kamionka*.⁴⁹ W cytowanym „Rejestrze ...” widnieje informacja, że Ludwik Kamionka został zamordowany przez hitlerowców w 1942 r. w Kolbarku, a Stanisław Gamrot został zamordowany przez hitlerowców w 1945 r. w Kolbarku.⁵⁰ Nie znamy bliższych okoliczności ich śmierci.

46 Brak informacji na <https://www.straty.pl>.

47 S. Ząbczyński, op. cit., s. 25.

48 O. Dziechciarz, *Przewodnik...*, op. cit., s. 54.

49 S. Ząbczyński, op. cit., s. 26.

50 Źródło: <https://www.straty.pl/>.

Kwaśniów Dolny

Według informacji opublikowanych przez S. Ząbczyńskiego, *w czasie łapanki z rąk hitlerowskich oprawców śmierć ponieśli: Antoni Bromblik (lat 38), Jan Kaszuba (lat 45)*.⁵¹ Tymczasem, jak czytamy w „Rejestrze...”, za rzekome stawianie oporu żandarmom 5 sierpnia 1944 r. policjanci niemieccy i żandarmi rozstrzelali 3 miejscowe osoby. Zwłoki pochowano w lesie, a w lutym 1945 r. ekshumowano je i pochowano na cmentarzu w Cieślinie. Zginęli: Antoni Bromblik (lat 29) z Kwaśniowa, Jan Kaszuba (lat 32) z Kwaśniowa i Teofila Habrzyk (lat 30) z Kwaśniowa.⁵²

Rodaki

Jak podaje S. Ząbczyński, *w czasie pacyfikacji wsi z rąk hitlerowców śmierć ponieśli: Roman Bachowski (lat 24)*⁵³, *Roman Pandel (lat 23)*⁵⁴ i *Jan Ścisłowski (lat 23)*⁵⁵. Autor publikacji dodaje, że na terenie wsi rozstrzelano 3 żołnierzy radzieckich, 5 Żydów oraz kobietę i mężczyznę, których nie zdołano zidentyfikować.⁵⁶

Gmina Olkusz

Braciejówka

S. Ząbczyński odnotował, że *w czasie pacyfikacji wsi od kul hitlerowców zginęli: Antoni Gil (lat 54), Jan Głąb (lat 50), Stanisław Głąb (lat*

51 S. Ząbczyński, op. cit., s. 26.

52 Źródło: <https://www.straty.pl/>.

53 Nie ma takiej osoby w wykazie na stronie www.straty.pl. Jest Franciszek Bachowski, ur. 1895 w Dobrogoszczycach, nauczyciel, żołnierz BCh, aresztowany na skutek donosu, rozstrzelany 14.03.1943 r. przez żandarmów (nie podano miejsca rozstrzelania).

54 Nie ma takiej osoby w wykazie na www.straty.pl. Jest Wacław Pandel, lat 21. Był w grupie 16 osób, jakie żandarmi w 1944 r. zastrzelili w Niegowonicach.

55 Nie ma takiej osoby w wykazie na www.straty.pl.

56 S. Ząbczyński, op. cit., s. 27.

25), *Tadeusz Głąb (lat 18), Władysław Niedziela (lat 24), Stanisław Walczak (lat 24) i Ludwik Zajac*.⁵⁷ Tymczasem w cytowanym „Rejestrze...” znajdujemy informację, że funkcjonariusze Gestapo z Katowic 10 lutego 1943 r. rozstrzelali w Braciejówce osiem osób, a także nieco inną listę ofiar: Antoni Gil (lat 47), Zdzisław Curyło (31 lat), Jan Głąb (Gołąb) (lat 43), Stanisław Głąb (Gołąb) (lat 30), Tadeusz Głąb (Gołąb) (lat 18), Hieronim Marchewka (lat 43), Władysław Niedziela (lat 25), Stanisław Walczak (lat 25).⁵⁸ W Braciejówce 22 lutego 1943 r. zginął także Ignacy Jeziorowski, który przed wojną mieszkał w Krążku. Został rozstrzelany przez funkcjonariuszy Gestapo po ucieczce z więzienia z Mysłowic i ukrywaniu się w Braciejówce.⁵⁹

Gorenice

Pierwszą cywilną ofiarą był Józef Kozub, urodzony 17 lipca 1904 r. w Czubrowicach. Został zatrzymany przez policjantów hitlerowskich celem wylegitymowania, a następnie rozstrzelany 27 marca 1943 r. W Gorenicach został także zamordowany dwudziestojednoletni mieszkaniec tej wsi Józef Rozmus, ur. 19.03.1924 r. w Gorenicach. Za niestawienie się do pracy przy okopach 22 listopada 1944 r. został rozstrzelany przez żandarmów.⁶⁰ Cytowany S. Ząbczyński podaje jeszcze, że w Gorenicach zostali rozstrzelani Skotniczny (brak imienia) oraz Stefan Paras.⁶¹ Niestety nie udało się tego potwierdzić w dostępnych źródłach.

57 Ibidem, s. 28.

58 Źródło: <https://www.straty.pl/>.

59 Ibidem.

60 Ibidem.

61 S. Ząbczyński, op. cit., s. 28.

Kosmolów

Pierwszą cywilną ofiarą był 52-letni Jan Świda, ur. 10.02.1892 r. w Kosmolowie. Został zastrzelony 22 lipca 1942 r. podczas łapanki. Z kolei 18 stycznia 1943 r. w Kosmolowie został zastrzelony za ukrycie zbiegłej kobiety Jan Klich (lat 23), ur. 8.03.1908 r. w Czubrowicach.⁶² Stefan Ząbczyński podaje, że we wsi został także zastrzelony Jan Stojek (lat 26).⁶³ Niestety nie udało się tego potwierdzić w dostępnych źródłach.

Osiek

Powołując się na dokumenty S. Ząbczyński odnotował, że 9 stycznia 1945 r. niemiecki oddział zaatakował oddział partyzancki, jaki ukrywał się we wsi. Oddział wyrwał się z okrążeń i przebieł w kierunku Niesułowic. *Mieszkańcy, którzy udzielili bandzie schronienia od 8 stycznia wieczorem zostali na miejscu zastrzeleni*.⁶⁴ Jak podaje O. Dziechciarz, zostali wtedy zastrzeleni Antoni Bobyla i Wojciech Zieliński (każdy pozostawił po sobie sześcioro dzieci) oraz Józef Ziarno – ojciec siedmiorga dzieci.⁶⁵ W cytowanym „Rejestrze...” widnieją: Antoni Bobyla, ur. 16.03.1886 r. w Zimnodole; Józef Ziarno (Żarno), ur. 18.02.1893 r. oraz Wojciech Zielinski, ur. 11.04.1865 r. „Rejestr...” podaje jednak, że wszyscy trzej zostali rozstrzelani w 1944 r. w Osieku.

11 marca 1944 r. w Osieku został także rozstrzelany przez żandarmów za rzekomą przynależność do partyzantki 23-letni Marcin Zawierucha. Kolejną cywilną ofiarą był Tadeusz Żak, ur. 4.01.1917 r., który został zastrzelony 13 czerwca 1942 r. podczas obławy. Wspomniany S. Ząbczyński

62 Źródło: <https://www.straty.pl/>.

63 S. Ząbczyński, op. cit., s. 29.

64 Ibidem, s. 30.

65 O. Dziechciarz, *Przewodnik...*, op. cit., s. 243.

czyński podaje, że we wsi został także zastrzelony Kocjan (brak imienia) oraz Władysław Guzik.⁶⁶ Prawdopodobnie chodzi o Władysława Guzika lat 40, robotnika, który w 1944 r. został rozstrzelany w Chechle.

Olkusz

Krwawa środa w Olkuszu i dwudziestu straconych

Pierwsza publiczna egzekucja miała miejsce 16 lipca 1940 r. w Olkuszu. Tak te wydarzenia opisywał olkuszanie Henryk Osuch (1914-2005) w napisanej na początku lat siedemdziesiątych (a wydanej przed kilkoma laty) książce „Życie Emalierni”:⁶⁷

14 lipca 1940 roku willę dr. Łapińskiego, mieszczącą się przy ul. Ogrodzienieckiej, oddano niemieckiemu żandarmowi o nazwisku Ernest Kaddatz. W nocy z 15 na 16 lipca do willi zakradł się złodziej, sądząc, że willa dalej jest niezamieszkała. Tymczasem Kaddatz, słysząc podejrzane szmery, obudził się i zanim zdążył zorientować się w sytuacji, został przez wystraszonego złodzieja z własnej broni zastrzelony. Stwierdził to oficjalnie niemiecki starosta Groll. Gestapo i SS nie uznały tego stwierdzenia, lecz podciągnęły to pod mord polityczny. Nad Olkuszem zawisła groźba odwetu. 16 lipca 1940 roku, od godziny 13.00, policjant niemiecki chodził po Sikorce i, według listy sporządzonej przez zamieszkałych tam volksdeutscheów, zabierał z domów mężczyzn. Zabrał Teofila Jurczyka (ur. 9 XIII 1906 roku w Olkuszu, ojca Zygmunta, pracownika OFNE), Stanisława Lubonia (ur. 13 IV 1906 roku w Olkuszu, instruktora PW w szkołach średnich) i dopytywał się o Wacława Sierkę. Ostrzeżony przez sąsiadów Sierka wyskoczył oknem i skrył się

w polu pomiędzy bruzdami kartofli. Nie zastałszy Sierki, policjant poszedł po Stanisława Bigaja (od 1937 roku delegata, ojca Emilii Bratek, pracownika TT-OFNE). Bigaja nie było w domu, wówczas policjant wydał jego żonie rozkaz, aby po powrocie mąż natychmiast zameldował się w magistracie. Policjant wrócił i zabrał z domu Wawrzyńca Kulawika (ur. 8 VIII 1903 roku w Bydlinie, pracownika PKP, szwagra Lubonia). Prowadząc ich do magistratu, zabrał po drodze z miasta Jerzego Strońskiego (ur. 22 IV 1883 roku w Leningradzie, emeryta, pułkownika WP, kierownika kina „Rosa”) i Józefa Strzeleckiego (ur. 26 III 1904 roku w Olkuszu, fotografa „Światłocien” i „hejnalistę”). Na rynek olkuski ściągnięto zamieszkałych w Olkuszu Niemców i volksdeutsche. Przed magistrat zajeżdża ciężarówka, a w niej, pod eskortą, siedziało już 15 innych mężczyzn, przywiezionych z więzienia „Radocha” w Sosnowcu. (...) Do podstawionej ciężarówki wyprowadzono z magistratu 5 uprzednio wymienionych olkuszanie, boso i bez marynarek, a tylko w spodniach i koszulach, z rękami związanymi w tyle. W tym czasie nadszedł Stanisław Bigaj zameldować się „na rozkaz”. Usłyszawszy ostrzeżenie jakiegoś życzliwego człowieka: „Co, śmierci szukasz?” – pośpiesznie wycofał się i schował w bramie. Ciężarówka ze skazańcami odjechała na ul. Ogrodzieniecką. 10 mężczyzn wyładowano z ciężarówki za willą dr. Łapińskiego, a drugich 10 – po drugiej stronie ulicy, za domem Marii Januszek. Obydwa domy otoczył tłum Niemców. Nieliczni Polacy, mieszkańcy kilku domów mieszczących się przy ul. Bartosza Głowackiego, Pułaskiego i Sobieskiego, sprzed swoich domów, z przerażaniem obserwowali zbiorowy mord dokonywany przez zbirów hitlerowskich na niewinnej ludności polskiej. Pierwsza salwa padła do 10 Polaków stojących przy ścianie domu Marii Januszek, a druga salwa – do stoją-

66 S. Ząbczyński, op. cit., s. 30.

67 H. Osuch, Życie Emalierni, Olkusz 1974-2013, s. 84-87.

cyh przy domu dr. J. Łapińskiego. Przed salwą Jerzy Stroński odwrócił się twarzą do plutonu egzekucyjnego i krzyknął: „Ginę niewinnie”, natomiast Józef Strzelecki: „Niech żyje Polska!” (obydwaj należeli do organizacji konspiracyjnej). Niektórzy członkowie plutonu egzekucyjnego, kierowani widocznie jakimś wyrzutem sumienia, nie strzelali wprost do skazanych, lecz ponad ich głowami, o czym świadczą (oglądane po egzekucji) ślady kul widoczne wysoko pod dachem. Po dokonanej zbrodni jeden z olkuskich lekarzy, Marian Kiciarski, przymusowo ściągnięty na miejsce egzekucji, musiał stwierdzić zgon każdego z rozstrzelanych. Jeszcze żyjących dobijał wystrzałem z rewolweru oficer niemiecki *Sturmbahnfuhrer SS Patermann*. Po egzekucji na miejsce zbrodni zajęła ciężarówka, z której wysiadło kilkunastu Żydów ubranych w granatowe kombinezony. Żydzi załadowali 20 trupów do ciężarówki, sami do niej posiadali i odjechali w kierunku Żurady. Ludność polską okryła głęboka żaloba. Następnym aktem zemsty miało być spalenie wszystkich domów mieszczących się przy ulicy Ogrodziennej. Na skutek interwencji tłumacza (utajonego Żyda, który był tłumaczem w *Kriminal Polizei*) zrezygnowano z tego, ale bombami zapalającymi spalono willę dr. J. Łapińskiego, która spłonęła doszczętnie wraz z całym bogatym wyposażeniem lekarskim.

Dopiero przed kilkoma laty udało się ustalić faktyczną listę dwudziestu straconych mężczyzn. Tego dnia zostali rozstrzelani:⁶⁸

- Teofil Jurczyk - urodził się 9.12.1906 r. w Kluczach jako syn Józefa i Józefy z Taborków. Pozostawił po sobie żonę Zofię z domu Jurga (1903-2001) i syna Zygmunta (1932-2008) – po wojnie pracownika olkuskiej Emalierni.

Z aktu zgonu wynika, że mieszkał w Olkuszu, jednak w księgach meldunkowych Olkusza z lat trzydziestych nie ma ani Teofila, ani Zygmunta Jurczyka.

- Stanisław Luboń - urodził się 12.04.1906 r. w Sikorcy jako syn Józefa i Katarzyny z Januszków. Stanisław Luboń mieszkał w domu przy ul. Miłej 4. W rubryce zawód w księdze meldunkowej widnieje adnotacja „niewykwalifikowany robotnik”. Służbę wojskową zakończył w stopniu szeregowego. Jak odnotował Henryk Osuch, Stanisław Luboń był instruktorem przysposobienia wojskowego w szkołach średnich. Mieszkał z żoną Jadwigą Bronisławą z domu Kulawik (ur. 14.06.1913 r.), z którą wziął ślub 12 października 1935 r. oraz synami Sylwestrem Stanisławem (ur. 18.04.1937 r.) i Lucjanem Andrzejem (ur. 4.02.1939 r.). Nie wiemy, w którym roku został aresztowany.
- Wawrzyniec Kulawik – urodził się 8.08.1903 r. w Bydlinie jako syn Wacława i Jadwigi ze Straszaków. Z zawodu był pracownikiem kolejowym.
- Jerzy Stroński – urodzony 22.04.1888 r. w Petersburgu, syn Dionizego i Ludmiły. Był właścicielem olkuskiego kina „Rosa” (wcześniej „Robotnik”), które działało w budynku przy ul. Gęsiej, wykupionym przez Związek Zawodowy Metalowców olkuskiej Emalierni. Według Henryka Osucha Jerzy Stroński był emerytowanym podpułkownikiem i podczas okupacji członkiem konspiracji. Niestety nie mamy o nim więcej informacji.
- Józef Strzelecki - urodził się 26.03.1904 r. w Olkuszu, jego rodzicami byli Stefan i Marianna (z domu Kaszyca). Z zawodu był urzędnikiem prywatnym. Według Henryka Osucha Józef Strzelecki był fotografem olkuskiego za-

68 J. Sypień, *Dwudziestu straconych. Kim były ofiary?*, [w:] „Ilcusiana” nr 18, Olkusz 2018, s. 59-71.

- kładu fotograficznego „Światłocien”, a podczas okupacji należał do organizacji konspiracyjnej.
- Michał Basałyga (Basałyga) – urodzony 9.08.1917 r. w Stecowej (Stecowy).⁶⁹ Był synem Kasjana i Dominy (Dominiki?) z Petraszuków.
  - Edward Bujanowski – urodzony 4.10.1897 r. w Lipinach.
  - Stanisław Juraszek – urodzony 23.03.1914 r. w Buczkowicach, gdzie mieszkał.
  - Józef Kubica – urodzony 6.02.1883 r. w Buczkowicach.
  - Władysław Kubica – urodzony 13.01.1911 r. w Mesznej i tam zamieszkały.
  - Józef Sternal – urodzony 12.02.1906 r. w Buczkowicach, syn Michała i Teresy z domu Gluza.
  - Ludwik Kwaśny – urodzony 6.12.1918 r. w Mesznej i tam zamieszkały.
  - Wojciech Laszczak – urodzony 22.04.1887 r. w Bystrej i tam zamieszkały.
  - Jan Łukaszek – urodzony 7.02.1915 r. w Bystrej, zamieszkały w Mesznej.
  - Stanisław Łukasik – urodzony 15.01.1913 r. w Czeladzi jako syn Andrzeja i Felicji z Wilkowskich.
  - Józef Matlak – urodzony 3.03.1907 r. w Mesznej i tam zamieszkały.
  - Jan Nowak – urodzony 10.05.1892 r. w Mesznej, zamieszkały w Bystrej, syn Jana i Teresy z Waliczków.
  - Stefan Nowak – urodzony 10.06.1920 r. w Mesznej, zamieszkały w Bystrej. Syn Jana i Weroniki z Gruszków.
  - Józef Pawlicki – urodzony 19.03.1910 r. w Pabianicach, syn Wincentego i Marianny z Pilariskich.

⁶⁹ W dotychczasowych opracowaniach jego nazwisko podawano błędnie jako Baraląg, a miejsce urodzenia jako Secowa. Zgadzała się tylko data urodzenia.

- Ignacy Suchanek – urodzony 12.06.1900 r. w Łodygowicach i tam zamieszkały, syn Ignacego i Anieli z Kaników.

W styczniu 1945 r., kilka dni po ucieczce Niemców z Olkusza, w miejscu stracenia stanęły drewniane krzyże z koroną z drutu kolczastego i metalowymi tablicami z wypisanymi ręcznie nazwiskami pomordowanych. Krzyże i tablice zostały przygotowane i ustawione przez pracowników olkuskiej Emalierni. W tym samym roku odbyła się w tym miejscu uroczysta msza polowa w intencji ofiar, a 1 maja – manifestacja robotnicza. Wtedy też ulicę Ogródzienieką przemianowano na 20 Straconych. 1 września 1961 r. uroczyście odsłonięto kamienne tablice, upamiętniające dwudziestu straconych mężczyzn. Na tablicach znajdował się napis: *To miejsce zostało zroszone serdeczną krwią 10-ciu Polaków, patriotów rozstrzelanych w dniu 1 6.VII.1940 roku Przez hitlerowskich siepaczy CZEŚĆ ICH PAMIĘCI. Społeczeństwo Olkusza w pamiętną rocznicę 1 IX 1961 r.* Po dwóch latach tablice zostały przesunięte w związku z budową drogi Kraków – Katowice (obecna DK 94).⁷⁰

Podczas obchodów 42 rocznicy krwawej środy, 31 lipca 1982 r. na olkuskim Rynku odsłonięto marmurową tablicę upamiętniającą to wydarzenie, a na Skwerze (czyli dawnym Rynku Czarnogórskim) odsłonięto obelisk z pamiątkową tablicą. Płytkę na Rynku odsłonił m.in. Gertruda Kulawik, wdowa po zamordowanym 16 lipca 1940 r. Wawrzyńcu Kulawiku wraz z córką Stanisławą Jasicą oraz syn zamordowanego tego dnia Teofila Jurczyka. W 2017 roku, na prośbę rodzin ofiar, na zlecenie Urzędu Miasta i Gminy w Olkuszu zostały wykonane tablice z nazwiskami ofiar, które umieszczono na obeliskach.

⁷⁰ *Krwawa środa...*, op. cit., s. 11-12.

Egzekucja trzech Żydów

Kolejna publiczna egzekucja w Olkuszu miała miejsce 2 (lub 3) marca 1942 r. Tego dnia na trzech kasztanowcach, które do dziś rosną przy ulicy Kościuszki, dokonano publicznej egzekucji trzech olkuskich Żydów. Powieszoni zostali: Mordka Glajtman, urodzony 22.09.1921 r. w Olkuszu; Moschek (Moszek) Macner, ur. 14.05.1902 r. w Olkuszu oraz Chaim Pinkus, ur. 28.10.1909 r. w Olkuszu i tam zamieszkały. W pierwszej połowie lutego 1942 r. zostali oni zatrzymani przez niemiecką policję na drodze z Olkusza do Chrzanowa. Chcieli przemycić wędlinę (według innej wersji gęsi) do olkuskiego getta. Osadzono ich w więzieniu w Olkuszu lub w Mysłowicach, skąd zostali przewiezieni do Katowic, a następnie 26 lutego 1942 r. transportem zbiorowym przywieziono ich do KL Auschwitz. Oznaczono ich numerami obozowymi z serii ogólnej od 25373 do 25375. 2 marca 1942 r. przeniesiono ich z obozu z powrotem do więzienia w Olkuszu lub w Mysłowicach. Dzień później, z inicjatywy niemieckiego dyrektora sądu lokalnego w Olkuszu – dr. Martina Buchwalda, zostali publicznie powieszani. Miało to stanowić ostrzeżenie dla miejscowej ludności polskiej i żydowskiej przed nielegalnym handlem.

Przebieg egzekucji został utrwalony przez niemieckiego fotografa, a do jej oglądania zmuszono zarówno Żydów, jak i miejscowych Polaków. Zachowało się kilka relacji z tego tragicznego wydarzenia. W archiwum Żydowskiego Instytutu Historycznego w Warszawie znajduje się spisana w 1946 r. relacja Marii Adlerfliegel, która była świadkiem egzekucji: *Początkiem 1942 roku Niemcy powiesili trzech Żydów: Glajtmana, Pinkusa i jeszcze jednego (nazwiska nie pamiętam). Trzy dni przedtem władze niemieckie zawiadomiły*

Gminę Żydowską, że odbędzie się egzekucja trzech osób i nakazali, aby 200 Żydów było obecnych przy egzekucji. Rano, w dniu egzekucji, Niemcy sprowadzili 20 Żydów, starszych, poważanych obywateli, i ci musieli przygotować trzy szubienice. Były obawy, że Niemcy powieszą trzech ze sprowadzonej dwudziestki. Ale po przygotowaniu szubienicy wypuszczono ich. W południe zebrano się 200 osób – Żydów sprowadzono na podstawie specjalnych wezwań – koło Gminy i wszyscy oni razem z zarządem Gminy udali się na plac egzekucji. (...) Egzekucja odbyła się na placu publicznym na pograniczu dzielnicy żydowskiej. Gdy Żydzi zebrani ustawili się koło miejsca egzekucji, zajęła karetka i wyprowadzono trzech ludzi z zasłoniętymi chustkami twarzami. Niemcy ustawili ich na stołkach, odwiązali im twarze i wtenczas zebrani poznali, że to są Żydzi z Olkusza aresztowani 2 tygodnie przedtem w drodze z Olkusza do Chrzanowa. Mówiono wtenczas, że mieli oni na saniach ukrytą kielbasę (kilka kg). Kaci Niemcy założyli skazańcom pętle i wykonali egzekucję. (...) Najstraszniejsze było to, że wśród zebranych 200 mężczyzn Żydów byli członkowie rodzin skazańców. Gmina nie wiedziała przedtem, kogo Niemcy będą wieszali. Na placu byli obecni ojciec Glajtmana, brat Pinkusa i rodzina trzeciego. Skazańcy, gdy im założono pętle, krzyknęli: „Szma Israel”.

Z kolei Janina Cyra (z domu Kocjan) po latach wspominała: *Podczas okupacji hitlerowskiej jako osoba znająca język niemiecki pracowałam w biurze Urzędu Gminy Rabsztyn w Olkuszu. Okropne wrażenie wywarło na mnie w tym okresie publiczne powieszenie przez Niemców na kasztanowcach przy ul. Kościuszki trzech Żydów. Polacy byli również zmuszani, aby ten straszny widok oglądać.⁷¹*

71 A. Cyra, 75 lat temu w Olkuszu: egzekucja trzech Żydów, więźniów Auschwitz (on-line), [na:] [https://dzieje.pl/artykuly-historycz-](https://dzieje.pl/artykuly-historycz)

Relację z tego wydarzenia spisał także olkuski Żyd Efraim Parasol, urodzony 5 marca 1900 r. w Olkuszu, zamieszkały po wojnie w Katowicach: *W marcu 1942 r. w Purym przeżywają Żydzi z Olkusza wielką tragedię. Bez żadnej przyczyny pędzi się wszystkich Żydów i zmusza się ich do przyglądania się okropnemu widowisku zbrodniczego bestialstwa wieszania 4 Żydów, wśród których znalazł się 17-letni Glajtman i 30-letni Matzner. Ofiary wiszą kilka godzin do przyjazdu auta z Oświęcimia, które wozilo również 2 ofiary z Będzina i 5 z Sosnowca.*⁷²

Likwidacja olkuskiego getta

Jednak największą tragedią, jaka spotkała mieszkańców Olkusza, była likwidacja olkuskiego getta, która miała miejsce w czerwcu 1942 r. W lutym 1941 r. utworzono w okolicach Parcz, Sikorki i Słowików getto. Przesiedlono tam ok. 4000 Żydów z Olkusza, a także wysiedlonych z innych miejscowości. Podczas tworzenia getta 500 młodych mężczyzn wywieziono do Rzeszy. Akcja likwidacyjna rozpoczęła się w czerwcu 1942 r. W jej trakcie ok. 3,4 tys. ludzi zebrano na placu gimnazjalnym, gdzie pod kierownictwem esesmana Kuchcińskiego dokonano selekcji. Część Żydów skierowano do pracy przymusowej i osadzono tymczasowo w getcie w Sosnowcu lub przewieziono do niemieckich obozów pracy. Większość skierowano do obozu zagłady Auschwitz-Birkenau, gdzie zostali zamordowani. Po likwidacji getta w mieście pozostało jeszcze ok. 20 rzemieślników, którzy w 1943 r. również zostali wysłani do Auschwitz. Przebieg akcji likwidacyjnej został szczegółowo opisany przez Krzysztofa

Kocjana i Ireneusza Cieślika.⁷³ W ich publikacjach zamieszczone są listy z nazwiskami olkuskich Żydów zamordowanych przez Niemców. Nie mamy jednak informacji, ile osób zginęło w Olkuszu w trakcie likwidacji getta.

Podczas okupacji w Olkuszu miały także miejsce inne egzekucje, których ofiarą padła ludność cywilna. W 1941 r. rozstrzelano dwie osoby. 13 lutego został rozstrzelany przez hitlerowców za nielegalne przekroczenie granicy Józef Stożek, ur. 3.03.1905 r. w Kosmolowie.⁷⁴ Z kolei 23 września za ucieczkę z robót przymusowych w III Rzeszy rozstrzelana została przez policjanta hitlerowskiego Irena Nowotniak, ur. 18.11.1924 r. w Olkuszu.⁷⁵ W 1942 r. funkcjonariusze Gestapo rozstrzelali w Olkuszu Czesławę Szpalek.⁷⁶ W tym samym roku w Olkuszu został zastrzelony Jusek Wisman.⁷⁷ Jak zapisano w cytowanym „Rejestrze...”, 3 lipca 1944 r. w Olkuszu zostali rozstrzelani przez funkcjonariuszy Gestapo za przynależność do AK dwaj Polacy. Byli to Stefan Boroń i Stanisław Żmudzki. Niewykluczone, że mogło dojść do pomyłki w opisie miejsca i daty rozstrzelania Stefana Boronia – partyzanta AK o takim nazwisku ps. Zrąb został zastrzelony w Skale 3 czerwca 1944 r.⁷⁸

Z kolei w podolkuskich Pomorzanach 15 grudnia 1944 r. miała miejsce egzekucja, podczas której esesmani rozstrzelali dwie osoby. Byli to:

73 Por. K. Kocjan, *Zagłada olkuskich...*, op. cit. oraz I. Cieślik, *Marsz...*, op. cit.

74 Źródło: <https://www.straty.pl/>.

75 Ibidem.

76 Ibidem.

77 AP Kraków, Sygnatura: I 3 Zg 271/46.

78 B. M. Nieczuja-Ostrowski, *Inspektorat AK „Maria” w walce*, t. 2, cz. 2., Elbląg 2007, s. 155.

ne/75-lat-temu-w-olkuszu-egzekucja-trzech-zydow-wieczniow-niemieckiego-obozu-auschwitz (dostęp 9.04.2020).

72 A. Cyra, *70 lat temu Niemcy zlikwidowali getto w Olkuszu* (online), [na:] <https://dzieje.pl/aktualnosci/70-lat-temu-niemcy-zlikwidowali-getto-w-olkuszu> (dostęp 9.04.2020).

Wiktor Wąs (ur. w 1895 r., z zawodu rzeźnik) oraz Władysław Wąs (ur. w 1898 r., robotnik). Natomiast S. Ząbczyński odnotował, że w Pomorzanych *od kul hitlerowskich śmierć poniósł Władysław Jurga*.⁷⁹

Podlesie

W Podlesiu 5 lutego 1942 r. funkcjonariusze Gestapo rozstrzelali trzy osoby. Zwłoki pochowano w lesie, a po ekshumacji na cmentarzu w Braciejówce. Osobami, których personalia ustalono byli: Marian Nabągło (lat 19) oraz Czesław Barczyk (lat 24).⁸⁰ Z kolei 25 listopada 1944 r. funkcjonariusze Gestapo zastrzelili Mariana Węglarza, 24-letniego mieszkańca Pomorzanych. Zwłoki pochowano w lesie, a po ekshumacji na cmentarzu w Olkuszu. Również w 1944 r. został rozstrzelany przez funkcjonariuszy Gestapo za bezpodstawny pobyt w Podlesiu Julian Jurga, urodzony 30.03.1918 r., przed wojną zamieszkały w Pomorzanych, z zawodu robotnik. Zwłoki pochowano w miejscu egzekucji, a po ekshumacji na cmentarzu w Olkuszu.⁸¹ W 1945 r. w Podlesiu został rozstrzelany Tadeusz Kiwior.

S. Ząbczyński odnotował, że w Podlesiu rozstrzelano Stefana Barczyka (lat 20) i dwie nieustalone osoby.⁸² Prawdopodobnie doszło do pomyłki i chodzi o wyżej opisanego Czesława Barczyka.

Troks

W 1944 r. hitlerowcy rozstrzelali w Troksie dwóch mężczyzn. Byli to: Marian Nabągło (lat

22) i Stanisław Głąb.⁸³ Z. Ząbczyński podaje, że we wsi od kul niemieckich zginął także Tadeusz Karoń (lat 17).⁸⁴ Niestety w dostępnej literaturze nie udało się znaleźć o nim więcej informacji.

Witeradów

W 1944 r. we wsi został rozstrzelany Hipolit Kocjan (lat 26). Zwłoki pochowano na cmentarzu w Olkuszu.⁸⁵

Zawada

Jak zapisał S. Ząbczyński, we wsi przez Niemców zostali zastrzeleni Józef Stochel i dwaj nieznanymi mężczyźni.⁸⁶ W „Rejestrze...” został odnotowany urodzony w Zawadzie Stanisław Grzybek, zamordowany 27 maja 1944 r. w Krakowie. W tym dniu na ul. Lubicz 27 funkcjonariusze Schutzpolizei rozstrzelali 40 więźniów z więzienia Montelupich. Ustalono nazwiska 38 ofiar. Egzekucja była odwetem za zabicie przez członków ruchu oporu wójta z Trzebuni i dwóch Niemców na ul. Botanicznej. Zwłoki ofiar wywieziono do obozu w Płaszowie, gdzie zostały spalone.⁸⁷

Zederman

Jak podaje S. Ząbczyński, we wsi zostali rozstrzelani przez gestapo i żandarmerię: Stanisław Chmist (lat 22), Jan Mączka (lat 35) i Andrzej

79 S. Ząbczyński, op. cit., s. 31.

80 Źródło: <https://www.straty.pl/>. Lista ofiar dostępna w wyszukiwarce na stronie podawana jest za: *Egzekucje na terenie województwa krakowskiego w latach okupacji 1939-1945*, Warszawa, 1975.

81 Ibidem.

82 S. Ząbczyński, op. cit., s. 31.

83 Źródło: <https://www.straty.pl/>.

84 S. Ząbczyński, op. cit., s. 32.

85 Ibidem, s. 33.

86 Ibidem, s. 33. W wykazie na stronie www.straty.pl nie ma takiej osoby. Został natomiast odnotowany Mieczysław Stochel, ur. 5.06.1920 r., osadzony w więzieniu w Częstochowie, który zginął 16.04.1944 r. w obozie koncentracyjnym.

87 Źródło: <https://www.straty.pl/>. Lista ofiar dostępna w wyszukiwarce na stronie podawana jest za: *Rejestr miejsc i faktów zbrodni popełnionych przez okupanta hitlerowskiego na ziemiach polskich w latach 1939-1945 - województwo krakowskie miejskie*, Warszawa 1984. Nie mamy pewności, czy chodzi o podoluską Zawadę.

Ścisło (lat 40).⁸⁸ W cytowanym „Rejestrze...” został odnotowany Stanisław Hmist (Chmist), urodzony 3.08.1917 r. w Zedermanie, który zginął 3 marca 1943 r. w Gołaczewach, kiedy przejeżdżający przez wieś funkcjonariusze ekspedycji karnej SS rozstrzelali dwie osoby. Zwłoki pochowano na miejscowym cmentarzu.

Zimnodół

Według S. Ząbczyńskiego podczas pacyfikacji wsi zostali zastrzeleni: Leokadia Bobyla (lat 18), Aniela Czarnota (lat 30), Jan Kocjan (lat 23), Jan Kubik (lat 50) i Kazimierz Wcisło (lat 60).⁸⁹ Jak się okazuje, są to informacje nieprecyzyjne. Wymieniona Aniela Czarnota, ur. 28.05.1915 r. w Zimnodole zginęła 8 marca 1943 r. w KL Auschwitz. Jan Kocjan, ur. 2.06.1918 r. w Zimne Doły (Zimnodół), z zawodu robotnik, zmarł 21 października 1942 r. w więzieniu w Sosnowcu (nr aktu zgonu: 1165, podana przyczyna zgonu: gruźlica). Natomiast Kazimierz Wcisło, ur. 4.03.1878 r. (brak miejsca urodzenia), zginął 15 kwietnia 1944 r. w KL Auschwitz (numer obozowy 125375).⁹⁰ O pozostałych osobach, jakie wymienia Ząbczyński, nie udało się znaleźć żadnych informacji.

Żurada

Jak podaje S. Ząbczyński, *we wsi przez Niemców zostali zastrzeleni: Stefan Spyra, Teodor Spyra, Teofil Spyra, Franciszek Szczepanek, Józef Wąs i Ludwik Kwiatkowski*.⁹¹ Również te informacje są nieprecyzyjne. Teodor Spyra, ur. 8.07.1912 r. w Żuradzie, zginął 30 sierpnia 1942 r. w KL Auschwitz. Franciszek Szczepanek, ur. 20.12.1922 r.

w Żuradzie, na mocy wyroku sądu doraźnego katowickiego Gestapo został 21 września 1942 r. rozstrzelany w KL Auschwitz. Podobnie Józef Wąs, ur. 7.02.1916 r. w Żuradzie – 2 czerwca 1942 r. został rozstrzelany w KL Auschwitz. Z kolei Ludwik Kwiatkowski, ur. w 1910 w Cieślinie nauczyciel, przewodniczący gromadzkiej trójki SL „Roch”, organizator kolportażu prasy konspiracyjnej na tereny przyłączone do Rzeszy, został zastrzelony przez Niemców 14 sierpnia 1944 r. w Cieślinie.⁹²

Gmina Trzyciąż

Imbramowice

Podczas pacyfikacji wsi 25 lipca 1943 r. zostali na skutek donosu do Gestapo rozstrzelani: Anna Baran, ur. w 1917 r. rolniczka, członkini Ludowego Związku Kobiet (konspiracyjnej organizacji kobiecej utworzonej w lutym 1942 r., związanej z ruchem ludowym i uznającej zwierzchnictwo Centralnego Kierownictwa Ruchu Ludowego, prowadzącej służbę sanitarną, obsługującej konspiracyjną łączność i kolportaż wydawnictw „Roch” i BCh, pomagającej rodzinom więzionych i pomordowanych, zaopatrującej w żywność oddziały BCh, a także prowadzącej samokształcenie i tajne nauczanie) i jej brat Stefan Baran ps. Burg, ur. w 1913 r. rolnik, żołnierz Batalionów Chłopskich. Oboje zostali pochowani na cmentarzu w Imbramowicach.⁹³

Jak podaje S. Ząbczyński, w Imbramowicach zostali także rozstrzelani: Antoni Domagała (lat 39) i Piotr Domagała.⁹⁴ Niestety o tych osobach

88 Brak na stronie www.straty.pl.

89 S. Ząbczyński, op. cit., s. 33.

90 Źródło: www.straty.pl.

91 S. Ząbczyński, op. cit., s. 33.

92 Źródło: www.straty.pl.

93 Źródło: <https://www.straty.pl/>. Lista ofiar dostępna w wyszukiwarce na stronie podawana jest za: *Księga poległych i pomordowanych żołnierzy Batalionów Chłopskich 1940-1945*, Warszawa, 1995.

94 S. Ząbczyński, op. cit., s. 56.

nie udało się znaleźć żadnych informacji.

Z kolei 2 lutego 1942 r. niemieckie jednostki rozstrzelały w sadzie miejscowego gospodarza grupę Romów, która zatrzymała się we wsi. Zginęło od 43 do 62 osób. Wśród rozstrzelanych miała się znajdować rodzina Kwiatkowskich. Zostali pochowani w zbiorowym grobie.⁹⁵ W 1954 r. ciała pomordowanych Romów zostały ekshumowane i przeniesione do zbiorowej mogiły na imbramowickim cmentarzu. W 2013 r. władze gminy Trzyciąż w porozumieniu z przedstawicielami społeczności romskiej umieściły na grobie tablicę upamiętniającą zbrodnię.

Jangrot

Jak podaje S. Ząbczyński, w czasie pacyfikacji Jangrota śmierć ponieśli: Jan Dybich, małżeństwo Jurczyńskich, Jan Kuś, Władysław Kuś, Nowicki i dwie osoby niezidentyfikowane.⁹⁶ Niestety o wymienionych osobach nie udało się znaleźć żadnych informacji.

Michałówka

Według słów Ząbczyńskiego, przez Gestapo zostali zamordowani: Józef Bryzik, Czart, Gliścińscy, Bolesław Kuś, Władysław Kuś, Władysław Niedziela, Stefan Pałka, Wojciech Trólka.⁹⁷ Spośród wymienionych udało się znaleźć informacje o trzech osobach. Stanisław Bryzik, ur. 9.10.1905 r. w Michałówce, przed wojną mieszkał w Braciejówce, został 2 czerwca 1943 r. zamordowany w KL Auschwitz. Nazwisko Władysław Niedziela pojawia się dwukrotnie: pierwszy mężczyzna, ur.

5.11.1913 r. w Michałówce, został deportowany do III Rzeszy i po zakończeniu wojny przebywał na terenie Niemiec; drugi w wieku 25 lat został rozstrzelany w 1943 r. w Braciejówce. Udało się także potwierdzić, że Stefan Pałka (brak daty i miejsca urodzenia) został zastrzelony w lipcu 1944 r. w Michałówce przez komendanta posterunku żandarmerii w Wolbromiu.⁹⁸

Sucha

W 1943 r. w Suchej Niemcy zastrzelili z nieustalonych powodów Józefa Dyducha, mieszkańca wsi. Stefan Ząbczyński jako ofiarę pacyfikacji podaje jeszcze Bolesława Półtoraka. Tymczasem Bolesław Półtorak, ur. 6.02.1917 r. w Suchej, zginął 29 grudnia 1943 r. w KL Auschwitz.⁹⁹

Ściborzycze

W publikacji Ząbczyńskiego widnieje informacja, że podczas pacyfikacji Ściborzyc zginęli: Bronisław Adamczyk, Edward Bałaziński, Andrzej Bazyl, Jan Bubka, Kazimierz Derdaś, Stanisław Krzecha i Mieczysław Natkaniec.¹⁰⁰ Spośród wymienionych tu osób udało się znaleźć informacje o Janie Bubce ps. Watażka, urodzonym w 1920 r. w Miechowie i zamieszkałym w Ściborzycach, który był zastępcą dowódcy oddziału partyzanckiego Gwardii Ludowej okręgu miechowskiego Jana Trzaski (ps. Gutek) i zginął w 1944 r. w potyczce we wsi Dziadówki Otolskie.¹⁰¹

Tarnawa

Według „Rejestru...” 3 lutego 1942 r. hitlerowcy rozstrzelali w Tarnawie dwie osoby. Usta-

95 Relacja z tego tragicznego wydarzenia spisana przez Józefę Orczyk została opublikowana w: *Chleb i krew. Moja wieś w czasie okupacji*, oprac. Tadeusz Kisielski, Jan Nowak, Ludowa Spółdzielnia Wydawnicza, Warszawa 1968, s. 7.

96 S. Ząbczyński, op. cit., s. 56-57.

97 Ibidem, s. 57.

98 Źródło: www.straty.pl.

99 Ibidem.

100 S. Ząbczyński, op. cit., s. 57.

101 Źródło: www.straty.pl.

lono jedno nazwisko – ofiarą był Józef Adamek, ur. 1911 r. w Tarnawie. Zwłoki pochowano w miejscu egzekucji, zaś w 1945 r. ekshumowano je i przeniesiono na cmentarz w Imbramowicach.

Jak podaje S. Ząbczyński, *podczas pacyfikacji wsi Barbarka zginęło kilku mieszkańców Tarnawy: Józef Adamczyk, Kajetan Domagała, Marian Gajewczyk. Za udzielanie pomocy Żydom zastrzelony przez gestapo został Jan Kulka.*¹⁰² *Z tej listy udało się potwierdzić w „Rejestrze...”* Kajetana Domagałę, zastrzelonego 15 sierpnia 1944 r. w Tarnawie (lub Barbarce) przez hitlerowców. Wśród osób, które zostały rozstrzelane w Barbarce w 1944 r. nie widnieje w „Rejestrze...” Marian Gajewczyk, jest za to Gajewczyk Marianna. „Rejestr...” zawiera również nazwisko urodzonego w Tarnawie Jana Kulki, rozstrzelanego przez hitlerowców z nieustalonych przyczyn w 1944 r. w Tarnawie. Zwłoki pochowano na miejscu egzekucji, a 10 marca 1945 r. ekshumowano je i pochowano na cmentarzu w Imbramowicach.¹⁰³

Trzyciąż

Pacyfikacja Trzyciąża, największa tego typu akcja na terenie gminy, była następstwem przypadkowej potyczki partyzanckiej. W pierwszych dniach sierpnia 1944 r. w leśniczówce Smolanka nieopodal Trzyciąża stacjonował sztab 116 Pułku Piechoty Armii Krajowej (wchodzącego w skład 106 Dywizji Piechoty Armii Krajowej). Według różnych wersji, przypadkowy wystrzał wartownika lub donos konfidenta spowodował, że 6 sierpnia niemiecki oddział zaatakował partyzantów. Ci jednak zdołali odeprzeć atak i opuścili leśniczówkę. Następnego dnia rano przyjechali z Olkusza niemieccy żandarmi, aresztowali leśni-

czego Kazimierza Lorenza i jego żonę Stefanię, przewieźli ich na posterunek policji w Jangrocie, gdzie byli torturowani. Dzień później (7 sierpnia) zostali przewiezieni do leśniczówki, gdzie ich rozstrzelano, a budynek spalono. Niemcy wracając z leśniczówki przez wieś strzelali do napotkanych ludzi, niektórych wyciągali siłą z domów. Tak zginęło 12 mieszkańców Trzyciąża. Po zakończonej akcji hitlerowcy wydali rozkaz, aby zabitych pochowano w miejscu zastrzelenia. Zostało do tego wyznaczonych kilku mężczyzn. Po kilku tygodniach zwłoki ofiar pacyfikacji ekshumowano i pochowano na cmentarzu w Jangrocie.

Lista ofiar: Franciszka Domagała¹⁰⁴, Janina Domagała (ur. w 1913 r.), Magdalena Gamrat (ur. w 1879 r.), Helena Gamrat (ur. w 1919 r.), Anna Gajda (ur. w 1887 r.), Jan Kuliś, Jan Latała (ur. w 1895 r.), Józef Latała (ur. w 1897 r.), Kazimierz Lorenz (Lorentz, Lorenc), Stefania Lorenz¹⁰⁵, Michalina Petlic (ur. w 1911 r.), Andrzej Półtorak (ur. w 1875 r.), Jan Ratuszny (ur. w 1908 r.) i Stanisław Ratuszny (ur. w 1916 r.).¹⁰⁶

Ciekawy artykuł, w którym cytowane są wspomnienia świadków tych tragicznych wydarzeń, został zamieszczony na stronie miejscowej szkoły. W 1964 r. w centrum Trzyciąża został odsłonięty obelisk upamiętniający ofiary pacyfikacji.

Zadroże

Jak podaje S. Ząbczyński, *w czasie oblawy od kul gestapo i żandarmerii zginęli: Franciszek Borówka, Józef Głowacki, Edward Gryśak, Kamiński*

¹⁰⁴ W bazie na www.straty.pl widnieje Anna Domagała.

¹⁰⁵ Przypuszczalnie spokrewniony z nimi (syn) był ppor. Stanisław Lorenc ps. Kwieciński, komendant placówki AK Wolbrom ps. „Wilga”.

¹⁰⁶ Źródło: <https://www.straty.pl/>. Lista ofiar jest podawana za: *Ekzekucje na terenie województwa krakowskiego w latach okupacji 1939-1945*, Warszawa 1975.

¹⁰² S. Ząbczyński, op. cit., s. 58.

¹⁰³ Źródło: www.straty.pl.

i Marian Wilk.¹⁰⁷ Więcej informacji mamy tylko o dwóch ofiarach. Franciszek Borówka ps. Sęk, ur. w 1922 r. w Zadrożu, rolnik, łącznik BCh, kolporter prasy, został zastrzelony w czerwcu 1942 r. przez żandarmów z Wolbromia. Edward Gryśak ps. Eduś, rolnik zamieszkały w Zadrożu, żołnierz Batalionów Chłopskich – Ludowej Straży Bezpieczeństwa, łącznik i kolporter prasy, zastrzelony w Zadrożu przez żandarmów.¹⁰⁸

W 1969 r. w centrum wsi został odsłonięty pomnik ku czci ofiar terroru niemieckiego. W cokole obelisku umieszczono w urnach ziemię z pola walki i martyrologii z powiatu olkuskiego.

Gmina Wolbrom

Brzozówka

Według S. Ząbczyńskiego, w czasie pacyfikacji wsi zostali zamordowani: Bolesław Ofanowski (lat 36), Jerzy Trzaska i Aleksander Wróbel.¹⁰⁹ Tymczasem Bolesław Ofanowski ps. Burza, ppor. Armii Ludowej, zginął 27 czerwca 1944 r. w Porębie Górnej (a nie w pacyfikacji Brzozówki).¹¹⁰ Z kolei Jerzy Trzaska, 22-letni urzędnik z Wolbromia, został zastrzelony w 1941 r. przez żandarma w Wolbromiu.¹¹¹ Wtedy zastrzelono też dwoje Żydów.

Budzyń

W czasie pacyfikacji w 1943 r. w czasie ucieczki przed aresztowaniem został zastrzelony 24-let-

ni Stanisław Skrzypek.¹¹²

Chełm

Według S. Ząbczyńskiego, *od kul hitlerowskich śmierć ponieśli: Tadeusz Kiwior (lat 20), Bolesław Pałka (lat 29), Stanisław Piputa i Władysław Szczepara (lat 38)*.¹¹³ Mamy informacje o dwóch ofiarach: Bolesław Pałka, mieszkaniec Chełmu, został rozstrzelany w 1945 r. w Miechowie; z kolei Władysław Szczepara (ur. 4.05.1902 r. w Chełmie) zginął 5 listopada 1942 r. w obozie koncentracyjnym Neuengamme.¹¹⁴

Chrzastowice

S. Ząbczyński odnotował, że w Chrzastowicach *od kul hitlerowskich zginęli: Mieczysław Jochymek (lat 23), Stanisław Nocoń (lat 25)*.¹¹⁵ Pierwsza z ofiar – Mieczysław Jochymek ps. Jarema, ur. w 1914 r. w Chrzastowicach, rolnik, żołnierz BCh w gminie Jangrot, poległ pod koniec sierpnia 1944 r. w czasie wypadowej akcji na teren przyłączony do Rzeszy i został pochowany w lesie koło osiedla Pazurek.¹¹⁶ W przypadku drugiej ofiary wiadomo, że w 1944 r. za przejście granicy w Chrzastowicach rozstrzelani zostali przez hitlerowców dwaj Polacy. Jednym z nich był Stanisław Nocoń, a drugim Mieczysław Jochymczyk.¹¹⁷

107 S. Ząbczyński, op. cit., s. 59.

108 Źródło: <https://www.straty.pl/>. Lista ofiar jest podawana za: *Księga poległych i pomordowanych żołnierzy Batalionów Chłopskich 1940-1945*, Warszawa 1995.

109 S. Ząbczyński, op. cit., s. 61.

110 Źródło: <https://www.straty.pl/>. Lista ofiar jest podawana za: *Księga pochowanych żołnierzy polskich poległych w II wojnie światowej - Żołnierze podziemnych formacji niepodległościowych*.

111 Źródło: www.straty.pl.

112 Źródło: www.straty.pl.

113 S. Ząbczyński, op. cit., s. 61.

114 Źródło: www.straty.pl.

115 S. Ząbczyński, op. cit., s. 62.

116 Źródło: <https://www.straty.pl/>. Lista ofiar jest podawana za: *Księga poległych i pomordowanych żołnierzy Batalionów Chłopskich 1940-1945*, Warszawa, 1995.

117 Ibidem.

Dłużec

Według informacji podanych przez S. Ząbczyńskiego, podczas pacyfikacji Dłużca zostali zamordowani: Edward Gorgoń (lat 25), Wojciech Haberko (lat 50), Feliks Pandel, Zuzanna Pasich, Marian Tarnówka, Marian Chudziński (Monte Cassino).¹¹⁸ Jak się okazuje, nie są to ofiary jednej akcji pacyfikacyjnej.

Edward Gorgoń (lat 25) za uchylenie się od pracy przy okopach został 20 listopada 1943 r. rozstrzelany przez żandarmów we własnym domu w Dłużcu. Zwłoki pochowano na cmentarzu. Pięćdziesięcioletni Wojciech Haberko (Haberka) w 1945 r. w bliżej nieznanych okolicznościach został rozstrzelany przez hitlerowców. Zuzanna Pasich (lat 25) została rozstrzelana przez hitlerowców 18 października 1943 r. Z kolei 60-letnia Marianna Tarnówka rozstrzelana została 20 lipca 1944 r. przez funkcjonariuszy SS z Miechowa za to, że jej syn nie pojechał na przymusowe roboty do III Rzeszy.¹¹⁹

Co ciekawe, w maju 2013 r. w Dłużcu został odsłonięty odnowiony obelisk poświęcony ofiarom pacyfikacji, jaka miała miejsce 11 maja 1943 r., kiedy Niemcy rozstrzelali 12 mieszkańców wsi w odwet za pomoc partyzantom. Tymczasem w dostępnej literaturze nie mamy żadnej informacji ani o pacyfikacji wsi w maju 1943 r., ani o jej ofiarach.

Domaniewice

S. Ząbczyński: *W czasie pacyfikacji wsi zginęli: Józef Chłostrą (lat 30), Marian Góral (lat 27), Eugeniusz Nowak (lat 29), Mikołaj Straszak (lat 26)*.¹²⁰ Podobnie, jak w poprzednich wsiach, nie

są to ofiary jednej akcji pacyfikacyjnej. Marian Góral (lat 27), przed wojną mieszkał w Gołonogu. Z zawodu był pracownikiem kolei. Został zastrzelony 10.05.1944 r. w Domaniewiczach przez hitlerowców. Powodem było to, że miał dowód osobisty wydany przez władze Warszawy. Zwłoki pochowano na cmentarzu w Bydlinie.¹²¹ Nie ma pewności, czy wspomniany przez S. Ząbczyńskiego Eugeniusz Nowak, to żołnierz BCh. ps. Gruby, ur. 1922 r. w Niegowonicach, żołnierz BCh, który poległ 4.01.1945 r. koło wsi Ryczówek.¹²² Jeśli chodzi o kolejną z ofiar, czyli Mikołaja Straszaka (lat 26), to udało się znaleźć Mariana Straszaka, który został rozstrzelany w lutym 1944 r. w Ryczowie.¹²³

Gołaczewy

Jak podaje S. Ząbczyński, *w czasie wojny zostali zastrzeleni: Maria Bugaj, Stanisław Pacia (lat 18), Władysław Szczepara*.¹²⁴ Udało się potwierdzić, że 20 września 1939 r. w Gołaczewach został zastrzelony przez żołnierzy Wehrmachtu Stanisław Pacia. Wspomniany Władysław Szczepara z Gołaczew został rozstrzelany w styczniu 1944 r. przez żandarmów w lesie w Wolbromiu. Udało się także ustalić, że 3 (lub 16) lutego 1943 r. funkcjonariusze ekspedycji karnej SS przejeżdżający przez Gołaczewy rozstrzelali dwie osoby. Byli to: Stanisław Chmist, ur. 3.08.1917 r. w Zedermanie oraz Stefan Pniak, ur. w Kielcach. Ich zwłoki pochowano na miejscowym cmentarzu.¹²⁵

121 Źródło: www.straty.pl.

122 Źródło: <https://www.straty.pl/>. Lista ofiar jest podawana za: *Księga pochowanych żołnierzy polskich poległych w II wojnie światowej - Żołnierze podziemnych formacji niepodległościowych*.

123 Źródło: www.straty.pl.

124 S. Ząbczyński, op. cit., s. 62.

125 Źródło: www.straty.pl.

118 Jak podaje S. Ząbczyński, op. cit., s. 62.

119 Źródło: www.straty.pl.

120 S. Ząbczyński, op. cit., s. 62.

Jeżówka

Według publikacji S. Ząbczyńskiego, *od kul gestapo zginęli: Władysław Rams (lat 24), Bolesław Rusek (lat 18)*.¹²⁶ Nie udało nam się potwierdzić w dostępnej literaturze faktu ani okoliczności śmierci tych osób.

Kąpiele Wielkie

Jak podaje S. Ząbczyński, *od kul gestapo zginęli: Stanisław Skorupka (lat 26), Antoni Świerczek (lat 16)*.¹²⁷ Wspomniany Stanisław Skorupka (lat 26), mieszkaniec Kąpiel, został rozstrzelany w Wolbromiu w tzw. krwawy czwartek (14 października 1943 r.), kiedy funkcjonariusze Gestapo, Sonderdienstu oraz żandarmerii rozstrzelali 11 osób. Ustalono nazwiska 6 ofiar. Okoliczności śmierci drugiej z ofiar nie udało nam się potwierdzić w dostępnej literaturze.

Kapiołki

Jak podaje S. Ząbczyński, *we wsi przez żandarmów zostali zamordowani: Stefan Pająk, Antoni Szczerbiński, Wacław Szczęśniak*.¹²⁸ Nie udało nam się potwierdzić w dostępnej literaturze faktu, ani okoliczności śmierci tych osób.

Lgota Wielka

W nocy z 4 na 5 listopada 1943 r. w domu Stanisława Pawlika nocowali partyzanci AL. 5 listopada 1943 r. funkcjonariusze Gestapo z Miechowa rozstrzelali 5 osób za działalność konspiracyjną. Podczas obławy doszło do potyczki, w której zginęli: Stanisław Pawlik (lat 52) i Tadeusz Pawlik (lat 21), a także partyzanci: Stanisław Lepiarz ps. Stach (28 lat) z Kępia, NN lat 49

z Chorzowa ps. Faja, Paja, NN lat 25 ps. Edward, Edek z Zagłębia.¹²⁹ Jak odnotował Ząbczyński, *podczas pacyfikacji wsi zostali zamordowani: Mieczysław Grojec (lat 22), Kowalski z Warszawy (lat 50)*. Nie udało nam się potwierdzić w dostępnej literaturze faktu, ani okoliczności śmierci tych osób.¹³⁰

W Chodowie w 1945 r. hitlerowcy rozstrzelali Marię Olszewską, 41-letnią mieszkankę wsi Lgota Wielka. Po wyzwoleniu jej zwłoki zostały ekshumowane i pochowane na cmentarzu w Szreniawie.¹³¹

Łobzów

Jak czytamy w książce S. Ząbczyńskiego, *w czasie pacyfikacji wsi w 1944 roku zostali zastrzeleni: Wojciech Ciepał (lat 48), Tadeusz Haberko, Danuta Kołodziej (lat 18), Lucjan Struzik*.¹³² Podobnie jak we wcześniej opisanych przypadkach, wbrew temu, co podaje autor, nie są to ofiary jednej akcji pacyfikacyjnej.

Wojciech Ciepał (lat 48), zamieszkały w Łobzowie, został rozstrzelany 14 stycznia 1943 r. w Wolbromiu, podczas tzw. krwawego czwartku, kiedy funkcjonariusze Gestapo, Sonderdienstu oraz żandarmi rozstrzelali 11 osób. Tadeusz Haberko został rozstrzelany 17 maja 1943 r. w Żarnowcu w czasie odwetowej egzekucji 40 osób za akcję członków ruchu oporu, którzy napadli na

129 S. Ząbczyński, op. cit., s. 62. Zob. także: <https://www.straty.pl/>. Lista ofiar jest podawana za: *Rejestr miejsc i faktów zbrodni popełnionych przez okupanta hitlerowskiego na ziemiach polskich w latach 1939-1945 - województwo katowickie*, Warszawa 1985.

130 Grojec Władysław został rozstrzelany 6.06.1939 r. w Charsznicy. Nie mamy pewności, czy chodzi o tę samą osobę.

131 Źródło: <https://www.straty.pl/>. Lista ofiar jest podawana za: *Rejestr miejsc i faktów zbrodni popełnionych przez okupanta hitlerowskiego na ziemiach polskich w latach 1939-1945 - województwo kieleckie*, Warszawa 1980.

132 S. Ząbczyński, op. cit., s. 64.

126 S. Ząbczyński, op. cit., s. 62.

127 Ibidem.

128 Ibidem.

miejscowy posterunek żandarmerii w celu zdobycia broni.¹³³ Nie udało nam się potwierdzić w dostępnej literaturze faktu ani okoliczności śmierci pozostałych, wymienionych osób.

Miechówka

Jak zapisał S. Ząbczyński, w dniu 24 stycznia 1944 roku („krwawy czwartek”) w Wolbromiu zginęli: Marceli Nawrot, Jakub Skorupka.¹³⁴ W cytowanym „Rejestrze...” wśród ofiar jest Skorupka (brak imienia), rozstrzelany 14 stycznia 1943 r. w Wolbromiu podczas krwawego czwartku. Przy jego nazwisku widnieje informacja, że pochodził ze wsi Kąpiele. Nie udało się znaleźć informacji o Marcelim Nawrocie. Należy jednak podkreślić, że z 12 osób rozstrzelanych w krwawy czwartek w Wolbromiu znamy nazwiska jedynie sześciu ofiar.¹³⁵

Poręba Dzierżna

Był upalny poranek 7 sierpnia 1944 roku. Rano do wsi wkroczyli żołnierze niemieccy – żandarmi i własowcy stacjonujący w Wolbromiu oraz jednostka „Motcugu” z Pilicy. Wieś otoczono od strony Wolbromia i Udorza. Rozpoczęło się systematyczne wyłapywanie mieszkańców. Bezceremonialne wyciąganie z domów wszystkich, których napotkali na swej drodze. Miał szczęście ten, kto w porę zorientował się w sytuacji i uciekł w pole czy do lasu, a podczas ucieczki nie dosięgła go kula. Kto się opierał zostawał rozstrzelany na miejscu. Taki los spotkał m.in. Stanisława Wieszczurę z kilkuletnim synkiem Henrykiem. Zastrzelono ich na progu palą-

cego się domu. W płomieniach ginął dorobek kilku pokoleń, a krzyki kobiet i dzieci mieszały się z głosami rozszalałych zwierząt. Spośród zgromadzonych w centrum wsi wybrano trzydziestu kilku mężczyzn w sile wieku – z reguły ojców rodzin – i ustawiono pod stodołą Jana Laskowskiego. Padły komendy: „Padnij” i „Powstań”, po których zaterkotał ustawiony wcześniej karabin maszynowy. Ranione śmiertelnie ciała osunęły się na ziemię i poczęły się zaraz palić, zajęte od ognia podpalonej przez Niemców stodoły.

Spośród przeznaczonych do rozstrzelania ocalało trzech mieszkańców wsi – Stanisław Mazur, Kazimierz Glanowski i Marek Świerczek (ówczesny sołtys) oraz prawdopodobnie jeden Rosjanin, ukrywający się w okolicy podczas wojny, po którym wszelki śluch potem zaginął. Pomordowanych pochowano nazajutrz we wspólnej mogile na cmentarzu parafialnym. Ówczesny proboszcz parafii, ks. Marcin Dubiel wyrzeźbił później figurę Chrystusa Króla, który pochyla się nad ciałami (...). Bestialska pacyfikacja wsi była odwetem za akcję partyzantów Armii Ludowej na terenie Poręby Dzierżnej, w wyniku której jeden lub dwaj żołnierze niemieccy stracili życie, a kilku zostało rannych.¹³⁶

Ofiarami pacyfikacji Poręby Dzierżnej byli: Franciszek Banaś (lat 18), Piotr Cień (ppor. AK, lat 51), Edward Dela (lat 26), Piotr Dudek (lat 37), Stefan Dudek (lat 35), Józef Fiutak (lat 41), Mieczysław Gajowiec (lat 18), Bonifacy Gębala (lat 48), Jan Glanowski (lat 58), Jan Grabowski (lat 35), Jan Grela (lat 50), Jan Grela (lat 27), Jan Jabłoński (lat 30), Teofil Kałużny (lat 40), Józef Kokoszka (lat 51), Andrzej Kokoszka (lat 47), Piotr Konieczny (lat 38), Michał Konieczny (lat 24), Zygmunt Kowalik (lat 32), Piotr Liszka (lat

133 Jednym z rozstrzelanych był Józef Sypień, stryjeczny brat mojego dziadka (przyp. aut.).

134 S. Ząbczyński, op. cit., s. 64.

135 Źródło: <https://www.straty.pl/>. Lista ofiar podana za: *Egzekucje na terenie województwa krakowskiego w latach okupacji 1939-1945*, Warszawa 1975.

136 W. Szota, *Pamięci Ofiar Sierpnia 1944 r.: Poręba Dzierżna*, [w:] „Więści Wolbromskie” nr 15/2007, s. 9.

48), Jan Mazur (lat 57), Henryk Nawrot (lat 25), Józef Nawrot (lat 21), Piotr Nawrot (lat 18), Stanisław Nawrot (lat 18), Roman Osuch (lat 33), Tadeusz Pietrasik (lat 22), Tadeusz Pilnik, Klara Pietraszczyk (lat 44), Franciszek Słusznik, Bolesław Struzik (lat 39), Franciszek Struzik (lat 44), Bronisław Szota (lat 18), Jan Szota (lat 52), Józef Szwagrzyk (lat 30), Władysław Tekieli (lat 49), Jakub Tekieli (lat 44), Stanisław Wieszcza (lat 40) i Henryk Wieszcza (lat 10).

Jako pierwsze miejsce uświęcone krwią pomordowanych uczcił Bronisław Szota, który wraz ze Stanisławem Bałazym postawił na miejscu straceń drewniany krzyż z ogrodzeniem i napisem na blaszanej tablicy. Później przygotowaniem bardziej godnego upamiętnienia miejsca stracenia zajął się Komitet Budowy Pomnika złożony z mieszkańców wsi (w tym członków rodzin ofiar). *Jego przewodniczącym był Wiktor Szota, a członkami: Stanisław Banaś, Bolesław Półtorak, Marceli Banaś, Stefan Fiutak, Roman Pandel, Stanisław Struzik, Stanisław Kokozka, Andrzej Pietraszczyk, Szczepan Głanowski, Stanisław Szota i Józef Kokozka. W pracach pomagali przedstawiciele organizacji społecznych, kombatanckich oraz zakłady pracy. Roboty betoniarskie przy budowie pomnika prowadził Stanisław Szasta, któremu pomagali: Andrzej Konieczny, Dariusz Nawrot i Władysław Bałazy. Wysiłki społecznego komitetu aktywnie wspierali członkowie ówczesnego Zarządu Powiatowego, jak i wolbromskiego koła ZBOWiD. Uroczystość odsłonięcia pamiątkowego głazu, który stanął na miejscu rozstrzelania przez hitlerowców mieszkańców Poręby Dzierżnej, odbyła się w niedzielę 20 października 1963 roku. Od tej chwili opiekę nad pomnikiem przejęła młodzież szkolna. W każdą rocznicę pacyfikacji organizowano patriotyczne manifestacje oraz odprawiano nabożeństwa za dusze zmarłych.*

W 1983 roku, pod kierownictwem Bogdana Głanowskiego, przygotowano wniosek o odznaczenie wsi Krzyżem Grunwaldu. Rada Państwa, biorąc pod uwagę bohaterstwo jej mieszkańców, ale także ich aktywny udział w ruchu oporu, nadała wsi Krzyż Grunwaldzki III klasy. W dniu 7 sierpnia 1991 roku, ówczesny proboszcz parafii Poręba Dzierżna ks. Józef Wieczorek poświęcił drewniany krzyż, który stanął obok pamiątkowego głazu.¹³⁷

Na remizie OSP w Porębie Dzierżnej umieszczona jest tablica pamiątkowa poświęcona ofiarom pacyfikacji wsi. Z inicjatywy mieszkańców wsi, na czele z radnym Mirosławem Osuchem, miejscowa szkoła podstawowa od września 2007 r. nosi imię „Pamięci Ofiar Sierpnia 1944 r.”

W publikacji S. Ząbczyńskiego pojawia się dodatkowo informacja, że w czasie łapanki został zastrzelony Franciszek Balik (lat 40).

Relacja z pacyfikacji Poręby Dzierżnej Eleonory Kunik, ówczesnej kierowniczkii szkoły, została opublikowana w „Bolesławskich Zeszytach Historycznych”: 8.VIII.1944 r. o godz. 7.20 we wsi rozległy się strzały. *Dobiegał już piąty rok wojny. System nerwowy ludzi nie wytrzymał wtedy wiele. Napięcie nerwowe dochodziło do zenitu, dlatego strzały te zelektryzowały nieprzyjemnie mieszkańców wsi. Pamiętam, jak mechanicznie tylko wykonywałam konieczne czynności, a cała stężała słuchałam, co stanie się za chwilę. Wszyscy oczekiwali na złe, które miało nastąpić. Za moment szła wieść, że partyzanci zabili na terenie wsi trzech Niemców. Groza padła na wszystkich. Godz. 8-ma, 8.30, nic się nie dzieje. Wybieram się rowerem na pocztę do Wolbromia, by nadać paczkę dla męża w obozie. Po drodze mijam dwór. Tam wszyscy zdenerwowani w najwyższym stopniu. Jadę do Wolbromia. Na poczcie telefonistka zdradza mi straszną tajemnicę, że*

137 Ibidem.

Poręba Dzierżna będzie pacyfikowana i już oddział egzekucyjny w drodze. Wracam wstrząśnięta do najwyższego stopnia. Mijam, nie poznając ludzi. Gdy dojechałam do „Marglaka” (góra gdzie wybierano margiel przed Porębą) już z daleka widzę szereg aut ciężarowych i kręcących się Niemców i gdy jeszcze podjechałam wyżej widziałam już palącą się wieś. Palila się na całej linii szosy. Karabiny maszynowe ustawione były w stronę lasu, skąd od czasu do czasu odzywały się pojedyncze strzały. Sprawdzone mi dokumenty i rozkazano położyć się w rowie z uniesionymi rękami. Obok leżeli Niemcy zabezpieczając się przed kulami od strony lasu. Po jakiejś pół godzinie usłyszałam podniesione głosy Niemców, odwróciłam głowę w tę stronę i ujrzałam dziwny obraz, najpierw dziesiątki dłoni, potem rąk, wreszcie postaci. Szły zwartą grupą obstawieni własowcami. To była cała służba folwarczna, a na czele również z podniesionymi rękami szła właścicielka folwarku p. Siemiątkowska Halina, przy niej trzynastoletni wnuk Andrzej Pniewski. Rozkazano im położyć się w rowie. Po jakimś kwadransie, których z hitlerowców dał rozkaz, podjechało auto i wszystkim aresztowanym we dworze rozkazano zająć miejsca w aucie. Auto ruszyło w kierunku palącej się Poręby. Zostałam sama wśród Niemców, nie wiedziałam jaki będzie mój los. Nie bardzo zastanawiałam się nad sobą. Przerazona aż do bólu myślałam ciągle, co dzieje się z Halinką. Była to moja siostrzenica, dziesięcioletnia, która podczas wojny przebywała u mnie. Ojciec jej był w obozie w Dachau. Odpowiedzialność za życie i zdrowie dziecka zacierala inne sprawy. W pewnej chwili jeden z hitlerowców rozkazał mi wracać do Wolbromia. Na mój protest, że muszę jechać do wsi, bo tam jest dziecko, warknął wymierzyszy we mnie pistolet. Pamiętam ten moment - opieram się na rowerze, kierując go w stronę Wolbromia. Nie czułam strachu, czułam nitki lodowa-

tego potu, jakie mi sphywały po plecach, czekałam strzału. Nie strzelił. Opanowałam się po jakimś czasie i z chwilą, gdy zniknęłam z oczu Niemcom, skręciłam z szosy w bruzdę między dworskie łany i chyłkiem biegłam wlokąc rower do ścieżki, która niżej prowadziła z Łobzowa do Poręby. Na tej ścieżce nie mogłam być już widziana przez Niemców. Siadłam na rower, dojechałam do plebanii, stojącej wśród gęstych drzew. Tu u ks. Dubiela była zebrana grupa przerażonych chłopów. Od nich dowiedziałam się, że mój dom nie jest spalony. Spalone zostały zabudowania przy szosie. Z okien plebanii nie było tego widać. Po chwili wytechnienia zdecydowałam się iść do wsi. Wyszedł ze mną ks. Dubiel. Wokół panowała śmiertelna cisza. Uszyszeliśmy nagle strzał. To był ostatni strzał, jaki oddali Niemcy w tym dniu w Porębie. Od tego strzału zginął Piotr Liszka, zginął na zagonie przed swoim domem. Szłam zszokowana nie wiedząc, że za chwilę dopiero zobaczę najpotworniejszą tragedię Poręby. Gdy wyszłam z załamania drogi i zobaczyłam mój dom, jakoś nie było to ważne. Ważne było, gdy zobaczyłam małą Halinkę siedzącą na trawniku patrzącą uparcie w stronę dogasających ognii. Na mój głos odwróciła się i zaczęła strasznie płakać. Nim weszłam do domu, powiedziała mi Ciociu, wszystko wyniosłam i pościel, i ubranie. Wyniosła w workach, które jej dała gospodyni Imiołkowa. Wynosili w sąsiedztwie wszyscy, to i ona wlokła swoimi małymi rękami, żeby coś uratować. Ale Niemcy tu nie doszli - i tak ocalał mój dom. W tym dniu, złym dniu, miałam już drugi raz szczęście. Zabrałam leki i poszłam do pogorzelsk. Przy szosie dogasały pożary. Nic było domów, nie było stodoł. Dymy jeszcze unosiły się nad zgłiszczami, kikuty drzew sterczały żałośnie. I szłam tak sama wśród sierpniowego słońca, które świeciło tak jak zawsze, a wieś była jak wymarła. Obraz, jaki uj-

rzałam nagle przerastał moje wyobrażenie o zbrodni. Spalono 76 gospodarstw, rozstrzelano 41 gospodarzy, a potem podpalono stodołę, pod którą leżały ciała pomordowanych. Niektórzy żywcem palili się, bo kule nie były śmiertelne. Trzask ognia, jęki konających, mdlejące kobiety to obraz tego dnia. Kiedy oddział egzekucyjny opuścił wieś, dogasały pożary, a na zgliszczach nie było ludzi. Z popiołów i palących się stodoł wyciągaliśmy z p. Januszem Pniewskim i studentką Haliną Siekierzyńską ośkami zwęglone szczątki ludzkie i układali na murawie, by rodziny mogły rozpoznać swoich ojców, mężów, synów. Tylko trzy postacie rozpoznano po charakterystycznych rysach czy sylwetkach, reszty nikt nie zidentyfikował. I w trzecim dniu, gdy po usilnych zabiegach władze okupacyjne zezwoliły na pochowanie ciał pomordowanych, odbył się niezwykle pogrzeb. Nie było trumien, nikt nie ubierał zmarłych. Dziwny to był kondukt. Jechał wóz za wozem, a na nich złożone zwęglone ciała ludzkie bez rąk, bez nóg. Za wozami wlekli się ludzie bosi, obdarcy. Nie pamiętam nawet czy kto płakał. Nie było chorągwi, nie było krzyża. Na cmentarzu wykopano jedną mogiłę, do niej wkładano owinięte w prześcieradła zwęglone ciała ludzkie. Setki ludzi brało udział w tym makabrycznym pogrzebie. Mdlały kobiety i dzieci, trzeba je było ratować. Trzeba było mieć siły za innych. Ludzie wrócili do zgliszczy. Póki jeszcze były noce ciepłe, spali na dworze, potem zamieszkali w ziemiankach. Nędza, głód, zimno. Nie było odzieży, nie było butów. Zorganizowano zbiórkę w okolicznych wsiach i dzielono tym, co zebrano. Oddział AK pośpieszył z pomocą mieszkańcom Poręby Dzierżnej, dostarczając odzieży i leków. A Niemcy rekwirowali wszystko, co się dało. Karano dalej mieszkańców wsi zabierając zboże na pniu, siano, koniczynę, inwentarz pozostały. Te wszystkie wypadki wytworzyły niezdrową psycho-

zę wśród mieszkańców. Pojawienie się samochodu na wsi wywoływało panikę. Ludzie uciekali w pola i ukrywali się w ziemiankach bojąc się powrotu do domu. W największej tajemnicy przed Niemcami z Haliną Siekierzyńską leczylśmy rannych. Byliśmy przeszkolonymi sanitariuszkami AK i ta wiedza tak bardzo nam się przydała. Ciężko poparzony był Mazur Stanisław, który uciekł spod palącej się stodoły. Uciekając zrywał z siebie palącą się odzież, prawie nagi dobiegł do Chliny, gdzie udzielono mu pierwszej pomocy. Glanowski - ogrodnik - był ciężko ranny w udo. Trzy miesiące trwało leczenie. Soltys Świerczek Marek o mało nie umarł z upływu krwi, ale uratowano go. Tekieli Jakub zginął, kula trafiła go w kregostup, został sparaliżowany i po kilku dniach zmarł. Odratowany został student radziecki, który ukrywał się jako służący u organisty miejscowego Tekielego i wielu innych.¹³⁸

Poręba Górna

Jak podaje S. Ząbczyński, w czasie pacyfikacji wsi zostali zastrzeleni: Władysław Bielach (lat 19), Julia Kałka (lat 25), Irena Mitka (lat 18) i Władysław Zagrodzki (lat 30).¹³⁹ Tymczasem, jak wynika z „Rejestru...”, w 1945 r. w Porębie rozstrzelane zostały przez hitlerowców dwie osoby: Władysław Zagrodzki i Julia Kałka. Z kolei w 1943 r. została zastrzelona pani Rodańska (40 lat). Irena Mitka (ur. 5.02.1923 r.) zginęła 22 lutego 1943 r. w KL Auschwitz (numer obozowy 32340).¹⁴⁰

138 E. Kunik, *O pacyfikacji Poręby*, [w:] J. Liszka, *Gmina Bolesław pod okupacją hitlerowską 1939-45*, Bolesławskie Zeszyty Historyczne, z. 3, Bolesław 1997, s. 14-17.

139 S. Ząbczyński, op. cit., s. 67.

140 Źródło: www.straty.pl.

Strzegowa

S. Ząbczyński odnotował, iż *przez żandarmerię i gestapo zostali zastrzeleni: Antoni Bądkowski, Jan Kochan (44 lata) i Serwacy Krawiec*.¹⁴¹ Udało się potwierdzić, że Jan Kochan (44 lata) został rozstrzelany przez hitlerowców 24 sierpnia 1944 r. w Strzegowej za uchylanie się od kopania okopów. Zwłoki pochowano na miejscowym cmentarzu.¹⁴² Natomiast nie potwierdzono w dostępnej literaturze faktu, ani okoliczności śmierci pozostałych, wymienionych osób.

Sulisławice

Według Stefana Ząbczyńskiego w Sulisławicach zostali rozstrzelani przez Niemców Ludwik Madej (lat 20), Grzegorz Sokół, Józef Szwagrzyk (lat 38).¹⁴³

Ostatnia z wymienionych osób została zamordowana podczas pacyfikacji Poręby Dzierznej, w przypadku pozostałych nie udało się potwierdzić w dostępnej literaturze ani faktu, ani okoliczności ich śmierci.

Wierzchowisko

Za udzielenie schronienia Żydowi 5 marca 1943 r. w Wierzchowisku rozstrzelane zostały przez funkcjonariuszy gestapo cztery osoby. Zwłoki pochowano na cmentarzu w Szreniawie. Ofiary to: Irena Konieczna (20 lat), Mieczysław Konieczny (lat 24), Franciszek Paneczko (lat 55), Jan Paneczko (lat 33).¹⁴⁴

Natomiast S. Ząbczyński odnotował, że *podczas pacyfikacji wsi zostali zamordowani: Ludwik Barczyk, Józef Knap (lat 39), Irena Konieczna (19*

lat), Mieczysław Konieczny (lat 20), Władysław Konieczny (lat 22), Julia Majewska (lat 45), Franciszek Paneczko (lat 55) i Jan Paneczko (lat 26).¹⁴⁵

Lista ofiar nieco różni się od tej podanej w „Rejestrze...”, zgodnie z którym Józef Knap, ur. w 1904 r. w Zarzeczcu, został rozstrzelany 19 sierpnia 1944 r. w Zarzeczcu. Z kolei Agnieszka Majewska (lat 45) w 1943 r. została rozstrzelana w Wierzchowisku przez hitlerowców, zaś jej zwłoki pochowano na miejscu egzekucji, a po ekshumacji – na cmentarzu.

Wolbrom

Likwidacja wolbromskiego getta

Największą akcją pacyfikacyjną i masową egzekucją na ziemi olkuskiej była likwidacja wolbromskiego getta we wrześniu 1942 r.

Wcześniej, po wkroczeniu wojsk niemieckich do Wolbromia, wszyscy miejscowi Żydzi zostali wyprowadzeni z miasta w kierunku Zawiercia. Wielu z nich zginęło lub ucierpiało w czasie trzydniowego marszu od tortur zadawanych przez eskortę. Pozostali przy życiu Żydzi powrócili do miasta. Jesienią 1941 r. (lub wiosną 1942 r.) zostali przeniesieni do getta, gdzie mieszkało prawie 8 tysięcy Żydów (w tym około 3 tysięcy deportowanych i uciekinierów).

5 września 1942 r. miasto zostało otoczone kordonem wojska i żandarmerii oraz miejscowych służb pomocniczych. Rozpoczęła się likwidacja getta. Policja niemiecka i Ukraińcy zaprowadzili wszystkich Żydów na stację kolejową, gdzie odbyła się selekcja. Tego dnia około 600 starych i słabych osób zostało zabranych do leśnego wąwozu, gdzie zostali rozstrzelani i pochowani w zbiorowych mogiłach. Pozostali na stacji Żydzi – oprócz kilkuset wybranych w drodze selekcji

141 Ibidem.

142 Ibidem.

143 S. Ząbczyński, op. cit., s. 67.

144 Źródło: www.straty.pl

145 S. Ząbczyński, op. cit., s. 68.

mężczyzn skierowanych do obozów pracy – zostali załadowani do wagonów i przewiezieni do obozu śmierci w Bełżcu.

Po zlikwidowaniu gminy żydowskiej w Wolbromiu, miejscem egzekucji Żydów znalezionych lub zadenuncjowanych podczas ukrywania się stał się cmentarz żydowski. Od połowy września 1942 r. do końca 1944 r. zastrzelono tam prawie 400 Żydów. Nie jest znana dokładna liczba ofiar – w różnych opracowaniach pojawiają się informacje, że 5 września w Wolbromiu zostało rozstrzelanych od 300 do 800 osób, a także – iż od września 1942 r. do końca 1944 r. rozstrzelano 400 osób. Zachowały się relacje świadków zagłady wolbromskich Żydów.¹⁴⁶ Nie znamy niestety nazwisk żydowskich mieszkańców Wolbromia, którzy zostali zamordowani na terenie miasta. Lista wszystkich ofiar została opublikowana w kilku źródłach.¹⁴⁷

W cytowanym portalu Straty.pl wymienione są nazwiska osób, które zostały zamordowane w Wolbromiu we wrześniu 1942 r. Są to: Szmul Biber, Abram Borensztajn, Hersz Jakubowicz, Henach Landau, Meilech Paczkowski, Schall Bruehand, Rachela Chorowicz, Estera Cukierman, Moszek Cukierman, Estera Gajer z domu Schall, Horowitz, Jochym Kiwkowicz, Moszek Kiwkowicz, Ryfka Kiwkowicz, Szajndla Kiwkowicz, Wolf Kiwkowicz, Henach Landau, Chana Miodownik, Moszek Miodownik, Chana Rotmensz, Israel Chaba, Jechiel Chaba.¹⁴⁸ Lista

ofiar – zarówno osób, które zginęły bezpośrednio w Wolbromiu, jak i tych zamordowanych w obozach zagłady – została opublikowana we wspomianej wcześniej publikacji „Wolbromscy Żydzi”.¹⁴⁹

Po wojnie upamiętniono ofiary. W miejscu kaźni znajdują się trzy prostokątne, obramowane i nakryte betonowymi płytami mogiły. Są na nich umieszczone tablice z napisami: „Cześć pamięci/ludności żydowskiej/poległej z rąk/morderców hitlerowskich”; „Miejsce spoczynku 800 ofiar/Obywateli polskich narodowości/pomordowanych przez/hitlerowców w dniach 4-13.IX.1942 r. /Cześć ich pamięci”; „Oto co trzeba wyrycić jak w głazie/w polskiej pamięci/wspólny dom nam zburzono i krew/przelana nas brata/ łączy nas mur egzekucji łączy nas/Oświęcim Dachau każdy grób bezimienny/ i każda więzienna krata”. Na jednej z mogił umieszczony jest pomnik w formie obelisku na stopniowanym postumencie, na którym znajduje się tablica z napisem: „Współobywatelom/i męczennikom/żydowskim/mieszkańcy/Wolbromia”. W zbiorowych mogiłach spoczywają szczątki ok. 800 osób narodowości żydowskiej zamordowanych we wrześniu 1942 r.

Na dawnym cmentarzu żydowskim znajduje się również pomnik ufundowany przez Fundację Rodziny Nissenbaumów, upamiętniający 4500 mieszkańców Wolbromia narodowości żydowskiej, zamordowanych w okresie II wojny światowej. Fundacja zainteresowała się Wolbromiem z inicjatywy pochodzącego z Wolbromia płk. Norberta Chaby. W kwietniu 1988 r. Fundacja wspólnie z Radą Ochrony Pomników Walki i Męczeństwa oraz Urzędem Miasta i Gminy w Wolbromiu rozpoczęła grodenie cmentarza żelaznymi przesłami osadzonymi na betono-

146 I. Cieślak, K. Kocjan, op. cit., s. 52-56. Por. także: <https://www.yadvashem.org>.

147 Lista wolbromskich Żydów, którzy zginęli, zapisana w księdze pamiątkowej „Wolbrom Irenu”, [na:] <https://www.yadvashem.org/yv/he/exhibitions/wolbrom/memorial-book.asp>.

148 Źródło: www.straty.pl. Dwa ostatnie nazwiska za: *Mogiła zbiorowa Żydów, ofiar terroru hitlerowskiego w Wolbromiu* (on-line), [na:] <http://grobywojenne.malopolska.uw.gov.pl/pl-PL/Home/Obiekt/124>.

149 I. Cieślak, K. Kocjan, op. cit., s. 75-109.

wej podmurówce. Wzniosła również pomnik na cmentarzu poświęcony pamięci Żydów wolbromskich wymordowanych w czasie okupacji. Także na zbiorowych mogiłach w pobliskim lesie ufundowała pamiątkowe tablice. Uroczystość odsłonięcia odbyła się 24 listopada 1988 r.

Na dawnym cmentarzu żydowskim w Wolbromiu znajduje się macewa z wyrytą gwiazdą Dawida i napisem: „Tu spoczywają/prochyl moich braci/Jechiela/i Israela/zamordowanych/przez/hitlerowców/w czasie II wojny/światowej/ Chaba Norbert/1988”.¹⁵⁰

Krwawy czwartek w Wolbromiu

W dzień targowy 14 stycznia 1943 r. (pojawia się też data 14 października 1943 r.) funkcjonariusze Gestapo, Sonderdienstu oraz żandarmi rozstrzelali 11 osób. Zwłoki zabrały rodziny lub pochowano na miejscowym cmentarzu.¹⁵¹ Ustalono nazwiska 6 ofiar.

Zginęli wtedy: Wojciech Ciepał (przed wojną zamieszkały w Łobzowie), Sabina Gaikowa z Wolbromia (45 lat), Wojciech Haberka z Dłużca, Bolesław Kokoszka z Wolbromia, Skorupska (Skorupka)¹⁵², Marceli Nawrot z Miechówki, Stanisław Sokołowski z Wolbromia.¹⁵³

Zachowała się relacja z tego tragicznego wydarzenia, zamieszczona w publikacji B. M. Nieczui-Ostrowskiego. *Podaje oficer wywiadu placówki policji granatowej Michał Subocz ps. „Biedny”:* „[...] w dniu 14.X.1943 r. w Wolbromiu miał

miejsce «krwawy czwartek». Wtedy bowiem żandarmi z różnych stron otoczyli Wolbrom w czasie targu i zastrzelili przy różnych okazjach 12 osób. Nadto zabrali do Miechowa 32 osoby. Wróciło tylko 10 [...].¹⁵⁴ W tym samym wydawnictwie znajdujemy inną relację: W dniu 14 października 1943 r. Niemcy dokonali krwawej „rzezi” Wolbromia („krwawy czwartek”). Był to dzień targowy i wielu przybyło chłopów z poszczególnych wsi. Wg relacji ps. „Biedny” pol. gran. (Michał Subocz) - mordu dokonali na bezbronnej ludności żandarmi „Motzugu” z Pilicy, żandarmeria z Miechowa i z Wolbromia, Kripo i Gestapo z Miechowa, w sumie około 100 Niemców. W pacyfikacji tej zginęło ponad 40 Polaków.¹⁵⁵

Dwudziestu straconych w Wolbromiu

26 stycznia 1944 r. w Wolbromiu Gestapo rozstrzelało 20 osób. Zostali oni przywiezieni do Wolbromia z aresztów i więzień w innych miejscowościach. Pochowano ich w zbiorowej mogile na miejscu kaźni, a 5 kwietnia 1945 r. zwłoki pomordowanych ekshumowano i pochowano w mogile zbiorowej na cmentarzu parafialnym w Wolbromiu.

Lista ofiar:

- Jan Barczyk – prawdopodobnie mieszkaniec Pilicy.
- Jan Kotnis ps. Powój – syn Wawrzyńca i Marianny z domu Urys, ur. 17.11.1881 r.¹⁵⁶ (w Wierzbicy. Rolnik (absolwent Szkoły Rolniczej w Pszczelinie koło Warszawy), w czasie I wojny światowej był członkiem Polskiej Organizacji Wojskowej. W okresie okupa-

¹⁵⁰ O. Dziechciarz, J. Sypień, *Pamięć...*, op. cit., s. 117-118.

¹⁵¹ Źródło: <https://www.straty.pl/>. Lista ofiar podana za: *Rejestr miejsc i faktów zbrodni popełnionych przez okupanta hitlerowskiego na ziemiach polskich w latach 1939-1945 - województwo katowickie*, Warszawa 1985.

¹⁵² Wg S. Ząbczyńskiego to Jakub Skorupka z Miechówki, a wg „Rejestru...” to Stanisław Skorupka z Kąpiel Wielkich.

¹⁵³ Źródło: www.straty.pl.

¹⁵⁴ B. M. Nieczuja-Ostrowski, op. cit., s. 172.

¹⁵⁵ Ibidem, s. 178.

¹⁵⁶ Lub 1891 r., jak podaje: C. Brożek, *Mieszkańcy Wierzbicy polegli i pomordowani w czasie II wojny światowej*, Wierzbica 2014, s.14

cji członek gm. trójki SL „Roch” zamieszkały w Kidowie, aresztowany przez Kriminapolizei 2 grudnia 1943 r. jako podejrzany o ukrywanie osoby narodowości żydowskiej i rozstrzelany 26 stycznia 1944 r. w Wolbromiu.

- Józef Kotnis ps. Pazar – syn Wawrzyńca i Marianny z domu Urys, ur. 6.03.1885 r. w Wierzbicy; rodziny nie założył. Ukończył siedem klas szkoły handlowej w Kielcach i Wyższą Szkołę Gospodarstwa Wiejskiego w Cieszynie. W czasie zaborów kolportował prasę z Krakowa do zaboru rosyjskiego. W 1916 r. współorganizował pierwszą polską szkołę w Wierzbicy oraz struktury POW i PSL w powiecie olkuskim. Początkowo był nauczycielem w Miejskiej Szkole Rolniczej w Różnicy (pow. Jędrzejów), następnie prowadził własne gospodarstwo w Wierzbicy. Był członkiem Rady Gminnej w Kidowie, organizatorem kółek rolniczych i Kas Stefczyka w pow. olkuskim i miechowskim, Okręgowej Spółdzielni Mleczarskiej w Pilicy (przewodniczący Rady Nadzorczej). Był również posłem na sejm ustawodawczy 1919-22 z powiatów olkuskiego i miechowskiego z ramienia PSL „Wyzwolenie” (zasiadał w komisjach demobilizacyjnej, komunikacyjnej, skarbowo-budżetowej i wodnej). Był członkiem Centralnego Towarzystwa Organizacji i Kółek Rolniczych, Sejmiku i Wydziału Powiatowego w Olkuszu, a także opiekunem i od 1928 r. członkiem zarządu ZMW RP „Wici” w woj. kieleckim, członkiem PSL „W” (1923-25 w ZG), potem członkiem Zarządu Powiatowego SL. Propagator tkactwa ludowego. Publikował liczne artykuły w prasie ludowej. W czasie II wojny światowej był przewodniczącym Powiatowego Kierownictwa Ruchu Ludowego w Olkuszu. Od 1941 r. przewod-

niczący powiatowej trójki SL „Roch”, żołnierz Batalionów Chłopskich, aresztowany z bratem 2 listopada 1943 r. przez Kriminapolizei jako podejrzany o ukrywanie osoby narodowości żydowskiej, rozstrzelany w Wolbromiu.¹⁵⁷

- Piotr Mendak – 50 lat, mieszkaniec Złóżenca, żołnierz BCh. Aresztowany 20.11.1943 r.
- Ludwik Milejski – ur. 11.05.1897 r. w Wierbce; rolnik zamieszkały w Dobrej, członek gminnej trójki SL „Roch”, aresztowany 9 grudnia 1943 r.
- Stanisław Radosz – pochodził z gminy Ogrodzieniec.
- Antoni Rozlach – 29 lat mieszkaniec Złóżenca, żołnierz BCh, aresztowany 20.11.1943 r.
- Ignacy Rozlach – 42 lata, mieszkaniec Złóżenca, żołnierz BCh, aresztowany 20.11.1943 r.
- Władysław Rozlach – 42 lata, mieszkaniec Złóżenca, żołnierz BCh, aresztowany 20.11.1943 r.
- Stanisław Sołtysik (Sołtysiak) – pochodził z Dobrej, aresztowany za przechowywanie rodziny żydowskiej.
- Władysław Wnuk – 19 lat, mieszkaniec Złóżenca, żołnierz BCh, aresztowany 20.11.1943 r.
- Józef Zajac – pochodził ze Sławniowa, żołnierz BCh.¹⁵⁸

Ofiarami egzekucji byli żołnierze Batalionów Chłopskich z okolic Pilicy, aresztowani w wyniku dekonspiracji, do jakiej doszło 2 listopada 1943 r., kiedy z niewiadomych przyczyn Gestapo aresztowało komendanta placówki BCh w Złóżenku, który po torturach wyjawiał nazwiska pozostałych członków konspiracji. W domu jednego z nich znaleziono ukrytą listę członków wszystkich placówek BCh w okolicy. Aresztowanych

157 Źródło: <https://www.straty.pl/>. Informacje podane za: *Księga poległych i pomordowanych żołnierzy Batalionów Chłopskich 1940-1945*, Warszawa 1995. Por. także: Biblioteka Sejmowa, [na:] <https://bs.sejm.gov.pl/>.

158 Źródło: www.straty.pl.

rozstrzelano w Wolbromiu i Miechowie. Zagrożeni aresztowaniem, którym udało się uciec z domu przyłączyli się do grupy specjalnej BCh Stanisława Śnitki ps. Sowa, która operowała w powiecie włoszczowskim.¹⁵⁹

Na zbiorowej mogile na wolbromskim cmentarzu znajduje się lastrykowa płyta z inskrypcją: „Tu/spoczywa 20-tu/Polaków/zamordowanych w Wolbromiu/przez zbirów hitlerowskich/w dniu 26 stycznia 1944 r./część ich pamięci”. Mogiła jest otoczona niskim płotem z metalowych prętów na betonowym obramowaniu. Natomiast w Wolbromiu przy ul. 20 Straconych znajduje się pomnik ofiar pacyfikacji w styczniu 1944 r. Na betonowym postumencie przykrytym płytą z lastriko znajduje się pomnik w formie nagrobka przykrytego płytą z lastriko z pamiątkową płytą z czarnego marmuru. U węzłowia, na pionowej płycie, także znajduje się pamiątkowa tablica. Na tablicy umieszczonej na pionowej steli znajduje się godło, a poniżej napis: „W tym miejscu/w dniu 26 i 1944 r./zostało zamordowanych/przez hitlerowców/20 Polaków”. Na tablicy umieszczonej na poziomej płycie są umieszczone nazwiska rozstrzelanych.¹⁶⁰ W 2020 r. władze Wolbromia uporządkowały i zrewitalizowały otoczenie pomnika.

Poza wspomnianymi akcjami pacyfikacyjnymi, podczas okupacji na terenie Wolbromia rozstrzelano kilkanaście osób. Do kilku egzekucji doszło w 1941 r. W tym roku (brak daty dziennej) został zastrzelony przez żandarma 22-letni Jerzy Trzaska, przed wojną zamieszkały w Wolbromiu, z zawodu urzędnik, a także Sura Wolhendler. 14 marca zastrzelono 23-letniego Stefana Lisa,

a jego zwłoki zostały pochowane na cmentarzu w Pilicy. We wrześniu 1942 r. żandarm zastrzelił kobietę nazwiskiem Król (nie znamy imienia), kiedy weszła do mieszkania opuszczonego przez Żyda. Marcin Sikora, robotnik z Wolbromia, został rozstrzelany przez dowódcę oddziału karnego Jagdkomendo w marcu 1943 r. W kwietniu tego samego roku został zastrzelony ukrywający się wolbromski Żyd nazwiskiem Solewiński.¹⁶¹ Wolbromski Żyd o nazwisku Rodański został zastrzelony przez żandarma latem 1943 r. w Wolbromiu. Nie znany z imienia Wróbel ze Szczepanowic (powiat miechowski), został rozstrzelany w 1943 r. na terenie Fabryki Wyrobów Gumowych przez policjanta hitlerowskiego z Miechowa z nie ustalonych powodów. W styczniu 1944 r. Władysław Szczepara z Gołaczew został rozstrzelany przez żandarmów w lesie w Wolbromiu. Także w styczniu tego roku został zastrzelony Antoni Żelazny ps. Sęp. W grudniu 1944 r. za brak dokumentów osobistych żołnierze ukraińskiego oddziału SS zastrzelili Czesława Musiała, 22-letniego mieszkańca Wolbromia. W 1944 r. żołnierze Wehrmachtu rozstrzelali w lesie koło Wolbromia trzy osoby, które przebywały w pobliżu składu amunicji. Zginęła m.in. żona Strzałki, woźnego magistratu. Nazwiska pozostałych ofiar nie ustalono. Kilka tygodni przed wyzwoleniem został zastrzelony Mosze Josef Kruk, wydany przez ukrywającego go Polaka.¹⁶² Pod koniec wojny dowódca oddziału karnego Jagdkomendo zastrzelił Mariana Żuławińskiego, 21-letniego szewca z Wolbromia.

159 H. Błażkiewicz, op. cit., s. 443-444.

160 O. Dziechciarz, J. Sypień, *Pamięć...*, op. cit., s. 116.

161 I. Cieslik, K. Kocjan, op. cit., s. 57.

162 Ibidem.

Zarzeczce

Pacyfikacja Zarzeczca, która miała miejsce 19 sierpnia 1944 r., była akcją odwetową za przeprowadzony dzień wcześniej atak oddziału partyzantskiego AK „Surowiec” na Niemców, budujących umocnienia obronne w polach na zachód od Zarzeczca. W walce zginął jeden partyzant - rotmistrz Wacław Zdyb ps. Zawieja, Janusz (dowódca Kedywu Śląskiego Okręgu AK, biorący udział w akcji w charakterze obserwatora), a dwóch zostało rannych. Straty Niemców to dwóch zabitych (wg miejscowej ludności pięciu) i jedenastu rannych. Partyzantom udało się zdobyć 35 karabinów, 2 pistolety 9mm, ponad 3 tys. sztuk amunicji i wyposażenie wojskowe.

Podczas pacyfikacji funkcjonariusze Gestapo rozstrzelali dziesięć osób – dziewięciu mieszkańców Zarzeczca i jednego mieszkańca Gołaczew. Ofiary to: Bogusław Banaś (Banyś; lat 21)¹⁶³, Stanisław Bąchor (lat 16), Franciszek Byczek (lat 38), Katarzyna Byczek (lat 70), Henryk Czernek (lat 28), Jan Gamrat ps. Wrobel (ur. 5.10.1909 r., syn Pawła i Katarzyny, rolnik, organizator BCh, uczestniczący w przerzutach ludzi przez granicę GG), Stanisław Kamionka (lat 26), Henryk Kańczuga (lat 24)¹⁶⁴, Józef Knap ps. Konopie (ur. w 1904r. w Zarzeczcu, rolnik, żołnierz BCh, rusznikarz i konserwator broni; w 1943 ujęty przez żandarmów w czasie wypadu grupy dywersyjnej BCh na teren przyłączony do Rzeszy, rozstrzelany wyrokiem sądu doraźnego w Olkuszu)¹⁶⁵,

Bronisława Łaksa (lat 45), Masalska (Masarska) ze Sławkowa (lat 30), Maria Szatan (lat 45), Włodzimierz Świerczek, Wrona z Sosnowca (lat 50), Jan Zajac (lat 19).

Zwłoki pomordowanych mieszkańców Zarzeczca i Gołaczew zostały w 1945 r. ekshumowane i pochowane na cmentarzu parafialnym w Gołaczewach. W Zarzeczcu przy drodze wojewódzkiej 783 znajduje się obelisk upamiętniający ofiary pacyfikacji wsi z 19 sierpnia 1944 r. Pomnik ufundowany przez mieszkańców został odsłonięty w 1970 r. Na kamiennym obelisku znajduje się marmurowa tablica upamiętniająca ofiary.

Jak wynika z „Rejestru...”, 6 lipca 1944 r. w Zarzeczcu został rozstrzelany przez żandarmów Jan Szatan, 42 lata, mieszkaniec Zarzeczca.

163 Brak nazwiska w bazie na portalu www.straty.pl. Jest Banyś Bogusław, ur. 15.09.1924 r. w Zarzeczcu, zawód robotnik. Zmarł 17 lipca 1943 r. w więzieniu w Sosnowcu. Źródło: *Więzienia hitlerowskie na Śląsku w Zagłębiu Dąbrowskim i w Częstochowie 1939-1945*, red. Andrzej Szefer, Katowice, 1983.

164 Henrykowi Kańczudzie jako jedynemu udało się uciec z miejsca egzekucji, ale został zastrzelony tego samego dnia w lesie koło Pazurka przez ścigających go Niemców.

165 Źródło: www.straty.pl oraz Księga poległych i pomordowanych

żołnierzy Batalionów Chłopskich 1940-1945, Warszawa 1995

Bibliografia

Źródła internetowe:

- Straty osobowe i ofiary represji pod okupacją niemiecką 1939-1945, [na:] www.straty.pl.

Literatura:

- Błażkiewicz H., Pilica. Zarys dziejów miejscowości, Kraków 1992.
- Brożek C., Mieszkańcy Wierzbicy polegli i pomordowani w czasie II wojny światowej, Wierzbica 2014.
- Cieślak I., Kocjan K., Wolbromscy Żydzi, Olkusz [2012].
- Cieślak I., Marsz Pamięci. Dziesięć lat Marszu Pamięci w rocznicę wymordowania Żydów z Olkusza, Olkusz 2016.
- Cyra A., 70 lat temu Niemcy zlikwidowali getto w Olkuszu (on-line), [na:] <https://dzieje.pl>.
- Cyra A., 75 lat temu w Olkuszu: egzekucja trzech Żydów, więźniów Auschwitz (on-line), [na:] <https://dzieje.pl>.
- Cyra A., Mieszkańcy ziemi olkuskiej w hitlerowskich więzieniach i obozach koncentracyjnych, Oświęcim – Olkusz 2005.
- Dziechciarz O., Przewodnik po ziemi olkuskiej. Gminy Bolesław, Bukowno i Sławków, Olkusz 2000.
- Dziechciarz O., Przewodnik po ziemi olkuskiej. Gminy Klucze i Pilica, Olkusz 2001.
- Dziechciarz O., Przewodnik po ziemi olkuskiej. Tom I: Olkusz, Olkusz 2000.
- Dziechciarz O., Sypień J., Dzieje Bukowna, Bukowno 2018.
- Dziechciarz O., Sypień J., Pamięć śladów śladami pamięci: miejsca pamięci narodowej na ziemi olkuskiej, Olkusz 2015.
- Dzieje Olkusza i regionu olkuskiego, t. 2, pod red. F. Kiryka i R. Kołodziejczyka, Warszawa – Kraków 1978.
- Egzekucje na terenie województwa krakowskiego w latach okupacji 1939-1945, Warszawa 1975.
- Golik D., Prowokacja w walce z „bandami”. Wybrane przykłady niemieckich akcji prowokacyjnych z terenu dystryktu krakowskiego GG, [w:] Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Jagiellońskiego: Prace Historyczne 144, z. 4 (2017), s. 691–711.
- Jaworski R., Błojec – oblawa na partyzantów i pacyfikacja wsi, [w:] „Ilcusiana” nr 9 (listopad), Olkusz 2013.
- Kocjan K., Olkucy Żydzi. Szkic historyczny, Olkusz 1997.
- Kocjan K., Zagłada olkuskich Żydów, Olkusz 2002.
- Kocjan K., Zagłada skalskich Żydów, [w:] „Ilcusiana” nr 20 (maj), Olkusz 2019.
- Krwawa środa 1940, red. L. Mentlewicz, J. Ostrowski, B. Szczygieł, G. Zubowa, Olkusz 1982.
- Księga Pamiątkowa Liceum w Olkuszu, red. I. Libura, J. Majewska, J. Hryniewicz, Kraków 1957.
- Liszka J., Gmina Bolesław pod okupacją hitlerowską 1939-45, Bolesławskie Zeszyty Historyczne nr 3 i 4, Bolesław 1997.
- Miszczyk K., Partyzanci od Hardego, Olkusz 2001.
- Nieczuja-Ostrowski, B. M., Inspektorat AK „Maria” w walce, t. 2, cz. 2., Elbląg 2007.
- Osuch H., Życie Emalierni, Olkusz 1974-2013.
- Rejestr miejsc i faktów zbrodni popełnionych przez okupanta hitlerowskiego na ziemiach polskich w latach 1939-1945: województwo

katowickie, Ministerstwo Sprawiedliwości
Główna Komisja Badania Zbrodni Hitlerow-
skich w Polsce, Warszawa 1985.

- Rejestr miejsc i faktów zbrodni popełnionych przez okupanta hitlerowskiego na ziemiach polskich w latach 1939-1945: województwo krakowskie miejskie, Ministerstwo Sprawiedliwości Główna Komisja Badania Zbrodni Hitlerowskich w Polsce, Warszawa 1984.
- Sypień J., Dwudziestu straconych. Kim były ofiary?, [w:] „Ilcusiana” nr 18 (maj), Olkusz 2018.
- Szota W., Pamięci Ofiar Sierpnia 1944 r.: Poręba Dzierżna, [w:] „Więści Wolbromskie” nr 15/2007, s. 9.
- Ząbczyński S., Ruch oporu i straty w ludności cywilnej na ziemi olkuskiej 1939-1945, Olkusz 1999.

Norbert Karaś

Historia nazw ulic w Olkuszu

Norbert Karaś

Historia nazw ulic w Olkuszu

Każdy z nas gdzieś mieszka, ma jakiś adres. Czy zastanawialiśmy się nad tym, skąd pochodzi nazwa ulicy, przy której mieszkamy? Kim jest patron tej ulicy? Czy zawsze nazywała się tak samo? W tym artykule postaram się przedstawić historię nazewnictwa ulic na terenie miasta i gminy Olkusz.

Nie było łatwo dotrzeć do źródeł, ustalić wszystkie szczegóły, bowiem w urzędach powiatu olkuskiego nie zachowały się uchwały o nadaniu czy zmianie nazw ulic nie tylko z lat przedwojennych, ale nawet z większości okresu powojennego. Być może są zarchiwizowane w Archiwach Państwowych w Kielcach, Katowicach czy Krakowie. Najlepiej pod tym względem wypada Olkusz – istnieją uchwały sięgające końca lat 60. XX w. Posiłkowałem się też informacjami (nie zawsze do końca trafnymi) zawartymi w różnych dotychczas wydanych publikacjach książkowych. Z kolei dzięki planom miast z połowy XIX w. zachowanym w Archiwum Państwowym w Kielcach znamy nazwy ulic innych miast powiatu olkuskiego. Widzimy na nich, że nazwy ulic wylotowych wywodziły się od miejscowości, do których zmierzały, a pozostałych ulic od obiektów, które przy nich się znajdowały (np. Szkolna, Kościelna, Ogrodowa, Polna, Żurawia, Browarna, Bóźniczka), od cechów rzemieślniczych (Szewska) czy ich kształtu (Krzywa, Krótka, Długa).

Nazewnictwo ulic i placów na ziemi olkuskiej stało się polityką historyczną każdej władzy, sła-

wiącą bohaterów danej epoki. Pierwsze przepisy określające kompetencje samorządów miejskich nie precyzowały kwestii nazewnictwa ulic. Dekret Naczelnika Państwa o samorządzie miejskim z 4 lutego 1919 r. określał w art. 20, pkt. 13, że do kompetencji Rady Miejskiej należy zatwierdzenie planu zabudowania i planu regulacyjnego gminy.¹ Kwestie te zostały doprecyzowane dopiero w 1933 r. w Ustawie o częściowej zmianie ustroju samorządu terytorialnego. W przywołanej ustawie w rozdziale 5, art. 43, pkt. p czytamy, że kompetencją rady gminy jest „podejmowanie uchwał w sprawie ustalania i zmiany nazw dzielnic, ulic i placów oraz wnoszenia pomników na placach publicznych”.² W efekcie w okresie międzywojennym dość powszechnie zmieniano „zaborcze” nazwy ulic. W Olkuszu nadano imię Adama Mickiewicza wcześniejszej ulicy Aleksandrowskiej – nazwanej na cześć cara Rosji Aleksandra I. Patronami ulic i placów stali się nasi narodowi bohaterowie: Tadeusz Kościuszko (Olkusz, Sławków), Adam Mickiewicz (Olkusz), 3 Maja (Olkusz, Wolbrom, Pilica), Stanisław Staszic (Wolbrom), Walerian Łukasiński (Olkusz, Wolbrom), Legiony Polskie (Sławków, Wolbrom). Patronami ulic zostawały także zasłużone lokalne osobistości: gen. Stefan Buchowiecki (Olkusz) czy poległy w powstaniu styczniowym pod Krzykawką płk Francesco Nullo (Olkusz, Skąła). W czasie

1 Dekret o samorządzie miejskim, Dz. P. P. Nr 13, poz. 140.

2 Ustawa z dnia 23 marca 1933 r. o częściowej zmianie ustroju samorządu terytorialnego, Dz.U. R.P. Nr 35, poz. 294.

II Rzeczypospolitej nadawano również nazwy ulic i placów na cześć wybitnych postaci tamtego okresu, które tragicznie zginęły lub zmarły: zastrzelonego w 1934 r. przez ukraińskiego nacjonalistę Ministra Spraw Wewnętrznych Bronisława Pierackiego (Wolbrom); lotników, którzy tragicznie zginęli w katastrofie lotniczej w 1932 r.: porucznika Franciszka Żwirki i inżyniera Stanisława Wigury (Wolbrom); zmarłego w 1936 r. Ignacego Daszyńskiego (Olkusz) czy zmarłego w 1935 r. Marszałka Józefa Piłsudskiego (Olkusz, Wolbrom, Pilica).

Wkrótce po rozpoczęciu okupacji niemieckiej we wrześniu 1939 r. powiat olkuski został podzielony na pół granicą. Olkusz, Sławków, Klucze i Ogrodzieniec jako okrojony powiat olkuski zostały przyłączone do III Rzeszy (rejencja katowicka), a nazwy ulic i placów stały się niemieckie. Oczywiście zniknęli wszyscy patroni, którzy w jakikolwiek sposób kojarzyli się z polskością, a na ich miejsce pojawili się na tabliczkach Niemcy. Pozostałe nazwy ulic czasem przetłumaczono na niemiecki, a czasem nadano im nowe nazwy. Tutaj jedynie z Olkusza udało się dotrzeć do niemieckiego nazewnictwa ulic z lat okupacji. Wolbrom, Pilica, Żarnowiec, Skąła, Kroczyce znalazły się w Generalnej Guberni i zostały włączone do powiatu miechowskiego w dystrykcie krakowskim. Tutaj nazwy ulic pozostały w języku polskim, ale Niemcy zmienili te nazwy, które słały naszych wieszczów czy bohaterów narodowych. Czasami jakaś patriotyczna nazwa ulicy pozostała niezmienną, ale z uwagi, iż nie udało się ustalić dokładnego nazewnictwa z lat okupacji w niektórych miastach, trudno to stwierdzić z całą pewnością (przekazy ustne, wspomnienia itp. mogą być obarczone błędami).

Po zakończeniu w 1945 r. II wojny światowej

i przejściu władzy w Polsce przez komunistów ulice wróciły do nazewnictwa polskiego, ale nazwy nawiązujące do tradycji patriotycznej II RP zostały – albo natychmiast, albo po około 2-3 latach – zastąpione nowymi komunistycznymi patronami. Na tabliczkach pojawili się: Julian Marchlewski (Olkusz), Karol Świerczewski (Olkusz, Wolbrom, Pilica), Ludwik Waryński (Olkusz, Sławków) oraz Armia Czerwona (Olkusz, Wolbrom, Klucze, Pilica), 1 Maja (Olkusz, Sławków, Wolbrom, Pilica), Karol Marks (Wolbrom), Wyzwolenie (Wolbrom), 15 Grudnia tj. dzień powstania PZPR (Olkusz, Sławków). Zdarzało się, że komuniści przemianowując ulicę nadawali jej imię naszych bohaterów. W Wolbromiu i Pilicy pojawiła się ul. Kościuszki, w Pilicy ul. Mickiewicza i Plac Mickiewicza. Nadano też nazwy 20 Straconych ulicom w Olkuszu i Wolbromiu na cześć Polaków rozstrzelanych przez Niemców w Olkuszu w lipcu 1940 r. w odwecie za zabójstwo niemieckiego żandarma i w Wolbromiu w lutym 1944 r. w ulicznej łapance w odwecie za działania okolicznych partyzantów.

31 stycznia 1950 r. zostało wydane Rozporządzenie Ministra Administracji Publicznej w sprawie numeracji nieruchomości.³ Stanowiło ono, że numery parzyste otrzymują budynki po prawej stronie ulicy, a numery nieparzyste po lewej, patrząc od początku numeracji, która wzrasta od centrum miasta ku granicom miejscowości. Z kolei na placach numeracja ma być ciągła. Podobnie w miejscowościach bez nazw ulic numeracja miała być ciągła. Rozporządzenie to nakładało na władze gmin obowiązek uporządkowania numeracji i wprowadzenia tam, gdzie jej wcześniej nie było.

3 Rozporządzenie Ministra Administracji Publicznej w sprawie numeracji nieruchomości, Dz.U. rok 1950, Nr 3, poz. 28.

Wraz z rozbudowywaniem się miast w okresie PRL, ulicom na nowych osiedlach (jak i samym osiedlom) nadawano z reguły nazwy sławiące cały arsenał komunistycznych działaczy. Takie ulice pojawiły się na budowanym w latach 60. i 70. olkuskim osiedlu Pakuska. Natomiast na powstałym w latach 80. w Olkuzie osiedlu Słowiki tylko jedna ulica miała „czerwonego” patrona, tj. Jakuba Szelę. Charakterystyczne jest to, że nie nadawano na ziemi olkuskiej w PRL-u (jak zresztą w zasadzie w całej Polsce) nazw upamiętniających II Rzeczpospolitą i Polskie Państwo Podziemne, np. gen. Władysława Sikorskiego, Armii Krajowej, Powstańców Warszawskich – skazując ich przez to na zapomnienie. Pewnym chlubnym wyjątkiem od tej reguły jest nadanie w czasach PRL nazwy ulicy Bohaterów Września w Skale, płk. Francesco Nullo w Sławkowie i nadanie (choć dopiero w maju 1989 r.) w Bydlinie nazwy ul. Żołnierzy Września i Legionów. Jako ciekawostkę można przytoczyć fakt, że w Skale i Żarnowcu przez cały okres komuny nie nadano żadnej ulicy nazwy „komunistycznej”.

W 1968 r. ukazało się Rozporządzenie Ministra Gospodarki Komunalnej ws. numeracji nieruchomości z 25 czerwca 1968 r. (Dziennik Ustaw Rok 1968, Nr 23, poz. 151), które uchylało wspomniane rozporządzenie z 1950 r. i jednocześnie powielало zasady numeracji nieruchomości w nim ustalone. Rozporządzenie to dookreślało poprzednie zasady stanowiąc, że numeracja ulic głównych ma biec od centrum miejscowości ku jej granicom lub ma biec z południa na północ bądź ze wschodu na zachód. W przypadku ulic bocznych numeracja ma wzrastać od głównych ulic ku granicom miejscowości. Numeracja budynków przy placach ma być ciągła, rozpoczynać się od naroża placu przy wylocie głównej ulicy

i wzrastać zgodnie z ruchem wskazówek zegara. Jeśli na danej nieruchomości znajdował się więcej, niż jeden budynek, to każdy kolejny winien być oznaczony – oprócz numeru przypadającego danej nieruchomości – dużą literą alfabetu, począwszy od litery „A”. Ponadto w rozporządzeniu tym widniał zapis, że jeśli w danej miejscowości są inne zwyczaje nadawania numerów, to trzeba je kontynuować.

Oprócz tego wydane zostało Zarządzenie Ministra Gospodarki Komunalnej z 28 czerwca 1968 r. „o ustaleniu wytycznych w sprawie nadawania nazw ulicom i placom oraz numeracji nieruchomości (Monitor Polski rok 1968, Nr 30, poz. 197. Nakazywało ono, by wszystkie ulice w miastach i osiedlach posiadały nazwy i jednocześnie zakazywało nazywania w jednej miejscowości ulic taką samą nazwą (jak również nazwą podobną w pisowni lub brzmieniu). Rozporządzenie zalecało również, by ulice w danym rejonie miejscowości posiadały nazwy z jednego tematu (np. pisarzy, uczonych, nazwy zawodów, roślin itp.), by nazwy ulic nadawać od ich cech charakterystycznych lub od funkcji głównego obiektu, leżącego przy tej ulicy oraz by unikać nadawania ulicom nazwisk osób żyjących. Rozporządzenie to w 2004 r. zostało zastąpione aktem powielającym poprzednie regulacje. Na mocy Rozporządzenia Rady Ministrów z 15 grudnia 1998 r. (Dz.U. z 1998 r., nr 157, poz. 1031) wprowadzono system TERYT, czyli Krajowy Rejestr Urzędowy Podziału Terytorialnego Kraju – rejestr urzędowy podziału terytorialnego Polski prowadzony przez Główny Urząd Statystyczny dostępny dla każdego internauty, który zawiera między innymi wzmiankę o każdej istniejącej nazwie ulicy (jeśli są nadane) w danej miejscowości.

Od 1989 r. rozpoczął się proces dekomunikacji nazw ulic, placów i osiedli. Wiele z nich wróciło do przedwojennych nazw, a inne – zwłaszcza te, które powstały po II wojnie światowej – zmieniły komunistycznych patronów na osoby o patriotycznym życiorysie lub otrzymały nazwy neutralne. Na ziemi olkuskiej w zasadzie dość szybko, bo do ok. 1992 r. uporano się z tym problemem tak, że gdy w 2016 r. sejm uchwalił ustawę dekomunikacyjną, do zmiany były tylko pojedyncze ulice i osiedla (Wolbrom, Klucze). Niechlubnym wyjątkiem było Bukowno, gdzie w 2016 r. na mocy tej ustawy zmieniono nazwy czterech ulic. Po 1989 r. nadając nowe nazwy ulic w miastach i na wsiach wybierano przeważnie nazwy neutralne, najczęściej nawiązujące do przyrody (nazwy ptaków, drzew, owoców, kwiatów, zbóż itp.) i jurajskiego krajobrazu.

Po II wojnie światowej, do maja 1990 r., nazwy ulic, placów, osiedli, parków itp. nadawały miejskie lub gminne rady narodowe, a od czerwca 1990 r. leży to w kompetencji rad miejskich i gminnych.

*

Z XVI w. pochodzą pierwsze informacje o nazwach bram w Olkuszu. Wymienia się bramy Krakowską i Sławkowską oraz furtę Parczewską, która w 1584 r. była określana jako „nowa brama”. W relacji z 1607 r. pojawiają się nazwy wałów na zewnątrz murów miejskich, którymi można było jechać wokół miasta – a więc pełniących funkcję dróg. Zanotowano „wał krakowski” i „wał sławkowski”.⁴ Choć dokumenty z tego okresu nie wymieniają nazw ulic w Ol-

kuszu, możemy domniemywać, że nazywały się tak, jak bramy, przez które prowadziły. W 1648 r. poświadczona jest nazwa ulicy Żydowskiej, czyli obecnej Bóżnicznej.⁵ Należy jednak pamiętać, że w tym okresie miasto Olkusz obejmowało teren dzisiejszej starówki otoczonej murami. Zbudowane obszary poza granicami miasta, choć należały do Olkusza, formalnie nie wchodziły w jego skład i były nazywane przedmieściami. One również posiadały swoje nazwy. Na przełomie XVI i XVII w. wymieniano przedmieścia: „krakowskie”, „sławkowskie”, „żuradzkie” oraz „ku Pomorzanom”.⁶ Co ciekawe, nazwy ulic nie zostały zaznaczone na planie miasta sporządzonym w 1761 r. przez królewskiego geometrę Dominika Deutscha. W relacjach z końca XVIII w. pojawia się nazwa ulicy Parczewskiej, zwanej też „Tyły żydowskie”.⁷ Zatem u schyłku XVIII w. w samym Olkuszu znamy nazwy ulic: Krakowska, Sławkowska, Żydowska i Parczewska (Tyły żydowskie), a w przedmieściach ulic: Krakowska, Żuradzka i Pilecka.⁸

Informacje o nazwach ulic w Olkuszu na początku XIX w. odnaleźć można dzięki zlecenym przez władze miejskie inwestycjom brukowania ulic oraz budowy chodników. Stąd pochodzą informacje, że w 1825 r. wybudowano chodniki na ulicy Krakowskiej, a rok później na ulicach Sławkowskiej i Żydowskiej.⁹ Ponieważ prace zostały wykonane niezbyt starannie, decyzją Komisji Rządowej Spraw Wewnętrznych z 1848 r. ustalono, że na wybrukowanie rynku wraz

5 Ibidem, s. 261.

6 Ibidem, s. 263.

7 Ibidem, s. 328.

8 Ibidem, s. 330.

9 L. Frączek, *Brukowanie ulic Olkusza w latach 1825–1861*, [w:] „Ilcusiana” nr 17, Olkusz 2017, s. 88.

4 *Dzieje Olkusza i regionu olkuskiego*, pod red. F. Kiryka i R. Kołodziejczyka, t. 1, Warszawa – Kraków 1978, s. 251.

z ulicami: Sławkowską, Krakowską, Wolbromską, Parczewską oraz Stokową miasto może przeznaczyć kwotę w wysokości 4399 rubli srebrnych i 60 kopiejek.¹⁰ Z kolei w 1861 r. ukończono brukowanie ulic: Planty, Targowej i Zachodniej.¹¹

W archiwum Muzeum Regionalnego PTTK w Olkuszu zachował się dokument z 1845 r., w którym Antoni Jarno stara się o pozwolenie na budowę kuźni „przy szosie za murami”, czyli przy dzisiejszej ulicy Górniczej. Jednak określenie „szosa za murami” trudno uznać na nazwę ulicy.¹²

Kolejna informacja o nazwach ulic w Olkuszu pochodzi z 1874 r., kiedy władze zmieniły nazwy części ulic. Ulica Górna została zmieniona na Wolbromską, ulica Żydowska na Targową, Augustiańska na Miechowską. Przejście pomiędzy ulicą Miechowską i Krakowską nazwano Krzywym Przejściem (woryginał: Kriwiy Piereułok), drogę po wschodniej stronie miasta (obecna Kościuszki) nazwano Aleją Włodzimierską, nazwę ulicy Szpitalnej zmieniono na Św. Błażeja, przejście pomiędzy ulicą Szpitalną i kościołem (obecna ulica Basztowa) zyskało nazwę Nowe Przejście, a Zachodnie Planty (obecna ulica Mickiewicza) zmieniono na ulicę Aleksandrowską.¹³ Przed 1902 r. Krzywe Przejście stało się ulicą Żydowską, Nowe Przejście – ulicą Kościelną, ul. Targowa – Bóżniczą, zaś ul. św. Błażeja znów stała się Szpitalną, natomiast Miechowska – Augustiańska, o czym zaświadcza carski plan Olkusza z 1902 r.

Ciekawym dokumentem dotyczącym nazw ulic, jest kolorowy plan Olkusza z 1902 r. wy-

dany przez zaborcze władze carskie¹⁴. Jest on sporządzony w języku rosyjskim. Można na nim odczytać nazwy ulic - w tłumaczeniu na język polski są to m.in.: Rynek, Sławkowska, Kościelna (obecnie Basztowa), Żuradzka, Krakowska, Augustiańska (obecnie Augustiańska i Nullo), Parczewska (obecnie Floriańska), Żydowska (obecnie Krzywa), Bóżnicza, Górnicza, Ogrodowa (obecnie Niepodległości), Ogrodzieniec (obecnie 20 Straconych), Aleksandrowska (obecnie Mickiewicza), Szpitalna, Niesułowska (obecnie 29 Listopada), Władimirowska (obecnie Kościuszki), Wolbromska (obecnie Rabsztyńska), Ojcowska (obecnie Króla Kazimierza Wielkiego). Na wspomnianym planie zaznaczone są ulice wtedy istniejące (wyżej wymienione), a także ulice projektowane w układzie szachownicy (zwłaszcza w południowej i zachodniej części miasta), które nigdy nie zostały wybudowane w pokazany sposób. Ta projektowana część Olkusza jest nawet zaznaczona innym kolorem. Plan pokazuje również, że ówczesny Olkusz niewiele rozszerzył zabudowę poza teren dawnego miasta, w średniowieczu zamykającego się murami stojącymi na obrzeżu dzisiejszych ulic: Kościuszki, Górniczej, Mickiewicza, Szpitalnej. Stary Cmentarz przy ul. Króla Kazimierza Wielkiego, który dziś jest niemal w centrum miasta, na owym planie znajduje się na jego peryferiach.

Na kolejnym odnalezionym w kieleckim archiwum państwowym planie Olkusza¹⁵ pochodzącym z 1933 r. i widać, że w wolnej Polsce wiele ulic przemianowano, a Olkusz znacznie się rozbudował. Po odzyskaniu przez Polskę niepodległości w 1918 r. nazwy zmieniły ulice: Aleksandrowska na Mickiewicza, Władimirow-

10 Ibidem, s. 92.

11 Ibidem, s. 95.

12 J. Sypień, *Olkusz i ziemia olkuska podczas I wojny światowej w pamiątkach Jana Jarno. Cz. 2, 1915-17*, Olkusz 2018, s. 4.

13 *Dzieje Olkusza...*, s. 510.

14 Plan Olkusza z 1902 r., Archiwum Państwowe Kielcach

15 Plan Olkusza z 1933 r., Archiwum Państwowe Kielce.

ska (Włodzimierska) na Kościuszki, Ojcowska na 3 Maja, Niesułowska na 29 Listopada, Kościelna na Płk. Francesco Nullo (zmiana w 1923 r.), Ogrodowa w części południowej na Niepodległości (być może stało to się w 1928 r. w 10 rocznicę odzyskania niepodległości). Oprócz tego w dalszych latach dwudziestolecia międzywojennego nazwy zmieniły kolejne ulice. Część ul. Sławkowskiej (od Rynku do Mickiewicza) w 1927 r. stała się ul. Gen. Stefana Buchowieckiego, który ostatnie lata życia spędził w Olkuszu¹⁶. Po śmierci wielkich Polaków olkuszcy rajcy uczlili ich pamięć przemianowując w 1935 r. Rynek na Plac Marszałka Piłsudskiego, a w 1936 r. ul. Szpitalną na Ignacego Daszyńskiego – marszałka Sejmu i pierwszego premiera II RP¹⁷. Prawdopodobnie po śmierci w 1934 r. olkuskiego przemysłowca Petera Westena, prowadzącą do zakładów, których był właścicielem, ulicę Fabryczną (obecnie Partyzantów) nazwano jego imieniem.¹⁸ Ponadto odnośnie ulic Mickiewicza i Kościuszki używano odpowiednio nazw: Aleje Mickiewicza i Aleje Kościuszki.¹⁹

Na wspomnianym planie z 1933 r. widać, że w Olkuszu powstało wiele nowych ulic: Olewińska, Jasna, Wapienna, a w południowej części miasta na Czarnej Górze widzimy ulice: Gwarecka (dzisiejsza ul. Piłsudskiego), Czarnogórska, Skwer zwany zwyczajowo „Rynkiem Czarnogórskim”. Natomiast w zachodniej części miasta w okolicach cmentarza jest wyznaczona siatka zbliżona do dzisiejszych ulic, ale jeszcze bez nazw – za wyjątkiem istniejącej już w 1938 r. ul. św. Jana Kantego – którym w pozostałych przypad-

kach nadano nazwy dopiero w okresie powojennym (w 1976 r. i wcześniej), o czym w dalszej części artykułu. Wtedy jednak były to ulice dopiero projektowane.

W kieleckim Archiwum Państwowym istnieje „Plan nowej dzielnicy Olkusza pod Czarną Górą” z 1927 r., który obejmuje kilka projektów urządzenia tej olkuskiej dzielnicy.²⁰ Widzimy na nich, że planowana wówczas siatka ulic nieznacznie różniła się od obecnej, a wszystkie ulice na Czarnej Górze zmieniły do dziś swoje nazwy. Na planach tych są w obecnym kształcie: Rynek (obecnie Skwer) oraz ulice: Zagrodzka (obecnie Kolejowa), Bazarowa (obecnie Krótka). Zmiany nazw tych ulic nastąpiły jeszcze przed wojną, bo na planie z lat okupacji te ulice nazywają się odpowiednio: Banhstrasse i Kurzestrasse. Ponadto naniesione są jeszcze ulice: Wodociągowa (obecnie Skłodowskiej), Gwarecka (obecnie Piłsudskiego), a przedwojenna Czarnogórska to obecnie ciąg trzech ulic: Czarnogórska, Parkowa, Dworska. Na jednym z projektów ulica Witeradowska wyznaczona była jako biegnąca na wschód z południowo-wschodniego narożnika Skweru, gdzie dziś nie ma żadnej drogi. Na innej mapie z tego planu wyznaczono ją w miejscu, gdzie istnieje dziś, natomiast jej fragment – obecnie pomiędzy Kolejową (wówczas Zagrodzką), a Skłodowskiej (wówczas Wodociągową) – to ul. Mała. Planowana była również nieistniejąca dziś droga bez nazwy, zmierzająca na północ z północno-wschodniego narożnika Skweru. Dodatkowo zakładano powstanie w tym rejonie Olkusza dwóch małych uliczek: Zaułek I i Zaułek II, które ostatecznie nie powstały. Na wspomnianych planach po śladzie obecnej ul. Bocznej idzie ul. Rafała z Miecho-

16 A. Wiatrowski, *Przewodnik po Ziemi Olkuskiej*, Olkusz 1938, s. 35.

17 Ibidem, s. 32.

18 H. Osuch, *Życie Emalierni*, Olkusz 2013, s. 198.

19 A. Wiatrowski, op. cit., s. 32.

20 Plan nowej dzielnicy Olkusza pod Czarną Górą z 1927 r., Archiwum Państwowe Kielce.

wa (ulicy w tym miejscu nadano nazwę Boczna w 1968 r.). Natomiast po śladzie obecnej ul. Kocjana zaznaczona jest ul. Marcina z Olkusza – zarówno na planach z 1933 r., jak i z lat okupacji nie ma tam żadnej ulicy, dopiero na mapie z 1960 r. pojawia się w tym miejscu ul. inż. Kocjana. Na tym planie z 1927 r. nie ma żadnego traktu w miejscu ul. Broniewskiego – ta powstała dopiero po wojnie, o czym świadczy jej nazwa.

Podczas okupacji niemieckiej Olkusz, jako włączony do III Rzeszy, przemianowano na Ilkenau, a wszystkie ulice otrzymały nazwy w języku niemieckim. Oczywiście wyrugowano całość nazw mających jakikolwiek związek z polskością, bo ul. Kościuszki stała się Goethestrasse, Mickiewicza – Schillerstrasse, 29 Listopada – Kattowitzerstrasse (Katowicka), 3 Maja – ciąg dalszy Krakauerstrasse, Głowackiego – Immanuel Kantstrasse. Nazwy innych ulic tylko w niektórych przypadkach przetłumaczono analogicznie na niemiecki: Wiejska – Dorfstrasse, Poczta – Poststrasse, Cmentarna – Friedhofstrasse, Wolbromska – Wolbromerstrasse, Krakowska – Krakauerstrasse, Czarnogórska – Schwarzerbergerstrasse. Pozostałe ulice otrzymały inne nazwy: Augustiańska – Ostlandstrasse, Szpitalna – Robert Kochstrasse, Ogrodzienicka stała się Posenerstrasse (Poznańska), Witeradowska – Gartenstrasse (Ogrodowa), Sławkowska – Beuthenstrasse (Bytomska), Skwer – Danzigerstrasse (Gdańska). Olkuski Rynek początkowo otrzymał analogiczną nazwę nazwę Marktplatz, a później – Adolf Hitler Platz (szczegóły w tab. 1).

Po zakończeniu II wojny światowej ulicom przywrócono poprzednie nazewnictwo polskie, za wyjątkiem nazw związanych z II Rzeczpospolitą – a więc z „pańską i burżuazyjną Polską”. Te wróciły jedynie na 2-3 lata, a w wielu przypad-

kach nie wróciły wcale, jednak trudno to dzisiaj dokładnie określić z braku źródeł. Na pewno tuż po 1945 roku następujące ulice zmieniły swe nazwy: ul. Buchowieckiego stała się ul. Juliana Marchlewskiego – komunisty, który w 1920 r. z Armią Czerwoną szedł na Warszawę i w Białymstoku stanął na czele Tymczasowego Komitetu Rewolucyjnego Polski; ul. Żuradzka na odcinku od torów kolejowych do południowych granic miasta została ul. gen. Karola Świerczewskiego – komunisty, dowódcy II Armii Wojska Polskiego, zastrzelonego w lutym 1947 r. przez bandy Ukraińskiej Armii Powstańczej (UPA), który „wsławił się” mordowaniem i wywózką na Sybir żołnierzy Armii Krajowej; ul. 3 Maja zmieniła się w ul. 1 Maja; ul. Ogrodzienicka stała się ul. 20 Straconych; Wolbromska stała się Armii Czerwonej – ponieważ właśnie od strony Wolbromia weszła do Olkusza 20 stycznia 1945 r. Armia Czerwona, by przynieść nową rzeczywistość na 45 długich lat; Daszyńskiego na powrót stała się Szpitalną. Z kolei ulica Westena (Fabryczna) zmieniła nazwę na Czterech Partyzantów, by potem stać się ul. Partyzantów – nazwano ją na cześć czterech partyzantów, którzy 26 listopada 1944 r. dokonali napadu na fabrykę Westena, by zdobyć zmagazynowaną tam broń²¹ (nazwa ta sprawiała kłopoty adresowe, bo często zapisywano słowo „Czterech” cyfrą „4” i po paru latach ulica ta stała się „ul. Partyzantów” – taka też widnieje na mapie z 1960 r.). Nie wiemy, czy po 1945 r. olkuski Rynek stał się znów Placem Piłsudskiego czy Rynkiem, ale na pewno od 1949 r. nosił nazwę Placu 15 Grudnia – na cześć powstania w 1948 r. Polskiej Zjednoczonej Partii Robotniczej (PZPR). Ulica Wodociągowa zmieniła nazwę na Marii Skłodowskiej-Curie. Jeszcze w 1950 r.

21 H. Osuch, op. cit., s. 100-103.

ul. Bóźnicza zmieniła nazwę na kaprała Kamionki – milicjanta rodem z Bydlina, który pracował w wolbromskim posterunku MO ciesząc się wyjątkowo złą sławą u mieszkańców Wolbromia i został zastrzelony w tymże roku przez Żołnierzy Wyklętych z grupy „Armia Podziemna”. W latach 1953-1956 ul. Szpitalna nosiła nazwę Józefa Stalina, ale nie udało się odnaleźć na to potwierdzenia w dokumentach – zaświadcza o tym jedynie relacja ustna jednego z mieszkańców tej ulicy. Po śmierci w 1948 r. Wincentego Pstrowskiego – górnik, przodownika pracy, jego imieniem nazwano część ul. Parkowej (odcinek od 29 Listopada do Kolejowej), a po śmierci w 1956 r. Bolesława Bieruta – ówczesnego I sekretarza PZPR, zmieniono ul. Gwarecką właśnie na Bieruta.

W związku z nazewnictwem ulic w Olkuszu w okresie powojennym pojawia się kilka niejasności. Na jednej z dostępnych w Internecie map, przedstawiającej sytuację topograficzną z lat 1958-61²², wydanej w latach 1960-1966 i zatytułowanej „Mapa topograficzna GUGiK w skali 1:5000 i 1:10000 (układ Borowa Góra)” widnieją dwie ulice Cmentarne. Jedna to obecna ulica Powstańców Śląskich, a druga to mała uliczka, biegnąca po zachodniej stronie przy murze Starego Cmentarza, która dopiero od 2016 r. nosi nazwę ul. Mieczysława Karwińskiego. Z kolei obecna ul. Ogrodowa nie ma naniesionej nazwy, natomiast jako Ogrodowa figuruje obecna ul. Minkiewicza, której nazwę nadano w 1981 r. Nazwę Partyzantów nosi jedynie odcinek tejże ulicy na północ od torów kolejowych, zaś jej

część biegnąca na południe od kolei przez teren fabryki OFNE to nadal ul. Fabryczna.²³

W 1963 r. w związku z setną rocznicą powstania styczniowego i śmierci w bitwie pod Krzykawką dowódcy garibaldczyków pułkownika Francesco Nullo, jego imieniem uroczystie nazwano część ul. Augustiańskiej od ul. Kościuszki do końca przy Starym Cmentarzu, gdzie znajduje się jego grób. Uroczystość tę uświetnił swą obecnością przybyły z Włoch burmistrz Bergamo – miasta, w którym urodził się olkuski bohater. Ponieważ nie może być w jednym mieście dwóch ulic o tej samej nazwie, dotychczasowa ul. Nullo przy Rynku stała się Słoneczną, choć na niej głównie panuje cień (z jednej strony rzuca go kościół św. Andrzeja, z drugiej strony ściana starostwa). Z wiadomych względów komuniści nie wrócili do jej poprzedniej nazwy sprzed 1923 r. – Kościelnej.

Po przyłączeniu w 1968 r. do Olkusza wsi Pomorzany, nadano w tej – już wtedy olkuskiej – dzielnicy nazwy ulic. Główna droga biegnąca przez Pomorzany została ulicą Długą. Natomiast boczne uliczki w tym rejonie otrzymały nazwy: Biała, Hugona Kołłątaja, Mieszka I, Pomorska, Ponikowska, Stary Olkusz, Zacisze.

W latach powojennych następowała systematyczna rozbudowa Olkusza o nowe osiedla. Ulice, powstałe w zabudowie jednorodzinnej w rejonie zachodnim miasta w pobliżu kopalni i cmentarza (tzw. Piaski), otrzymały nazwy związane z górnictwem i hutnictwem: Kruszcowa, Gwarecka, Harcerska, Skarbnika, Ołowiana, Hutnicza, Metalowa, Kolorowa, Piaskowa, Budowlanych. Na osiedlu bloków mieszkalnych, powstałym w drugiej połowie lat 60. XX wieku w dzielnicy Pakuska, główną ulicę

22 *Mapa topograficzna GUGiK w skali 1:5000 i 1:10000 (układ Borowa Góra) wydana w latach 1960-1966. Mapa przedstawia sytuację topograficzną z lat 1958-61 (on-line), [w:] ORSIP, [dostępna na:] <https://www.orsip.pl/uslugi/archiwum-panstwowe>. Link bezpośredni: <https://mapy.orsip.pl/imap/?locale=pl&gui=new&sessionID=69290>.*

23 *Ibidem.*

nazwano Aleją Tysiąclecia – ku uczczeniu 1000 lat polskiej państwowości, hucznie celebrowanej przez komunistów jako przeciwwaga dla obchodzonego przez Kościół tysiąclecia chrztu Polski. Pozostałe ulice na tym osiedlu otrzymały nazwy honorujące postacie i wydarzenia, związane z ideologią komunistyczną: Pawła Findera, Marcelego Nowotki, Hanki Sawickiej, Róży Luksemburg, Manifestu Lipcowego, Związku Młodzieży Polskiej (ZMP), Gwardii Ludowej. Po wybudowaniu w tym samym czasie obecnej drogi DK-94, której paradoksalnie do dziś nie nadano nazwy, zmieniono w 1968 r. fragmenty ulic: 20 Straconych, Wolbromskiej, Cegielnianej, Niepodległości leżące na południe od nowo wybudowanej drogi na odpowiednio: ciąg dalszy ul. Mickiewicza, ciąg dalszy ul. Kościuszki, Szkolną, Staszica. Po 1959 r. ul. Pocztowa stała się ul. Mariana Buczka (przedwojennego komunisty), ul. Boczna – ul. 20 Stycznia (by upamiętnić dzień wkroczenia w 1945 r. Armii Czerwonej do Olkusa), a Skwer – czyli potocznie Rynek Czarnogórski stał się Skwerem Janka Krasickiego (działacza PPR i jej komunistycznej młodzieżówki ZWM).

Na kolejnych powstających w Olkuszach osiedlach bloków mieszkalnych nadane nazwy ulic nie wiązały się już z narzucaną odgórnie ideologią. Na Osiedlu Młodych ulice otrzymały na swych patronów polskich pisarzy i poetów: Juliana Tuwima, Jana Kochanowskiego, Marii Konopnickiej (nadane w 1980 r.), Zygmunta Krasińskiego, Mikołaja Reja, Krzysztofa Kamila Baczyńskiego (w 1981 r.), Elizy Orzeszkowej, Zofii Nałkowskiej, Stefana Żeromskiego (w 1987 r.). Na osiedlu Słowiki natomiast w latach 1986-1987 pojawiły się

ulice nawiązujące do ruchu ludowego i walki o odzyskanie niepodległości w czasach zaborów. Centralny Plac na tym osiedlu, gdzie stoi blok z zegarem, otrzymał nazwę Plac Konstytucji 3 Maja. Natomiast ulice nazwano: Kosynierów, Wincentego Witosa, Macieja Rataja, Batalionów Chłopskich, Ks. Piotra Ściegiennego, Jakuba Szeli, Oskara Kolberga. W 1981 r., na fali krótkiej odwilży w czasie „karnawału Solidarności”, olkuski park miejski otrzymał imię Generała Stefana Buchowieckiego.

Zdarzało się też, że w latach powojennych nadawano nazwy ulic upamiętniające znaczne osoby pochodzące z Olkusa, bowiem pojawiły się ulice: Marcina Biema – średniowiecznego astronoma i teologa, inżyniera Antoniego Kocjana – konstruktora lotniczego szybowców, żołnierza AK zamordowanego przez Niemców w czasie drugiej wojny światowej.

W 1989 r. upadł komunizm i olkuskie ulice zaczęły być dekomunizowane. Jeszcze w 1989 r. olkuski Plac 15 Grudnia stał się ponownie Rynkiem, a ul. Bieruta – ul. Marszałka Piłsudskiego. Kolejne zmiany przeprowadzono w 1991 r.: ulica Marchlewskiego stała się przedłużeniem Sławkowskiej, Świerczewskiego – przedłużeniem Żuradzkiej, Waryńskiego – Floriańską, kaprała Kamionki – Bóźniczą, 20 Stycznia – Krakowskim Przedmieściem, Armii Czerwonej – Rabsztyńską, Słoneczna – Basztową, Zawadzkiego – dalszym ciągiem ul. Bylicy, Jarosława Dąbrowskiego – Gen. Jana Henryka Dąbrowskiego, Buczka – Świętokrzyską, 1 Maja – Króla Kazimierza Wielkiego, Pstrowskiego – Dworską, Szeli – Romualda Traugutta, Findera – Armii Krajowej, Nowotki – Legionów Polskich, Manifestu Lipcowego – Strzelców Olkuskich, Gwardii Ludowej – Osiecką, ZMP – kapitana

Hardego (partyzanta AK (GL-PPS) działającego w Olkuskiem), Róży Luksemburg – Jana Pawła II, Sawickiej – Kocotówką. Ta ostatnia zmiana nie była zbyt szczęśliwa, bo po kilku miesiącach ulica ta otrzymała nazwę Marii Płonowskiej (malarki związanej z Olkuszem). W 2009 r. Skwer Janka Krasickiego wrócił do nazwy Skwer.

W przypadku nazw ulic istniejących przed wojną, zmiany wprowadzane były w Olkuszu niekonsekwentnie, bowiem w kilku przypadkach przywrócono przedwojenne nazewnictwo (Skwer, Rynek oraz ulice: Sławkowska, Żuradzka, Bóżniczka), ale w innych zdecydowano się na nowe, inne niż przed wojną nazwy. Tak było w przypadku ul. Floriańskiej, nazwanej na cześć patrona strażaków (przy tej ulicy ma remizę olkuska Ochotnicza Straż Pożarna), Świętokrzyskiej – bowiem niegdyś w tym miejscu wznosił się kościół pod wezwaniem św. Krzyża, Rabsztyńskiej – przypuszczalnie z powodu zadawnionej rywalizacji pomiędzy miastami nie chciano, by ulica ta znów była Wolbromska. Także ulica 1 Maja nie stała się na powrót ulicą 3 Maja, a Króla Kazimierza Wielkiego. Argumentowano, że na osiedlu Słowiki istniał już od kilku lat Plac Konstytucji 3 Maja i nazwa 3 Maja dla głównej ulicy Olkusza mogłaby być myląca. Prawnie nie było przeszkód, bowiem ulica i plac to odrębne obiekty, dodatkowo plac ma nazwę dłuższą. Jednak zmianę wprowadzono, a przydługa nazwa Króla Kazimierza Wielkiego czasem jest skracana jako K.K. Wielkiego lub tylko Kazimierza, a powszechnie przez mieszkańców jest nazywana „Kakawu”, co nie jest najtrafniejsze...

Po upadku komunizmu nadawane nazwy ulic były raczej neutralne: Wspólna, Krucza

Góra, Polne Wzgórze, Piękna, Słoneczna, Uroczka, Zamkowa, Spacerowa, Na Skraju, Jurajska, Widokowa, Rondo Niepodległości, Skalista. Jednakże kilku ulicom nadano nazwy ku upamiętnieniu zasłużonych osobistości. Swoje ulice otrzymali: Kardynał Stefan Wyszyński – Prymas Tysiąclecia oraz osoby zasłużone dla Olkusza: Gen. Stefan Buchowiecki – twórca służb medycznych Legionów, który zmarł w 1927 r. w naszym mieście (z przemianowania części ulicy Olewińskiej biegnącej na północ od DK-94), Mieczysław Karwiński – olkuski harcerz, społecznik i żołnierz AK, księży budowniczowie olkuskich kościołów i pierwsi ich proboszczowie – ks. kanonik Stanisław Gajewski (Parafia pw. św. Maksymiliana Kolbe) ze zmiany nazwy części ul. Biema oraz Ks. Prałat Henryk Januchta (Parafia pw. Dobrego Pasterza), a także Jerzy Stamirowski – olkuski starosta w latach 1918-1932, zamordowany przez Niemców w 1943 r. na warszawskim Pawiaku, który patronuje odcinkowi olkuskiej obwodnicy (DK-793) od DK-94 do ul. Ks. Gajewskiego.

W wiejskiej części gminy nazwy ulic rozpoczęto nadawać po 1989 r. W Braciejówce nazwę ulicy Dworskiej nadano tylko w części sołectwa.²⁴ W Gorenicach nazwy ulic: Chrzanowska, Dębowa, Jodłowa, Kochmańska, Krakowska, Leśna, Skośna, Stawowa zostały nadane w drugiej połowie lat 90. XX w. Także w Kosmolowie nazwy traktom nadano w części wsi: najpierw w 2013 r. pojawiły się ulice: Na Szlaku, Spokojna, Zadole Kosmolowskie²⁵, a w 2016 r.

24 Nazwa ulicy zostały nadane mocą Uchwały Rady Miejskiej w Olkuszu nr XLIII/480/2010 z dn. 23.02.2010 r.

25 Nazwy ulic zostały nadane mocą Uchwały Rady Miejskiej w Olkuszu nr XXVI/382/2013 z dn. 2.07.2013 r.

przybyła ul. Spacerowa²⁶. W Niesułowicach ulice otrzymały nazwy w 2000 r. i są to: Dąbrówka, Dworska, Galicyjska, Głębowiec, Kamionki, Młyńska, Nad Karczmą, Ogrodowa, Pod Browarem, Polna, Stary Gościńnic, Szybowa, Wiejska, Wozowa, Żurawia.²⁷ Natomiast w Osieku nazwy ulic: Leśna i Zimnodolska²⁸ znów zostały nadane tylko w części sołectwa (wsi) w 2013 r. W Sienicznie od 1998 r. funkcjonują ulice: Marii Dąbrowskiej, Górzysta, Graniczna, Jaworowa, Malinowa, Góra, Ojcowska, Olkuska, Orzechówka, Słoneczna, Świerkowa²⁹. W Żuradzie natomiast nazwy ulic zostały nadane w 2015 r.: Akacyjowa, Krucza Góra, Leśna, Leśników, Słoneczna, Starowiejska, Wierzbie, Źródłana³⁰.

Tabliczki z nazwami ulic

W Polsce, w odróżnieniu od niektórych innych państw, przepisy prawa nie wymagają (ani nigdy nie wymagały), by tabliczki z nazwami ulic były jednolite w całym kraju. Jedyne, co nakazuje prawo, to by na narożach ulic takie tabliczki się znajdowały. Dlatego w naszym kraju każde miasto ma inne barwy tabliczek i kształt liter na nich. Do końca epoki PRL były one emaliowane i wykonane metodą tzw. lakieru piecowego, umieszczane na narożach ulic na ścianach domów lub ogrodzeniach. Były bardzo trwałe, bo służyły (i często nadal

służą) przez kilkadziesiąt lat. W Olkuszu tablice miały granatowe tło i białe litery.

Po 1989 r. zaczęto ustawiać tabliczki uliczne na specjalnych słupkach na rogach ulic, co jest praktyczniejsze i czytelniejsze dla kierowców. Często jednak materiał, z którego wykonano tabliczki, był gorszej jakości – wykonywano je na zwykłej blasze, przez co szybciej korodowały, łuszczył się z nich lakier. We wsiach gminy Olkusz, gdzie nadawano nazwy ulic, tabliczki te nadal były emaliowane i wykonane metodą „lakieru piecowego” o granatowym tle i białych literach.

Serdecznie dziękuję Urzędowi Miasta i Gminy w Olkuszu za udostępnienie archiwalnych uchwał Rady Miejskiej, bez których ten artykuł nie mógłby powstać, a także panu Jackowi Sypieniowi za konsultacje historyczne. Mam jednak świadomość, że nie wszystkie szczegóły udało się jednoznacznie wyjaśnić. Oczekuję na wszelkie uwagi i uzupełnienia przesłane na adres mailowy nkaras@op.pl, redakcji „Ilcusianów” lub olkuskiej Biblioteki.

Tabela 1. Olkusz. Nazwy ulic

Wyjaśnienie: Nazwy rond wpisane są pod literą „r”, nazwy placów wpisane są pod literą „p”, nazwy alei wpisane są pod literą „a”, a nazwy ulic zaczynające się liczebnikiem (typu 3 Maja itp.) pod literą od nazwy następnego słowa (w tym przypadku pod literą „m”).

26 Nazwa ulicy nadana Uchwałą Rady Miejskiej w Olkuszu nr XV/243/2016 z dn. 9.03.2016 r.

27 Nazwy ulic zostały nadane mocą Uchwały Rady Miejskiej w Olkuszu nr XXXI/303/2000 z dn. 14.07.2000 r.

28 Nazwy ulic zostały nadane mocą Uchwały Rady Miejskiej w Olkuszu nr XXIV/355/2013 z 14.03.2013r.

29 Nazwy ulic zostały nadane mocą Uchwały Rady Miejskiej w Olkuszu nr LI/407/98 z dn. 28.05.1998 r.

30 Nazwy ulic zostały nadane mocą Uchwały Rady Miejskiej w Olkuszu nr IX/175/2015 z dn. 20.10.2015 r.

Lp	Obecna nazwa ulicy	Nazwa ulicy przed 1918 rokiem (pisana w języku rosyjskim - cyrylicy)	Nazwa ulicy w latach 1918-X.1939	Nazwa ulicy w latach X.1939 - I.1945 (w nawiasie tłumaczona na język polski)	Nazwa ulicy w latach I.1945-1989 ^[33]	Nazwa ulicy od 1990 r.
1	Aleja 1000-lecia (Aleja Tysiąclecia)	nie istniała	nie istniała	nie istniała	Aleja 1000-lecia (Aleja Tysiąclecia)	Aleja 1000-lecia (Aleja Tysiąclecia)
2	Armii Krajowej	nie istniała	nie istniała	nie istniała	Findera Pawła	Findera Pawła (1990 r. - 1991 r.) Armii Krajowej (od 1991r.) ^[20]
3	Asnyka Adama	nie istniała	nie istniała	nie istniała	Asnyka Adama ^[2] wytyczono i nadano nazwę dn. 13.12.1976 r.	Asnyka Adama
4	Astrów	nie istniała	nie istniała	nie istniała	Astrów ^[6] wytyczono i nadano nazwę dn. 16.12.1982 r.	Astrów
5	Augustiańska	Augustiańska (do 1874 r.) Miechowska (od 1874 r. do najdalej 1902 r.) Augustiańska (od przynajmniej 1902 r.)	Augustiańska	Ostlandstrasse (Wschodnich landów)	Augustiańska	Augustiańska
6	Baczyńskiego Krzysztofa Kamila	nie istniała	nie istniała	nie istniała	Baczyńskiego Krzysztofa Kamila ^[5] wytyczono i nadano nazwę dn. 28.10.1981 r.	Baczyńskiego Krzysztofa Kamila
7	Basztowa	Nowe Przejście (1874 r. - najdalej do 1902 r.) Kościelna (od przynajmniej 1902 r.)	Kościelna (do 1923 r.) Pułkownika Nullo Francesco (od 1923 r.)	Kirchstrasse (Kościelna)	Pułkownika Nullo Francesco (1945 r. - 1963 r.) Słoneczna (1963 r. - 1990 r.)	Słoneczna (1990 r. - 1991 r.) Basztowa (od 1991 r.) ^[20]
8	Batalionów Chłopskich	nie istniała	nie istniała	nie istniała	Batalionów Chłopskich ^[10] wytyczono i nadano nazwę dn. 29.09.1986 r.	Batalionów Chłopskich
9	Biała	nie istniała poza granicami miasta Olkusza - na terenie wsi Pomorzany	nie istniała poza granicami miasta Olkusza - na terenie wsi Pomorzany	nie istniała poza granicami miasta Olkusza - na terenie wsi Pomorzany	Biała	Biała
10	Biema Marcina	nie istniała	nie istniała	nie istniała	Biema Marcina	Biema Marcina
11	Boczna	nie istniała	nie istniała (na mapie z 1927 r. w miejscu tej ulicy była projektowana ul. Rafała z Miechowa)	nie istniała	Boczna ^[11] wytyczono i nadano nazwę dn. 24.09.1968 r.	Boczna
12	Bohaterów Westerplatte	nie istniała	nie istniała	nie istniała	Bohaterów Westerplatte ^[6] wytyczono i nadano nazwę dn. 16.12.1982 r.	Bohaterów Westerplatte

Lp	Obecna nazwa ulicy	Nazwa ulicy przed 1918 rokiem (pisana w języku rosyjskim - cyrylicy)	Nazwa ulicy w latach 1918-X.1939	Nazwa ulicy w latach X.1939 - I.1945 (w nawiasie tłumaczone na język polski)	Nazwa ulicy w latach I.1945-1989 ^[33]	Nazwa ulicy od 1990 r.
13	Bóźnicza	Żydowska (do 1874 r.) Targowa (1874 r. - najdalej do 1902 r.) Bóźnicza (od przynajmniej 1902 r.)	Bóźnicza (zapisywana jako Boźniczna)	Alte Gasse (Stara)	Bóźnicza (1945 r. - 1950 r.) Kaprala Kamionki (1950 r. - 1990 r.)	Kaprala Kamionki (1990 r. - 1991 r.) Bóźnicza (od 1991 r.) ^[20]
14	Broniewskiego Władysława	nie istniała	nie istniała	nie istniała	Broniewskiego Władysława	Broniewskiego Władysława
15	Generała Buchowieckiego Stefana	nie istniała	ciąg dalszy ul. Olewińskiej	ciąg dalszy Waldstrasse (ciąg dalszy Leśnej)	ciąg dalszy ul. Olewińskiej	ciąg dalszy ul. Olewińskiej (1990 r. - 1999 r.) Generała Buchowieckiego Stefana (od 1999 r.) ^[23]
16	Budowlanych	nie istniała	nie istniała	nie istniała	Budowlanych ^[2] wytyczono i nadano nazwę dn. 13.12.1976 r.	Budowlanych
17	Bylicy Marcina	nie istniała	Północna (wówczas ta ulica była dłuższa, skręcała na zachód w miejscu dzisiejszej DK-94 i dochodziła do ul. Cegielnianej)	Nordstrasse (Północna) (wówczas ta ulica była dłuższa, skręcała na zachód w miejscu dzisiejszej DK-94 i dochodziła do ul. Cegielnianej)	Północna (całość) (1945r.-po 1960r.) Bylicy Marcina (część ulicy na północ od ul. Nullo) (po 1960r.-1990r.) Zawadzkiego Aleksandra (część ulicy od ul. 1 Maja do ul. Nullo) (po 1960r.-1990r.)	Bylicy Marcina (część ulicy na północ od ul. Nullo) (1990 r. - 1991 r.) Zawadzkiego Aleksandra (część ulicy od ul. 1 Maja do ul. Nullo) (1990 r. - 1991 r.) Bylicy Marcina (całość od 1991 r.) ^[20]
18	Cegielniana	nie istniała	Cegielniana	Ziegeleistrasse (Cegielniana)	Cegielniana	Cegielniana
19	Chopina Fryderyka	nie istniała	nie istniała poza granicami miasta Olkusza - na terenie wsi Witeradów.	nie istniała poza granicami miasta Olkusza - na terenie wsi Witeradów.	Chopina Fryderyka	Chopina Fryderyka
20	Czarnogórska	nie istniała	Czarnogórska (zapisywana również jako Czarno-Górska)	Schwarzenbergerstrasse (Czarnogórska)	Czarnogórska (zapisywana również „Czarna Góra”)	Czarnogórska
21	Generała Dąbrowskiego Jana Henryka	nie istniała	nie istniała	nie istniała	Generała Dąbrowskiego Jarosława	Generała Dąbrowskiego Jarosława (1990 r. - 1991 r.) Generała Dąbrowskiego Jana Henryka (od 1991 r.) ^[20]
22	Długa	bez nazwy poza granicami miasta Olkusza - na terenie wsi Pomorzany	bez nazwy poza granicami miasta Olkusza - na terenie wsi Pomorzany	bez nazwy poza granicami miasta Olkusza - na terenie wsi Pomorzany	Długa	Długa
23	Dworska	nie istniała	Czarnogórska (razem z obecną Czarnogórką) (zapisywana również jako Czarno-Górska)	Parkstrasse (Parkowa) (razem z obecną Parkową)	Parkowa (?) (1945 r. - 1948 r.) Pstrowskiego Wincentego (1948 r. - 1990 r.)	Pstrowskiego Wincentego (1990 r. - 1991 r.) Dworska (od 1991 r.) ^[20]

Lp	Obecna nazwa ulicy	Nazwa ulicy przed 1918 rokiem (pisana w języku rosyjskim - cyrylicy)	Nazwa ulicy w latach 1918-X.1939	Nazwa ulicy w latach X.1939 -I.1945 (w nawiasie tłumaczona na język polski)	Nazwa ulicy w latach I.1945-1989 ^[33]	Nazwa ulicy od 1990 r.
24	Dygańskiego Adolfa	nie istniała	nie istniała	nie istniała	Dygańskiego Adolfa ^[2] wytyczono i nadano nazwę dn. 13.12.1976 r.	Dygańskiego Adolfa
25	Floriańska	Tyły żydowskie (koniec XVIII wieku) Parczewska	Floriańska	Flur(?)strasse	Waryńskiego Ludwika	Waryńskiego Ludwika (1990 r. - 1991 r.) Floriańska (od 1991 r.) ^[20]
26	Księdza Kanonika Gajewskiego Stanisława	nie istniała	nie istniała	nie istniała	ciąg dalszy ul. Biema Marcina	ciąg dalszy ul. Biema Marcina (1990 r. - 2010 r.) Księdza Kanonika Gajewskiego Stanisława (od 2010 r.) ^[29]
27	Gęsia	nie istniała	Gęsia	Nebenstrasse	Gęsia	Gęsia
28	Głowackiego Bartosza	nie istniała	Głowackiego Bartosza	Immanuel Kantstrasse (Immanuela Kanta)	Głowackiego Bartosza	Głowackiego Bartosza
29	Górnicza	Za Murami (w XIX w.) Górnicza	Górnicza	Schulstrasse (Szkolna)	Górnicza	Górnicza
30	Gwarecka	nie istniała	nie istniała	nie istniała	Gwarecka ^[2] wytyczono i nadano nazwę dn. 13.12.1976 r.	Gwarecka
31	Gwarków	nie istniała	nie istniała	nie istniała	Gwarków	Gwarków
32	Harcerska	nie istniała	nie istniała	nie istniała	Harcerska	Harcerska
33	Kapitana Hardego	nie istniała	nie istniała	nie istniała	ZMP (Związku Młodzieży Polskiej) ^[1] wytyczono i nadano nazwę dn. 24.09.1968 r.	ZMP (Związku Młodzieży Polskiej) (1990 r. - 1991 r.) Kapitana Hardego (od 1991 r.) ^[20]
34	Hutnicza	nie istniała	nie istniała	nie istniała	Hutnicza ^[2] wytyczono i nadano nazwę dn. 13.12.1976 r.	Hutnicza
35	Jana Pawła II	nie istniała	nie istniała	nie istniała	Luksemburg Róży	Luksemburg Róży (1990 r. - 1991 r.) Jana Pawła II (od 1991 r.) ^[20]
36	Księdza Prałata Januchty Henryka	nie istniała	nie istniała	nie istniała	nie istniała	Księdza Prałata Januchty Henryka ^[31] wytyczono i nadano nazwę dn. 22.12.2015 r.
37	Jasna	nie istniała	Jasna	Rabensteinerstrasse (Rabsztyńska)	Jasna	Jasna
38	Jaśminowa	nie istniała	nie istniała	nie istniała	Jaśminowa ^[6] wytyczono i nadano nazwę dn. 16.12.1982 r.	Jaśminowa
39	Jesionowa	nie istniała	nie istniała	nie istniała	Jesionowa ^[6] wytyczono i nadano nazwę dn. 16.12.1982 r.	Jesionowa

Lp	Obecna nazwa ulicy	Nazwa ulicy przed 1918 rokiem (pisana w języku rosyjskim - cyrylicy)	Nazwa ulicy w latach 1918-X.1939	Nazwa ulicy w latach X.1939 -I.1945 (w nawiasie tłumaczone na język polski)	Nazwa ulicy w latach I.1945-1989 ^[33]	Nazwa ulicy od 1990 r.
40	Jurajska	nie istniała	nie istniała	nie istniała	nie istniała	Jurajska ^[26] wytyczono i nadano nazwę dn. 28.10.2006 r.
41	Kamyk	nie istniała	bez nazwy	bez nazwy	Kamyk	Kamyk
42	Kantego Jana	nie istniała	Św. Kantego Jana	brak danych	Kantego Jana	Kantego Jana
43	Karwińskiego Mieczysława	nie istniała	Cmentarna	Friedhofstrasse (Cmentarna)	Cmentarna na mapie z 1960 r. używano nazwy Cmentarna, w późniejszych latach ulica bez nazwy	bez nazwy (1990 r. – 2016 r.) Karwińskiego Mieczysława (od 2016 r.) ^[32]
44	Kasztanowa	nie istniała	nie istniała	nie istniała	Kasztanowa ^[6] wytyczono i nadano nazwę dn. 16.12.1982 r.	Kasztanowa
45	Króla Kazimierza Wielkiego	Ojcowska	3 Maja	ciąg dalszy Krakauerstrasse (ciąg dalszy Krakowskiej)	1-go Maja	1 Maja (1990 r. – 1991 r.) Króla Kazimierza Wielkiego (od 1991 r.) ^[20]
46	Klonowa	nie istniała	nie istniała	nie istniała	Klonowa ^[6] wytyczono i nadano nazwę dn. 16.12.1982 r.	Klonowa
47	Kluczevska	nie istniała	nie istniała	nie istniała	Kluczevska	Kluczevska
48	Kochanowskiego Jana	nie istniała	nie istniała	nie istniała	Kochanowskiego Jana ^[4] wytyczono i nadano nazwę dn. 10.04.1980 r.	Kochanowskiego Jana
49	Inżyniera Kocjana Antoniego	nie istniała	nie istniała (na mapie z 1927 r. w miejscu tej ulicy była projektowana ul. Marcina z Olkusza)	nie istniała	Kocjana Antoniego wytyczono i nadano nazwę pomiędzy 1945 r. a 1960 r. ^[33]	Kocjana Antoniego
50	Kolberga Oskara	nie istniała	nie istniała	nie istniała	Kolberga Oskara ^[11] wytyczono i nadano nazwę dn. 19.12.1986 r.	Kolberga Oskara
51	Kolejowa	nie istniała	Zagrodzka (? r. - ? r.) Kolejowa (od ? r.)	Bahnstrasse (Kolejowa)	Kolejowa	Kolejowa
52	Kolorowa	nie istniała	nie istniała	nie istniała	Kolorowa ^[2] wytyczono i nadano nazwę dn. 13.12.1976 r.	Kolorowa
53	Kołątąja Hugona	nie istniała poza granicami miasta Olkusza - na terenie wsi Pomorzany	nie istniała poza granicami miasta Olkusza - na terenie wsi Pomorzany	nie istniała poza granicami miasta Olkusza - na terenie wsi Pomorzany	Kołątąja Hugona	Kołątąja Hugona
54	Konopnickiej Marii	nie istniała	nie istniała	nie istniała	Konopnickiej Marii ^[4] wytyczono i nadano nazwę dn. 10.04.1980 r.	Konopnickiej Marii
55	Kopalniana	nie istniała	nie istniała	nie istniała	Kopalniana ^[1] wytyczono i nadano nazwę dn. 24.09.1968 r.	Kopalniana

Lp	Obecna nazwa ulicy	Nazwa ulicy przed 1918 rokiem (pisana w języku rosyjskim - cyrylicy)	Nazwa ulicy w latach 1918-X.1939	Nazwa ulicy w latach X.1939 - I.1945 (w nawiasie tłumaczona na język polski)	Nazwa ulicy w latach I.1945-1989 ^[33]	Nazwa ulicy od 1990 r.
56	Kopernika Mikołaja	nie istniała	nie istniała	nie istniała	Kopernika Mikołaja	Kopernika Mikołaja
57	Korcza Janusza	nie istniała	nie istniała	nie istniała	Korcza Janusza ^[3] wytyczono i nadano nazwę dn. 10.10.1979 r.	Korcza Janusza
58	Kosynierów	nie istniała	nie istniała	nie istniała	Kosynierów ^[10] wytyczono i nadano nazwę dn. 29.09.1986 r.	Kosynierów
59	Kościuszki Tadeusza	Władymirowska (Aleja Włodzimierska)	Kościuszki Tadeusza (od ul. Szpitalnej do ul. Górniczej) ciąg dalszy ul. Wolbromskiej (od ul. Górniczej na północ)	Goethestrasse (Goetego) (od ul. Szpitalnej do ul. Górniczej) ciąg dalszy Wolbromerstrasse (od ul. Górniczej na północ)	Kościuszki Tadeusza (od ul. Szpitalnej do ul. Górniczej) (1945 r. – 1968 r.) ciąg dalszy ul. Armii Czerwonej (od ul. Górniczej do DK-94) (1945 r. - 1968 r.) ^[9] Kościuszki Tadeusza (całość od 1968 r.)	Kościuszki Tadeusza
60	Krakowska	Krakowska	Krakowska	Krakauerstrasse (Krakowska)	Krakowska	Krakowska
61	Krakowskie Przedmieście	nie istniała	Boczna	Seitenstrasse (Boczna)	Boczna (1945 r. - ok. 1960 r.) 20 Stycznia (ok. 1960 r. - 1990 r.)	20 Stycznia (1990 r. - 1991 r.) Krakowskie Przedmieście (od 1991 r.) ^[20]
62	Kraśińskiego Zygmunta	nie istniała	nie istniała	nie istniała	Kraśińskiego Zygmunta ^[5] wytyczono i nadano nazwę dn. 28.10.1981 r.	Kraśińskiego Zygmunta
63	Krótką	nie istniała	Bazarowa (? r. - ? r.) Krótką (od ? r.)	Kurzestrasse (Krótką)	Krótką	Krótką
64	Krucza Góra	nie istniała	nie istniała	nie istniała	nie istniała	Krucza Góra ^[25] wytyczono i nadano nazwę 12.10.2005 r.
65	Kruszcowa	nie istniała	nie istniała	nie istniała	Kruszcowa ^[2] wytyczono i nadano nazwę dn. 13.12.1976 r.	Kruszcowa
66	Krzywa	Krzywe Przejście (1874 r. - najdalej do 1902 r.) Żydowska (od przynajmniej 1902 r.)	Krzywa	Krummestrasse	Krzywa	Krzywa
67	Kwiatowa	nie istniała	nie istniała	nie istniała	Kwiatowa ^[1] wytyczono i nadano nazwę dn. 24.09.1968 r.	Kwiatowa
68	Legionów Polskich	nie istniała	nie istniała	nie istniała	Nowotki Marceliego	Nowotki Marceliego (1990 r. - 1991 r.) Legionów Polskich (od 1991 r.) ^[20]
69	Leśna	nie istniała	nie istniała	nie istniała	Leśna	Leśna

Lp	Obecna nazwa ulicy	Nazwa ulicy przed 1918 rokiem (pisana w języku rosyjskim - cyrylicy)	Nazwa ulicy w latach 1918-X.1939	Nazwa ulicy w latach X.1939 -I.1945 (w nawiasie tłumaczona na język polski)	Nazwa ulicy w latach I.1945-1989 ^[33]	Nazwa ulicy od 1990 r.
70	Lipowa	nie istniała	nie istniała	nie istniała	Lipowa ^[6] wytyczono i nadano nazwę dn. 16.12.1982 r.	Lipowa
71	29 Listopada	Niesułowska	29-go Listopada	Kattowitzerstrasse (Katowicka)	29 Listopada	29 Listopada
72	Łukasińskiego Waleriana	nie istniała	Łukasińskiego Waleriana	Friedhofstrasse (Cmentarna) (razem z obecną ul. Karwińskiego)	Łukasińskiego Waleriana	Łukasińskiego Waleriana
73	Makowa	nie istniała	nie istniała	nie istniała	Makowa ^[6] wytyczono i nadano nazwę dn. 16.12.1982 r.	Makowa
74	Malinowa	nie istniała	nie istniała	nie istniała	Malinowa ^[6] wytyczono i nadano nazwę dn. 16.12.1982 r.	Malinowa
75	Mazaniec	nie istniała	Mazaniec istniała jako nazwa zwyczajowa	brak danych	Mazaniec ^{[8], [33]} urzędową nazwę nadano dn. 29.06.1983 r., ale nazwa tej ulicy naniesiona jest na mapie z lat 1960-1966	Mazaniec
76	Mazaniec Boczna	nie istniała	Mazaniec Boczna istniała jako nazwa zwyczajowa	brak danych	Mazaniec Boczna ^[8] urzędową nazwę nadano dn. 29.06.1983 r.	Mazaniec Boczna
77	Metalowa	nie istniała	nie istniała	nie istniała	Metalowa ^[2] wytyczono i nadano nazwę dn. 13.12.1976 r.	Metalowa
78	Mickiewicza Adama	Zachodnie Planty (do 1874 r.) Aleksandrowska (od 1874 r.)	Mickiewicza Adama (od ul. Szpitalnej do ul. Górniczej) ciąg dalszy ul. Ogrodzienieckiej (na północ od ul. Górniczej)	Schillerstrasse	Mickiewicza Adama (od ul. Szpitalnej do ul. Górniczej) (1945 r. - 1968 r.) ciąg dalszy ul. 20 Straconych (od ul. Górniczej do DK-94) (1945 r. - 1968 r.) Mickiewicza Adama (całość od 1968 r.) ^[6]	Mickiewicza Adama
79	Mieszka I	nie istniała poza granicami miasta Olkusza - na terenie wsi Pomorzany	nie istniała poza granicami miasta Olkusza - na terenie wsi Pomorzany	nie istniała poza granicami miasta Olkusza - na terenie wsi Pomorzany	Mieszka I	Mieszka I
80	Miła	nie istniała	Miła	Randstrasse (Krańcowa)	Miła	Miła
81	Minkiewicza Antoniego	nie istniała	nie istniała	nie istniała	Oгородowa (1945 r. - 1981 r.) Minkiewicza Antoniego (od 1981 r.) ^[5]	Minkiewicza Antoniego
82	Na Skarpie	nie istniała	nie istniała	nie istniała	Na Skarpie wytyczono i nadano nazwę w 1965 r.	Na Skarpie

Lp	Obecna nazwa ulicy	Nazwa ulicy przed 1918 rokiem (pisana w języku rosyjskim - cyrylicy)	Nazwa ulicy w latach 1918-X.1939	Nazwa ulicy w latach X.1939 -I.1945 (w nawiasie tłumaczona na język polski)	Nazwa ulicy w latach I.1945-1989 ^[33]	Nazwa ulicy od 1990 r.
83	Na Skraju	nie istniała	nie istniała	nie istniała	nie istniała	Na Skraju ^[26] wytyczono i nadano nazwę dn. 28.10.2008 r.
84	Nałkowskiej Zofii	nie istniała	nie istniała	nie istniała	Nałkowskiej Zofii ^[13] wytyczono i nadano nazwę dn. 19.07.1985 r.	Nałkowskiej Zofii
85	Niepodległości	Ogrodowa	Ogrodowa (do 19?? r.) Niepodległości (od 19?? r.)	Mühlenstrasse (Młyńska)	Niepodległości	Niepodległości
86	Nowa	nie istniała	Nowa	Mozartstrasse (Mozarta)	Nowa	Nowa
87	Nowowiejska	nie istniała	nie istniała	nie istniała	Nowowiejska ^[12] wytyczono i nadano nazwę dn. 26.03.1968 r.	Nowowiejska
88	Pułkownika Nullo Francesco	ciąg dalszy ul. Augustiańskiej	ciąg dalszy ul. Augustiańskiej	ciąg dalszy Ostlandstrasse (Wschodnich landów)	ciąg dalszy ul. Augustiańskiej (1945 r. – 1963 r.) Pułkownika Nullo Francesco (od 1963 r.)	Pułkownika Nullo Francesco
89	Ogrodowa	nie istniała	Ogrodowa	Mühlenstrasse (Młyńska) (razem z obecną ul. Niepodległości)	Ogrodowa	Ogrodowa
90	Okrzei Stefana	nie istniała	nie istniała	nie istniała	Okrzei Stefana ^[2] wytyczono i nadano nazwę dn. 13.12.1976 r.	Okrzei Stefana
91	Olewińska	nie istniała	Olewińska	Waldstrasse (Leśna)	Olewińska	Olewińska
92	Ołowiana	nie istniała	nie istniała	nie istniała	Ołowiana ^[2] wytyczono i nadano nazwę dn. 13.12.1976 r.	Ołowiana
93	Orzeszkowej Elizy	nie istniała	nie istniała	nie istniała	Orzeszkowej Elizy ^[13] wytyczono i nadano nazwę dn. 19.07.1985 r.	Orzeszkowej Elizy
94	Osiecka	nie istniała	nie istniała	nie istniała	Gwardii Ludowej	Gwardii Ludowej (1990 r. - 1991 r.) Osiecka (od 1991 r.) ^[20]
95	Pakuska	nie istniała	Pakuska	Lerchenweg (Skowronkowa)	Pakuska	Pakuska
96	Parcówka	nie istniała	nie istniała	nie istniała	Parcówka ^[7] wytyczono i nadano nazwę 31.01.1977 r.	Parcówka
97	Parcze	nie istniała	Parcze	brak danych	Parcze	Parcze
98	Park im. Generała Stefana Buchowieckiego	nie istniał	Park Miejski (bez nazwy)	Park Miejski (bez nazwy)	Park im. Generała Stefana Buchowieckiego ^[5] nadano nazwę dn. 28.10.1981 r.	Park im. Generała Stefana Buchowieckiego
99	Parkowa	nie istniała	ciąg dalszy Czarnogórskiej	Parkstrasse (Parkowa)	Parkowa	Parkowa

Lp	Obecna nazwa ulicy	Nazwa ulicy przed 1918 rokiem (pisana w języku rosyjskim - cyrylicy)	Nazwa ulicy w latach 1918-X.1939	Nazwa ulicy w latach X.1939 -I.1945 (w nawiasie tłumaczone na język polski)	Nazwa ulicy w latach I.1945-1989 ^[33]	Nazwa ulicy od 1990 r.
100	Partyzantów	nie istniała	Fabryczna (do 1934 r.?) Westena Piotra (od 1934 r.?)	Peter Westenstrasse (Westena)	Partyzantów (w okresie kilku lat po II wojnie światowej ul. Czterech Partyzantów) Na mapie z 1960-1966 r. część ul. Partyzantów na południe od torów kolejowych nosi nazwę Fabryczna ^[33]	Partyzantów
101	Piaskowa	nie istniała	nie istniała	nie istniała	Piaskowa ^[2] wytyczono i nadano nazwę dn. 13.12.1976 r.	Piaskowa
102	Piękna	nie istniała	nie istniała	nie istniała	nie istniała	Piękna ^[30] wytyczono i nadano nazwę dn. 22.09.2012 r.
103	Marszałka Piłsudskiego Józefa	nie istniała	Gwarecka	Peslatazzestrasse	Gwarecka (1945 r. - 1956 r.) Bieruta Bolesława (1956 r. - 1989 r.) Marszałka Piłsudskiego Józefa (od 1989 r.) ^[148]	Marszałka Piłsudskiego Józefa
104	Plac Konstytucji 3 Maja	nie istniał	nie istniał	nie istniał	Plac Konstytucji 3 Maja ^[15] wytyczono i nadano nazwę dn. 19.10.1987 r.	Plac Konstytucji 3 Maja
105	Płonowskiej Marii	nie istniała	nie istniała	nie istniała	Sawickiej Hanki ^[2] wytyczono i nadano nazwę dn. 13.12.1976 r.	Sawickiej Hanki (1990 r. - 1991 r.) Kocotówka (1991 r.) ^[20] Płonowskiej Marii (od 1991 r.) ^[21]
106	Podgrabie	nie istniała	Podgrabie Parczewskie	brak danych	Podgrabie	Podgrabie
107	Polna	nie istniała	Polna (?)	Gorestrasse	Polna	Polna
108	Polne Wzgórze	nie istniała	nie istniała	nie istniała	nie istniała	Polne Wzgórze ^[26] wytyczono i nadano nazwę dn. 28.10.2008 r.
109	Pomorska	nie istniała poza granicami miasta Olkusza - na terenie wsi Pomorzany	nie istniała poza granicami miasta Olkusza - na terenie wsi Pomorzany	nie istniała poza granicami miasta Olkusza - na terenie wsi Pomorzany	Pomorska	Pomorska
110	Ponikowska	nie istniała	nie istniała poza granicami miasta Olkusza - na terenie wsi Pomorzany	nie istniała poza granicami miasta Olkusza - na terenie wsi Pomorzany	Ponikowska	Ponikowska
111	Powstańców Śląskich	nie istniała	bez nazwy	bez nazwy	Cmentarna (1945 r. - po 1960 r.) Powstańców Śląskich (od po 1960 r.)	Powstańców Śląskich
112	Przemysłowa	nie istniała	nie istniała	nie istniała	Przemysłowa	Przemysłowa

Lp	Obecna nazwa ulicy	Nazwa ulicy przed 1918 rokiem (pisana w języku rosyjskim - cyrylicy)	Nazwa ulicy w latach 1918-X.1939	Nazwa ulicy w latach X.1939 - I.1945 (w nawiasie tłumaczona na język polski)	Nazwa ulicy w latach I.1945-1989 ^[33]	Nazwa ulicy od 1990 r.
113	Generała Pułaskiego Kazimierza	nie istniała	Generała Pułaskiego Kazimierza	Wolfstrasse (Wilcza)	Generała Pułaskiego Kazimierza	Generała Pułaskiego Kazimierza
114	Rabsztyńska	Górna (do 1874 r.) Wolbromska (od 1874 r.)	Wolbromska	Wolbromerstrasse (Wolbromska)	Armii Czerwonej	Armii Czerwonej (1990 r. - 1991 r.) Rabsztyńska (od 1991 r.) ^[20]
115	Rataja Macieja	nie istniała	nie istniała	nie istniała	Rataja Macieja ^[10] wytyczono i nadano nazwę dn. 29.09.1986 r.	Rataja Macieja
116	Reja Mikołaja	nie istniała	nie istniała	nie istniała	Reja Mikołaja ^[5] wytyczono i nadano nazwę dn. 28.10.1981 r.	Reja Mikołaja
117	Rondo Niepodległości	nie istniało	nie istniało	nie istniało	nie istniało	Rondo Niepodległości wytyczono i nadano nazwę dn. 29.05.2018 r. ^[35]
118	Różana	nie istniała	nie istniała	nie istniała	Różana ^[6] wytyczono i nadano nazwę dn. 16.12.1982 r.	Różana
119	Rydla Lucjana	nie istniała poza granicami miasta Olkusza - na terenie wsi Witaradów	nie istniała poza granicami miasta Olkusza - na terenie wsi Witaradów	nie istniała poza granicami miasta Olkusza - na terenie wsi Witaradów	Rydla Lucjana	Rydla Lucjana
120	Rynek	Rynek	Rynek (do 1935 r.) Plac Marszałka Józefa Piłsudskiego (od 1935 r.)	Mark Platz, potem Adolf Hitler Platz (Rynek, potem Plac Hitlera)	Rynek (1945 r. - 1949 r.) Plac 15 Grudnia (1949 r. - 1989 r.) Rynek (od 1989 r.) ^[19]	Rynek
121	Rzemieślnicza	nie istniała	nie istniała	nie istniała	Rzemieślnicza ^[17] wytyczono i nadano nazwę dn. 26.04.1987 r.	Rzemieślnicza
122	Sienkiewicza Henryka	nie istniała	nie istniała	nie istniała	Sienkiewicza Henryka	Sienkiewicza Henryka
123	Sikorka	bez nazwy poza granicami miasta Olkusza - na terenie wsi Sikorka	bez nazwy poza granicami miasta Olkusza - na terenie wsi Sikorka	bez nazwy poza granicami miasta Olkusza - na terenie wsi Sikorka	Sikorka	Sikorka
124	Skalista	nie istniała	nie istniała	nie istniała	nie istniała	Skalista ^[26] wytyczono i nadano nazwę dn. 28.10.2008 r.
125	Skalska	nie istniała	Skalska	Bergstrasse (Górska)	Skalska	Skalska
126	Skarbnika	nie istniała	nie istniała	nie istniała	Skarbnika ^[2] wytyczono i nadano nazwę dn. 13.12.1976 r.	Skarbnika
127	Składowa	nie istniała	Składowa	Kriegerstrasse (Wojenna)	Składowa	Składowa
128	Skłodowskiej-Curie Marii	nie istniała	Wodociągowa	Forststrasse (Leśna, Szańcowa ?)	Skłodowskiej-Curie Marii	Skłodowskiej-Curie Marii

Lp	Obecna nazwa ulicy	Nazwa ulicy przed 1918 rokiem (pisana w języku rosyjskim - cyrylicy)	Nazwa ulicy w latach 1918-X.1939	Nazwa ulicy w latach X.1939 - I.1945 (w nawiasie tłumaczone na język polski)	Nazwa ulicy w latach I.1945-1989 ^[33]	Nazwa ulicy od 1990 r.
129	Skwer	nie istniała	Skwer	Danzigerstrasse (Gdańska)	Skwer Janka Krasickiego	Skwer Janka Krasickiego (1990 r. - 2009 r.) Skwer (od 2009 r.) ^[27]
130	Sławkowska	Sławkowska	Sławkowska (całość do 1927 r.) Generała Buchowieckiego Stefana (od Rynku do ul. Mickiewicza (1927 r. - 1939 r.) Sławkowska (od ul. Mickiewicza na zachód) (1927 r. - 1939 r.)	Beuthenerstrasse (Bytomska)	Marchlewskiego Juliana (od Rynku do ul. Mickiewicza) Sławkowska (od ul. Mickiewicza do DK-94)	Marchlewskiego Juliana (od Rynku do ul. Mickiewicza) (1990 r. - 1991 r.) Sławkowska (od ul. Mickiewicza do DK-94) (1990 r. - 1991 r.) Sławkowska (całość od 1991 r.) ^[20]
131	Słoneczna	nie istniała	nie istniała	nie istniała	nie istniała	Słoneczna ^[30] wytyczono i nadano nazwę dn. 22.05.2012 r.
132	Słowackiego Juliusza	nie istniała	Słowackiego Juliusza	brak danych	Słowackiego Juliusza	Słowackiego Juliusza
133	Sobieskiego Jana III	nie istniała	Sobieskiego III Jana	Wiesenstrasse (Łąkowa)	Sobieskiego Jana III	Sobieskiego Jana III
134	Sosnowa	nie istniała	nie istniała	nie istniała	Sosnowa	Sosnowa
135	Spacerowa	nie istniała	nie istniała	nie istniała	nie istniała	Spacerowa ^[26] wytyczono i nadano nazwę dn. 28.10.2008 r.
136	Spółdzielcza	nie istniała	nie istniała	nie istniała	Spółdzielcza ^[16] wytyczono i nadano nazwę dn. 1.03.1987 r.	Spółdzielcza
137	Stamirowskiego Jerzego	nie istniała	nie istniała	nie istniała	nie istniała	Stamirowskiego Jerzego ^[34] nadano nazwę dn. 29.05.2018 r.
138	Stary Olkusz	nie istniała poza granicami miasta Olkusza - na terenie wsi Pomorzany	nie istniała poza granicami miasta Olkusza - na terenie wsi Pomorzany	nie istniała poza granicami miasta Olkusza - na terenie wsi Pomorzany	Stary Olkusz	Stary Olkusz
139	Staszica Stanisława	ciąg dalszy ul. Ogrodowej (obecnie ul. Niepodległości)	ciąg dalszy ul. Niepodległości	ciąg dalszy Muhlenstrasse (ciąg dalszy Młyńskiej)	ciąg dalszy ul. Niepodległości (1945 r. - 1968 r.) Staszica Stanisława (od 1968 r.) ^[11]	Staszica Stanisława
140	Storczykowa	nie istniała	nie istniała	nie istniała	Storczykowa ^[6] wytyczono i nadano nazwę dn. 16.12.1982 r.	Storczykowa
141	20 Straconych	Ogrodzeniecka	Ogrodzeniecka	Posenerstrasse (Poznańska)	20 Straconych	20 Straconych
142	Strzelców Olkuskich	nie istniała	nie istniała	nie istniała	Manifestu Lipcowego	Manifestu Lipcowego (1990 r. - 1991 r.) Strzelców Olkuskich (od 1991 r.) ^[20]

Lp	Obecna nazwa ulicy	Nazwa ulicy przed 1918 rokiem (pisana w języku rosyjskim - cyrylicy)	Nazwa ulicy w latach 1918-X.1939	Nazwa ulicy w latach X.1939 - I.1945 (w nawiasie tłumaczona na język polski)	Nazwa ulicy w latach I.1945-1989 ^[33]	Nazwa ulicy od 1990 r.
143	Szkolna	nie istniała	ciąg dalszy ul. Cegielnianej	ciąg dalszy Ziegeleistrasse (ciąg dalszy Cegielnianej)	ciąg dalszy ul. Cegielnianej (1945 r. - 1968 r.) Szkolna (od 1968 r.) ^[1]	Szkolna
144	Szpitalna	Szpitalna (do 1874 r.) św. Błażeja (1874r. - najdalej do 1902 r.) Szpitalna (od przynajmniej 1902 r.)	Szpitalna (do 1936 r.) Daszyńskiego Ignacego (1936r. - 1939r.) Być może w latach 1936-1939 nazwę ul. Daszyńskiego nosił tylko odcinek ul. Szpitalnej od ul. Mickiewicza do ul. Kościuszki	Robert Koch strasse (Roberta Kocha)	Szpitalna (1945 r. - III.1953 r.) Stalina Józefa (III.1953 r. - X.1956 r.) Szpitalna (od X.1956 r.)	Szpitalna
145	Szybikowa	nie istniała	nie istniała	nie istniała	Szybikowa ^[2] wytyczono i nadano nazwę dn. 13.12.1976 r.	Szybikowa
146	Księdza Ściegiennego Piotra	nie istniała	nie istniała	nie istniała	Księdza Ściegiennego Piotra ^[11] wytyczono i nadano nazwę dn. 19.12.1986 r.	Księdza Ściegiennego Piotra
147	Świętokrzyska	nie istniała	Pocztowa	Poststrasse (Pocztowa)	Pocztowa (1945 r. - po 1960 r.) Buczka Mariana (od po 1960 r.)	Buczka Mariana (1990 r. - 1991 r.) Świętokrzyska (od 1991 r.) ^[20]
148	Topolowa	nie istniała	nie istniała	nie istniała	Topolowa	Topolowa
149	Traugutta Romualda	nie istniała	nie istniała	nie istniała	Szeli Jakuba ^[11] wytyczono i nadano nazwę dn. 19.12.1986 r.	Szeli Jakuba (1990 r. - 1991 r.) Traugutta Romualda (od 1991 r.) ^[20]
150	Tuwima Juliana	nie istniała	nie istniała	nie istniała	Tuwima Juliana ^[4] wytyczono i nadano nazwę dn. 10.04.1980 r.	Tuwima Juliana
151	Uroczą	nie istniała	nie istniała	nie istniała	nie istniała	Uroczą ^[30] wytyczono i nadano nazwę dn. 22.05.2012 r.
152	Wapienna	nie istniała	Wapienna	Kalkstrasse	Wapienna	Wapienna
153	Widokowa	nie istniała	nie istniała	nie istniała	nie istniała	Widokowa ^[26] wytyczono i nadano nazwę dn. 28.10.2008 r.
154	Wiejska	nie istniała	Wiejska	Dorfstrasse (Wiejska)	Wiejska	Wiejska
155	Wiśniowa	nie istniała	nie istniała	nie istniała	Wiśniowa ^[9] wytyczono i nadano nazwę dn. 24.04.1968 r.	Wiśniowa

Lp	Obecna nazwa ulicy	Nazwa ulicy przed 1918 rokiem (pisana w języku rosyjskim - cyrylicy)	Nazwa ulicy w latach 1918-X.1939	Nazwa ulicy w latach X.1939 -I.1945 (w nawiasie tłumaczona na język polski)	Nazwa ulicy w latach I.1945-1989 ^[33]	Nazwa ulicy od 1990 r.
156	Witeradowska	nie istniała	Witeradowska (na mapie z 1927 r. pierwotnie ulica o tej nazwie była planowana od południowo-wschodniego narożnika Skweru w stronę wschodnią, a odcinek obecnej ul. Witeradowskiej pomiędzy Kolejową, a Skłodowskiej to ul. Mała)	Gartenstrasse (Ogrodowa)	Witeradowska	Witeradowska
157	Witosa Wincentego	nie istniała	nie istniała	nie istniała	Witosa Wincentego ^[10] wytyczono i nadano nazwę dn. 29.09.1986 r.	Witosa Wincentego
158	Wspólna	nie istniała	nie istniała	nie istniała	nie istniała	Wspólna ^[22] wytyczono i nadano nazwę dn. 19.03.1998 r.
159	Księdza Kardynała Wyszyńskiego Stefana	nie istniała	nie istniała	nie istniała	nie istniała	Księdza Kardynała Wyszyńskiego Stefana ^[24] wytyczono i nadano nazwę dn. 15.05.2000 r.
160	Zacisze	nie istniała Na terenie wsi Pomorzany	nie istniała Na terenie wsi Pomorzany	nie istniała Na terenie wsi Pomorzany	Zacisze	Zacisze
161	Zagaje	nie istniała	nie istniała	nie istniała	Zagaje	Zagaje
162	Zamkowa	nie istniała	nie istniała	nie istniała	nie istniała	Zamkowa ^[26] wytyczono i nadano nazwę dn. 28.10.2008 r.
163	Zielona	nie istniała	nie istniała	nie istniała	Zielona	Zielona
164	Żeromskiego Stefana	nie istniała	nie istniała	nie istniała	Żeromskiego Stefana ^[14] wytyczono i nadano nazwę dn. 13.04.1987 r.	Żeromskiego Stefana
165	Żuradzka	Żuradzka	Żuradzka	Jahnstrasse (od Rynku do torów kolejowych) Heolwigstrasse (na południe od torów kolejowych)	Żuradzka (od Rynku do ul. Szpitalnej) Generała Świerczewskiego Karola (od ul. Szpitalnej do granicy Olkusza)	Żuradzka (od Rynku do ul. Szpitalnej) (1990 r. - 1991 r.) Generała Świerczewskiego Karola (od ul. Szpitalnej do granicy Olkusza) (1990 r. - 1991 r.) Żuradzka (całość od 1991 r.) ^[20]

Tabela 2. Olkusz. Ulice obecnie nieistniejące
Ulice, które zostały zlikwidowane wskutek
przebudowy Olkusza po II wojnie światowej.

Lp	Nazwa ulicy w momencie likwidacji	Położenie ulicy	Nazwa ulicy w latach 1918-1939	Nazwa ulicy w latach 1939-1945	Nazwa ulicy w latach 1945-1990
1	Skośna ^[28]	Na północny-wschód od ul. Króla Kazimierza Wielkiego, na wschód od końca ulic: Nullo, Minkiewicza	nie istniała	nie istniała	Skośna
2	Zaulek I	Na północ od północno-wschodniego narożnika Skweru	Zaulek I Brak pewności czy ulica ta faktycznie powstała zgodnie z wcześniejszymi planami	nie istniała	nie istniała
3	Zaulek II	Na północ od ul. Skłodowskiej-Curie	Zaulek II Brak pewności czy ulica ta faktycznie powstała zgodnie z wcześniejszymi planami	nie istniała	nie istniała

Objaśnienia do tabel nr 1 i 2:

^[1] – nazwy ulic nadane i zmienione Uchwałą Rady Narodowej Miasta i Gminy Olkusz nr XXXVII/82/68 z dn. 24.09.1968 r.

^[2] – nazwy ulic nadane Uchwałą Rady Narodowej Miasta i Gminy Olkusz nr /76 z dn. 13.12.1976 r.

^[3] – nazwy ulic nadane Uchwałą Rady Narodowej Miasta i Gminy Olkusz nr XI/40/79 z dn. 10.10.1979 r.

^[4] – nazwa ulicy nadana Uchwałą Rady Narodowej Miasta i Gminy Olkusz nr XIV/90/80 z dn. 10.04.1980 r.

^[5] – nazwy ulic nadane Uchwałą Rady Narodowej Miasta i Gminy Olkusz nr XXI/67/81 z dn. 28.10.1981 r.

^[6] – nazwy ulic nadane Uchwałą Rady Narodowej Miasta i Gminy Olkusz nr XXV/84/82 z dn. 16.12.1982 r.

^[7] – nazwy ulic nadane Uchwałą Rady Narodowej

Miasta i Gminy Olkusz nr VI/31/77 z dn. 31.01.1977 r.

^[8] – nazwy ulic nadane Uchwałą Rady Narodowej Miasta i Gminy Olkusz nr XXVII/94/83 z dn. 29.06.1983 r.

^[9] – nazwy ulic nadane i zmienione Uchwałą Rady Narodowej Miasta i Gminy Olkusz nr XXXIII/75/68 z dn. 24.04.1968 r.

^[10] – nazwy ulic nadane Uchwałą Rady Narodowej Miasta i Gminy Olkusz nr XVI/76/86 z dn. 29.09.1986 r.

^[11] – nazwy ulic nadane Uchwałą Rady Narodowej Miasta i Gminy Olkusz nr XVII/83/86 z dn. 19.12.1986 r.

^[12] – nazwy ulic nadane Uchwałą Rady Narodowej Miasta i Gminy Olkusz nr XXXII/72/86 z dn. 26.03.1968 r.

^[13] – nazwy ulic nadane Uchwałą Rady Narodowej Miasta i Gminy Olkusz nr VII/38/85 z dn. 19.07.1985 r.

^[14] – nazwy ulic nadane Uchwałą Rady Narodowej

wej Miasta i Gminy Olkusz nr XIX/101/87 z dn. 13.04.1987 r.

^[15] – nazwy ulic nadane Uchwałą Rady Narodowej Miasta i Gminy Olkusz nr XXII/112/87 z dn. 19.10.1987 r.

^[16] – nazwy ulic nadane Uchwałą Rady Narodowej Miasta i Gminy Olkusz nr VI/21/89 z dn. 1.03.1987 r.

^[17] – nazwy ulic nadane Uchwałą Rady Narodowej Miasta i Gminy Olkusz nr VII/27/89 z dn. 26.04.1987 r.

^[18] – nazwa ulicy zmieniona Uchwałą Rady Narodowej Miasta i Gminy Olkusz nr VII/29/89 z dn. 20.07.1989 r.

^[19] – nazwa placu zmieniona Uchwałą Rady Narodowej Miasta i Gminy Olkusz nr X/37/89 z dn. 24.11.1989 r.

^[20] – nazwy ulic zmienione Uchwałą Rady Miejskiej w Olkuszu nr XXII/92/91 z dn. 19.04.1991 r.

^[21] – nazwa ulicy zmieniona Uchwałą Rady Miejskiej w Olkuszu nr XXX/142/91 z dn. 18.12.1991 r.

^[22] – nazwa ulicy nadana Uchwałą Rady Miejskiej w Olkuszu nr XLVIII/389/98 z dn. 19.03.1998 r.

^[23] – nazwy ulicy zmieniona Uchwałą Rady Miejskiej w Olkuszu nr XVIII/187/99 z dn. 28.10.1999 r.

^[24] – nazwa ulicy nadana Uchwałą Rady Miejskiej w Olkuszu nr XXVIII/252/2000 z dn. 15.05.2000 r.

^[25] – nazwa ulicy nadana Uchwałą Rady Miejskiej w Olkuszu nr XLI/562/2005 z dn. 12.10.2005 r.

^[26] – nazwy ulic nadana Uchwałą Rady Miejskiej w Olkuszu nr XXV/269/2008 z dn. 28.10.2008 r.

^[27] – nazwa ulicy (skweru) zmieniona Uchwałą Rady Miejskiej w Olkuszu nr XXXIV/400/2009 z dn. 23.06.2009r.

^[28] – nazwa ulicy zlikwidowana Uchwałą Rady

Miejskiej w Olkuszu nr XLIII/481/2010 z dn. 23.02.2010 r.

^[29] – nazwa ulicy zmieniona Uchwałą Rady Miejskiej w Olkuszu nr xliv/484/2010 z dn. 23.03.2010 r.

^[30] – nazwa ulicy nadana Uchwałą Rady Miejskiej w Olkuszu nr XVII/219/2012 z dn. 22.05.2012 r.

^[31] – nazwa ulicy nadana Uchwałą Rady Miejskiej w Olkuszu nr XII/220/2015 z dn. 22.12.2015 r.

^[32] – nazwa ulicy nadana Uchwałą Rady Miejskiej w Olkuszu nr XXI/330/2016 z dn. 27.09.2016 r.

^[33] – Geoportał Województwa Śląskiego – mapy historyczne - <http://www.orsip.pl/uslugi/archiwum-panstwowe> Mapa topograficzna GUGiK w skali 1:5000 i 1:10000 (układ Borowa Góra) wydana w latach 1960–1966. Mapa przedstawia sytuację topograficzną z lat 1958–61.

^[34] – nazwa ulicy nadana Uchwałą Rady Miejskiej w Olkuszu nr XLI/636/2018 z dnia 29 maja 2018 r.

^[35] – nazwa ronda nadana Uchwałą Rady Miejskiej w Olkuszu nr XLI/635/2018 z dnia 29 maja 2018 r

Bibliografia:

- Dzieje Olkusza i regionu olkuskiego, pod red. F. Kiryka i R. Kołodziejczyka, t. 1, Warszawa – Kraków 1978.
- Frączek L., Brukowanie ulic Olkusza w latach 1825–1861, [w:] „Ilcusiana” nr 17, Olkusz 2017.
- Osuch H., Życie Emalierni, Olkusz 1974–2013.
- Sypień J., Olkusz i ziemia olkuska podczas I wojny światowej w pamiętnikach Jana Jarno. Cz. 2: 1915–17, Olkusz 2018.
- Wiatrowski A., Przewodnik po Ziemi Olkuskiej, Olkusz 1938.

- Uchwały Rady Miejskiej Olkusza.

- Mapa topograficzna GUGiK w skali 1:5000 i 1:10000 (układ Borowa Góra) wydana w latach 1960–1966. Mapa przedstawia sytuację topograficzną z lat 1958–61 (on-line), [w:] ORSIP, [dostępna na:] <https://www.orsip.pl/uslugi/archiwum-panstwowe> (link bezpośredni: <https://mapy.orsip.pl/imap/?locale=pl&gui=new&sessionID=69290>).

ПЛАН

ПРОЕКТИРОВАННОГО Р.

Олькучаго 20

ОЛЬКУ

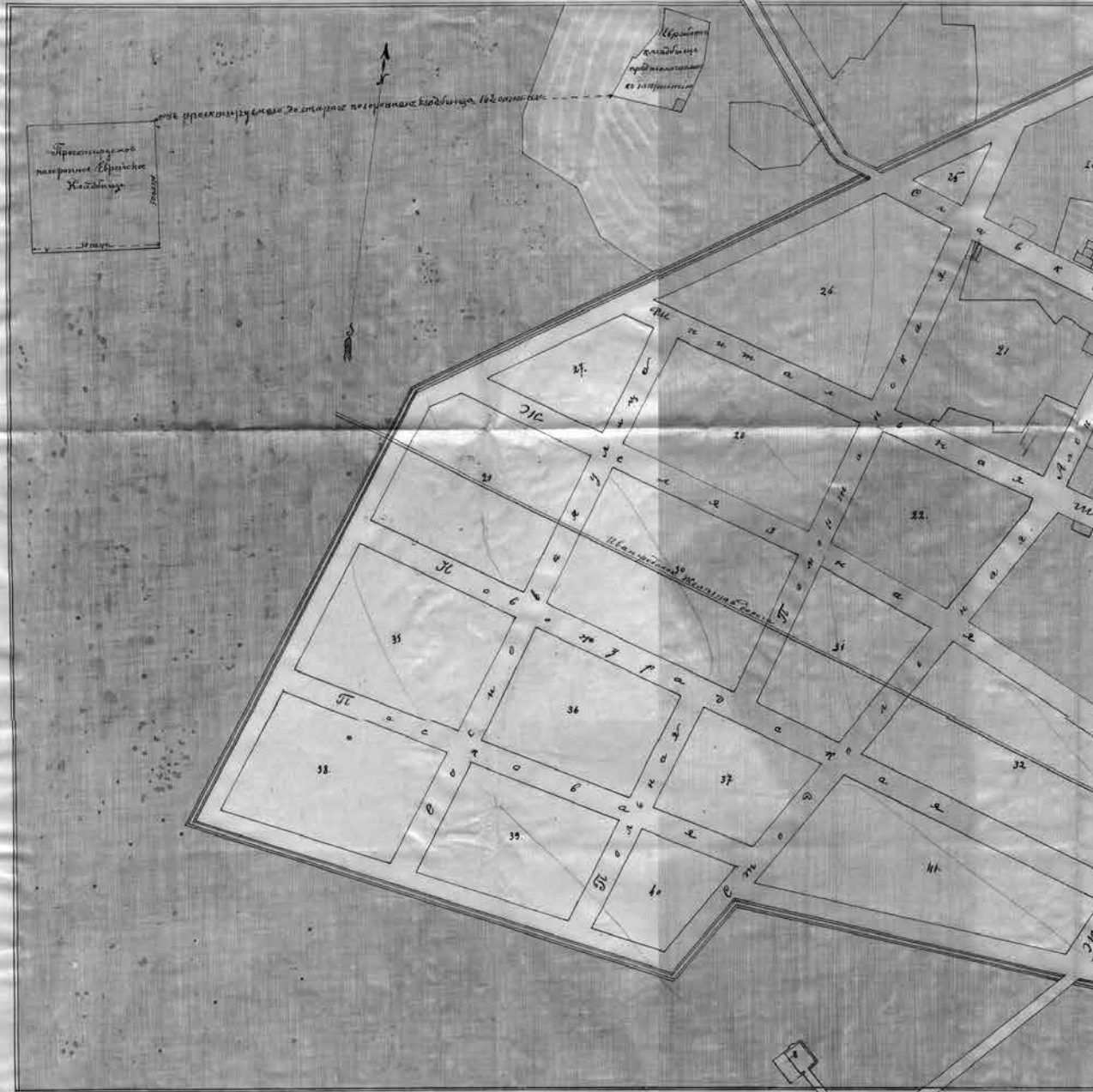
Дворцовой Тр.

1902 20

Проектируемое
полосное каменное кладбище

Кладбище
при имении
в 200 саженях

Проектируемое
напольное каменное
кладбище

И. 1. План проектированного усytuования Олькуча. 1902 г. Архивум Паіствоуе в Кіелцях, RGK syg. 17564

Планъ съгласно распоряженію доброй памяти Императора
 Александра Николаевича Романова, по проекту
 отъ 29 Октября 1902, за № 378
 и по распоряженію Г. Министра
 А. Меллерова
 А. Погорелова
 А. Вострикова

АС ПОЛОЖЕНІЯ
 рода

УША

Берлин
 а

Лонія
 в котн

Изясненіе плана.

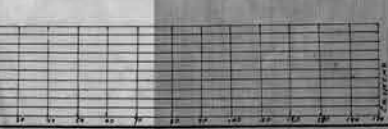
Существовавшая зданія

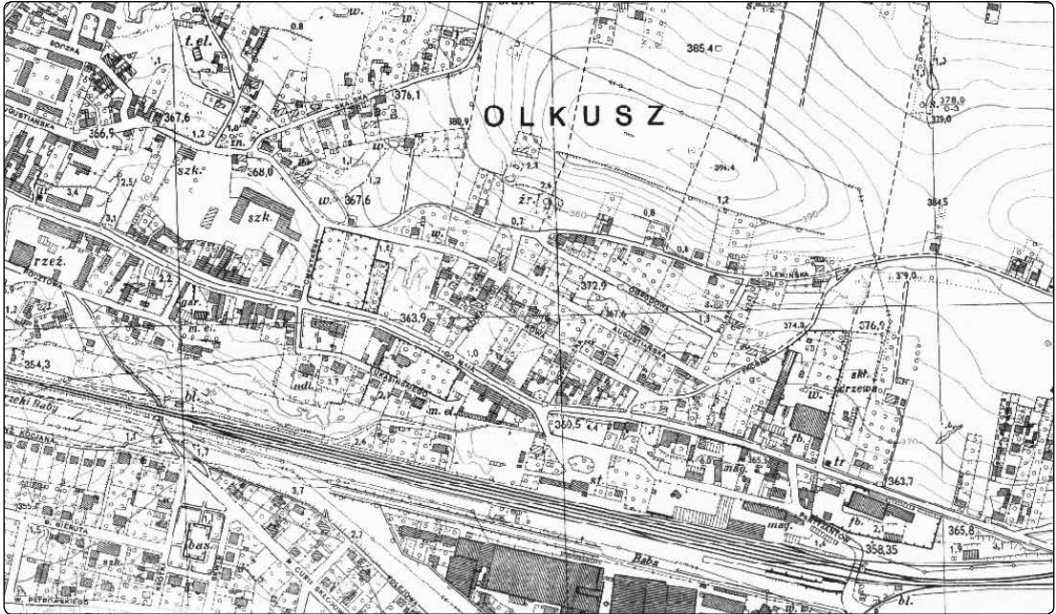
- 1 Костелъ
- 2 Домъ Навостова Прудка
- 3 Училище Гуралевича
- 4 Училище Манастирскіе
- 5 Зданіе Св. Анны
- 6 Синагога
- 7 Массовое зданіе
- 8 Колодезь

Существовавшая кварталы

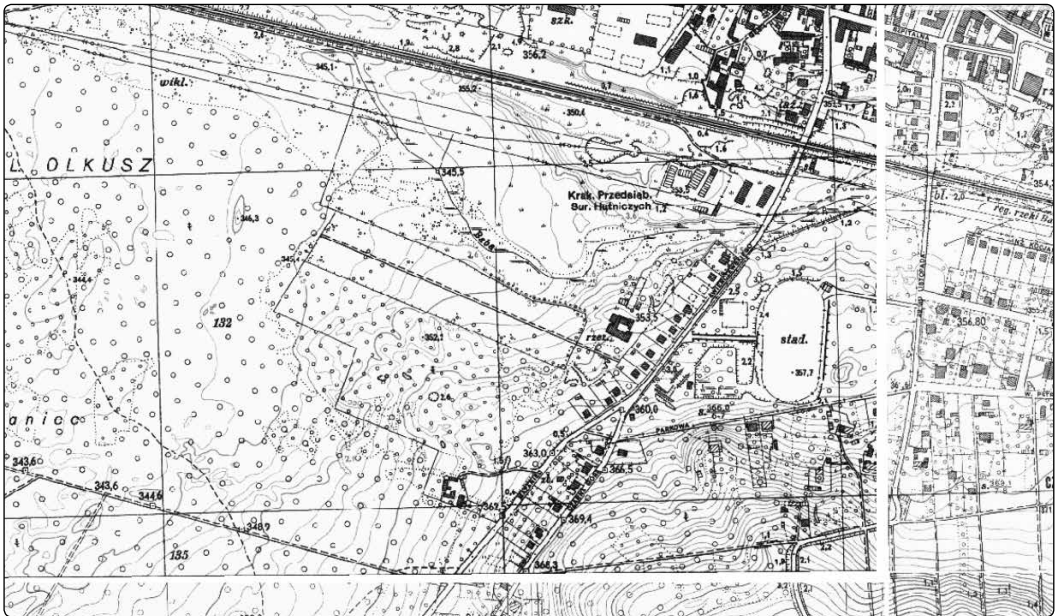

Олеговъ Антоновичъ Уродкинъ Копирка
 М. Кармановъ

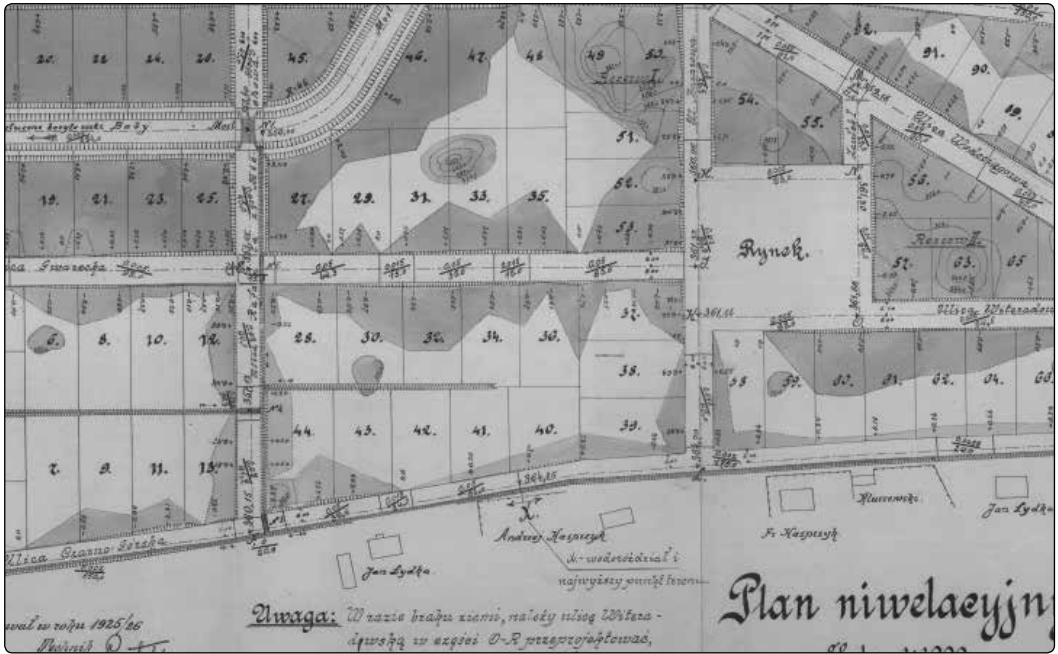

Il. 2. Fragment mapy topograficznej (obejmującej centrum Olkusza) GUGiK w skali 1:5000 i 1:10000 (układ Borowa Góra) wydana w latach 1960–1966. Mapa przedstawia sytuację topograficzną z lat 1958-61 (on-line), [w:] ORSIP, [dostępna na:] <https://www.orsip.pl/uslugi/archiwum-panstwowe> (link bezpośredni: <https://mapy.orsip.pl/imap/?locale=pl&gui=new&sessionID=69290>)

Il. 3. Fragment mapy topograficznej (obejmującej centrum Olkusza) GUGiK w skali 1:5000 i 1:10000 (układ Borowa Góra) wydana w latach 1960–1966. Mapa przedstawia sytuację topograficzną z lat 1958-61 (on-line), [w:] ORSIP, [dostępna na:] <https://www.orsip.pl/uslugi/archiwum-panstwowe> (link bezpośredni: <https://mapy.orsip.pl/imap/?locale=pl&gui=new&sessionID=69290>)

Il. 4. Plan olkuskiej dzielnicy Czarna Góra z 1927 r. pochodzący z Archiwum Państwowego w Kielcach

Il. 5. Plan Olkusza z 1933 r. pochodzący z Archiwum Państwowego w Kielcach

Il. 6. Plan Olkusza z lat 1939-45 sporządzony przez niemieckie władze okupacyjne - udostępniony przez Pana Jacka Sypienia

